

Tural Cəfərli

FİKİR BUCAĞI

(Müsahibələr toplusu)

Bakı-2024

“Fikir bucağı” layihəsi 2022-ci ildə Ədəbiyyat qəzetində yayımlanmışdır. Layihədə müasir ədəbi mühitin tanınmış imzalarının müəllifləri yer alıb. Layihənin müəllifi araşdırmaçı jurnalist Tural Cəfərlidir.

Qan Turalı: "Bu gün kütləni razı salmaq asan məsələ deyil..."

"Fikir bucağı" layihəsində Azərbaycan ədəbi mühitinin tanınmış imzaları ilə həmsöhbət olub, müxtəlif mövzularda müzakirələr aparmağı düşünürük. Bu layihədə ədəbiyyat, kino, fəlsəfə, tarix və s. mövzularda oxucuları maraqlandıran suallar cavablandırılacaq. Layihənin ilk qonağı yazıçı Qan Turalıdır.

Tural bəy, istəyirəm yaradıcılıq işlərinizlə bağlı danışsınız. Necədi vəziyyət, yazı prosesi necə gedir?

- Düzü, yaradıcılıq işlərim bir az arxa plana keçib. Bu da müəyyən qədər pandemiya ilə əlaqədardır. Düzdür, pandemiya dövründə bir çox yaxşı hesab elədiyim yazılar yazdım, çoxlu yeni araşdırmalar elədim, çoxlu sayda həm yerli, həm də xarici müəlliflərin kitablarını oxudum. "Korona gözəlləməsi" adlı bir yazı yazdım. Pandemiya dövründə özümü anlamaq üçün çox ağır bir yazı prosesi keçdim. Azərbaycan tarixi ilə bağlı, ədəbiyyatı ilə bağlı çox kitablar oxudum. Hər ikisini paralel şəkildə. Xalq cümhuriyyəti dövrünə aid, 37-ci illərin repressiyaları ilə bağlı, həm də ötən əsrin 20-25-ci illəri ilə bağlı dövrün ictimai-siyasi proseslərini əks etdirən kitablar oxudum. Xüsusilə Nərimanovla bağlı, daha əvvəl Axundovla bağlı, mənim çox sevdiyim Cəlil Məmmədquluzadə ilə bağlı bir çox araşdırma yazıları ilə tanış oldum. Elə bilirəm ki, bir müddətdən sonra yenidən yazı perioduna qayıdacam, bu proseslərdən sonra buna özümdə ehtiyac duyuram.

- Yazı prosesinə

öncədən hazırlşırsınızmı, nəse bununla bağlı xüsusi bir planınız varmı?

- Məndə yaradıcılıq prosesi, belə demək mümkünsə, üç mərhələdən ibarətdir: birinci mərhələdə yazmaq dövrüdür, ancaq yazıram, başqa bir iş görmürəm, ikinci mərhələdə oxumaq dövrüdür, bu dövrdə ancaq oxuyur, müxtəlif araşdırmalar aparıram, üçüncü mərhələ isə kinoya baxmaq dövrüdür. Bir vaxtlar dünya kino sahəsində baş verən

hadisələri yaxından izləyirdim, seriallara baxırdım. Amma indi nə qədər seriallar üst-üstə yığılıb qalıb. Oxu prosesi ilə bağlı onu deyə bilərəm ki, yeni il ərəfəsində Türkiyədən on beş kitab sifariş verdim. İndi o kitabları oxuyub qurtarıram, az qalıb.

- Bütün bu işləri görmək üçün vaxtınızı necə müəyyən edirsiniz?

- Çalışıram işlərimi kompleks şəkildə görüm. Həm ssenari yazıram, həm jurnalistika ilə bağlı, kino ilə bağlı araşdırmalar edirəm. Mənim bir ideyam var. Bunu ilk dəfə sizə deyirəm. Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı bir kinolayihə üzərində işləyirəm. Hələ danışıqlar gedir, istəyirəm layihənin maddi-texniki bazası çox yüksək səviyyədə olsun. Mənə elə gəlir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı üçün də çox əhəmiyyətli bir layihə olacaq.

- Sizcə, müasir Azərbaycan ədəbiyyatının ideya baxımında qurucusu kimdir?

- Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının ideya baxımından qurucusu Mirzə Fətəli Axundovdur. Çox təəssüf ki, Axundovun dini baxımından görüşləri daha çox qabardılır. Əlbəttə, Axundovun dünyagörüşü məlumdur. Axundov ateistdir. Amma mənə elə gəlir ki, onun diapazonu son dərəcədə genişdir. Ateizm onun bir istiqamətidir. Maarifçiliyin bir xəttidir. Ümumilikdə Axundov öyrənilməyə layiq böyük bir yaradıcı şəxsiyyətdir. Mənim özümün də Axundovla bağlı xeyli suallarım var.

- Hansı suallardı?

- Məsələn, birini deyim, Axundov XIX əsrin 50-ci illərində komediyalar yazır. Komediyaları yazıb qurtardıqdan sonra, yeganə nəsr əsəri olan "Aldanmış kəvakib" əsərini yazır. Nəyə görə "Aldanmış kəvakib" əsərinin dili son dərəcədə qəlizdi, komediyaların dili son dərəcə asan... Mənə elə gəlir ki, mübahisələndirilməli bir məsələdir.

- Nərimanovla bağlı nə düşünürsünüz?

- Nərimanovun ictimai-siyasi fəaliyyəti, həm bir partiya lideri kimi fəaliyyəti və əlbəttə, ədəbi fəaliyyəti daha geniş öyrənilməlidir. Onun istər Cümhuriyyət dönəmində, istərsə də Sovet hakimiyyətinin ilk illərində olan fəaliyyəti, həmçinin yazıçı kimi obrazı, rolu mənə elə gəlir, son dərəcədə qiymətlidir. Bir də mənə elə gəlir ki, bizim ədəbiyyatla bağlı ilişdiyimiz və çıxıb bilmədiyimiz məqamların əsasında bizim ədəbiyyatla bağlı ideya mənbələrini düzgün hazırlayıb ortaya qoya

bilməməyimizdir. Buna ilk dəfə filosof Heydər Hüseynov cəhd göstərmişdi, ancaq bugünün imkanları çərçivəsində bu məsələni yoluna qoymaq olar.

- Tural bəy, çıxışlarınızda tez-tez intellektualıqla bağlı fikirləriniz diqqəti çəkir. Sizcə, müasir dövrdə intellektuallıq nədir?

- Modern dövrdə intellektual olmaq vacibdir. Xüsusilə ətrafımızda baş verən hadisələr, davranışlar və imkanlar bunu bizdən tələb edir. Bu gün ədəbiyyat da bu cür mürəkkəb bir situasiyada yer alır. Bununla bağlı Orxan Pamuk öz "Saf və düşüncəli romançı" əsərində bu prosesi izah edir. Xüsusilə müasir dövrdə yazıçı düşüncəli olmalıdır. Orxan Pamukun təbircə desək. O ki qaldı mənim çıxışlarımda intellektualıqla bağlı söylədiklərimə. Bir dəfə bir verilişdə qonaqlardan biri tamamilə cəfəng bir məsələ haqqında danışdı. Mən ona sual verdim ki, Tarkovskinin iki filminin adını deyə bilərsiniz? Yəni bu minimal bir bilikdir. Hamının bilməli olduğu bir şeydir. Amma məsələ bundadır ki, zamanımızda elə adamlar var ki, minimum biliyi olmadan gəlib elə böyük mətləblərdən danışirlər ki... Mən də açığı, nə qədər səbirli olsam da, bu kimi məsələlərdə özümü saxlaya bilmirəm.

- Cəmiyyətdə kimin sözü önəmlidir? Ziyalıların əsas funksiyasını nədə görürsünüz?

- Bilirsiniz burda problem hardadı? Alim, akademik, yazıçı, yəni xüsusi bir adı olan, bir ünvan daşıyan adamın ilk işi dürüstlük olmalıdır. Siyasətçi yalan danışa bilər, amma ölkə prokuroru yalan danışa bilməz, ölkə ziyalıları yalan danışa bilməz, ölkənin alimi yalan danışa bilməz. Küçədə sadə bir vətəndaş da yalan danışa bilər. Amma jurnalist yalan danışa bilməz, bu onun peşəsinə ziddir. Mən özüm də universitetdə dərs deyirəm. Mənim orta məktəbdə ən çox sevdiyim fənn bir ədəbiyyat olub, bir də tarix. Dərsliklər düzgün hazırlanmır. Tarix fənnində bizim beynimizi doldururlar ki, Axistian belə getdi, Vaçaqan belə gəldi, Gödək Əhməd belə elədi. Hələ də mən Gödək Əhmədin Uzun Həsənin nəvəsi olması ilə barışa bilmirəm (gülür). Dərsliklərdə ancaq il öyrədilir, mahiyyətə varılmaz. Beləliklə, ondan həqiqəti ortaya çıxarmaq məsələsi qalır kənarda. Həyatda olduğu kimi ancaq əzbərciliklə yaşayırıq.

- Necə olmalıdı? Hansı dəyişikliklərə ehtiyac var?

- Bir yazıçımız o gün yazıb ki, Nərimanov "böyük aldanışların adamıdır...". Birincisi, Nərimanovun aldanıldığını mən də qəbul edirəm. Ancaq birincisi, tarixi ictimai situasiya var. Bəli, Rəsulzadə böyük şəxsiyyətdi, eyni zamanda Nərimanov da böyük şəxsiyyətdi. Bu kimi məsələlərə daha dəqiq və dərin baxılmalıdır. Bizim elmi idrakımız hələ buna hazır deyil.

- Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı hansı həqiqətlər və yalanlar sizi narahat edir?

- Azərbaycan elminin titanları var. Məsələn, Abbas Zamanov. Onun haqqında bu yaxınlarda bir yazı oxudum. Deməli, Səməd Vurğunun vəfatının beş illiyi ilə əlaqədar anım gecəsi keçirilir. Abbas Zamanov da Bakı Dövlət Universitetinin müəllimidir o

dövrə. Gənc bir alimdi. O, təkzibedilməz faktlarla sübut edir ki, "Millət necə tarac olur-olsun" şeirinin müəllifi Mirzə Ələkbər Sabir yox, Cəlil Məmmədquluzadədir. Ancaq bu həqiqətə Azərbaycan ədəbiyyatı hələ də susur. Kitablarda, dərsliklərdə də bu fakt yanlış gedir. Bir dəfə hələ bununla bağlı bir yazı yazanda Abbas Zamanova istinad etmişdim, bir dostum zəng edib mənə dedi ki, bəs naxçıvanlılar buna görə sənə yaxşı bir qonaqlıq verməlidirlər (gülür). Əlbəttə, mənim üçün Sabir böyük şairdi. Mənim yerlimdi. Həmin şeir Cəlil Məmmədquluzadədən bir şey aparmır, nə də Sabirdən. Ancaq həqiqət nədir o da olmalıdır. O şeir elə də böyük şeir deyil, Sabirin ondan qat-qat güclü şeirləri var. Bu məsələni niyə danışdım. Abbas Zamanov dürüst bir alimdir, ancaq Azərbaycan elminin ona reaksiyasına baxın...

- Ədəbi mühitin təsiri çox önəmlidir. Bu haqda nə deyə bilərsiniz?

- 2001-ci ildə Azad Yazarlar ocağı təsis olunmuşdu. Mən isə onun sıralarına 2005-ci ildə qoşulmuşam. Elə bir mühit idi ki, sözün əsl mənasında o mühitdə mən çox şey öyrəndim. Ömrüm boyu kitablar, mütaliə mənə ən yaxın olub. O dövrdə qəzetə, kitaba münasibət daha yaxşı idi, daha çox tələbat var idi. İnsanlar informasiya ehtiyaclarını qəzetlə, kitablara, jurnalla qarşılayırdılar. İndi bu proses bir qədər sünidir.

- Sovet dövrü ilə bağlı deyilənlər birmənalı qarşılanmır. Ancaq ədəbiyyat, kino, incəsənət sahəsində sanki o dövrün fəaliyyəti daha məhsuldar idi. Necə düşünürsünüz?

- Mənim çox sevdiyim bir rejissor var: Kristof Kioslovski. Polşalı rejissordu. Ömrünün çox hissəsi sovet dövrünə təsadüf elədi, az bir hissəsi müstəqillik dövrünə düşdü. Həmin dövrdə, yəni Sovet dövründə o, hökumətlə böyük konfliktlər yaşadı, filmlər çəkdi. Sonralar o belə bir açıqlama verdi: "Sən demə, Sovet dövründə, senzura dönəmində film çəkmək daha asan imiş, nəinki kapitalizm dövründə...". O bunu belə izah edirdi ki, Sovet dövründə insanlar hakimiyyətlə mübarizə aparırdı, kapitalizmdə isə kütlə ilə. Kütlə ilə mübarizə aparmaq daha çətindir. Bu gün kütləni razı salmaq asan məsələ deyil.

- İnsanlar sanki düşünmək istəmir. Bizi əhatə edən mühit daha asan qəbul edilən informasiyaya ehtiyac duyur. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

- "Beyin konfortu" deyilən bir anlam var. Düşünmədən, yalan və həqiqət olmasının fərqinə varmadan qəbullanmaq halı var. O gün marşrutda bir maraqlı hadisənin şahidi oldum. Deməli, yolu bağlayıblar, məlum olub ki, bir adam yolun ortasında ölüb. Sərnişinlərdən biri qayıtdı ki, hə o qadını namus üstündə öldürüblər. Adam düşünmədən, həqiqətin nə olduğunu bilmədən qərar çıxarır. Bu da artıq cəmiyyətdə hər şeyin fərqinə varılmadan qəbul olunmasına gətirib çıxarır. Düşünmək insanın varlığını bildirir. Demək, insan düşünmək istəmir. Demək, varlığını itirir...

- Təşəkkür edirəm, Tural bəy, maraqlı cavablarınız üçün.

- Sağ olun.

Alpay Azər: "Fitri istedadsızların iddiası mənə çatmır..."

- Alpay müəllim, bir neçə hekayənizi oxudum, hekayələrinizin dili çox aydındır və rahat da oxunur. Ümumiyyətlə, hekayənin səliqəli, rahat oxunaqlı və aydın olması üçün hansı məsələlər labüddür?

- "Essevari fikirlər"də də yazmışdım ki, mənə görə yazıçılar bir neçə kateqoriyaya bölünür: var üslubçu yazıçılar, var süjetçi yazıçılar, bir də var fəlsəfi təfəkkürlü yazıçılar. Təbii ki, burada üslubçu yazıçı fəlsəfi təfəkkürlü də ola bilər. Məsələn, deyək, Nobokov. Nobokovun nəsrilə tanış olanda görürük ki, müəllifin həm gözəl üslubu var, həm də gözəl fəlsəfi təfəkkürü. Yaxud Azərbaycan ədəbiyyatından Mövlud Süleymanlı deyə bilərik. Gözəl üslubçudur, gözəl süjetçidir, amma mən deyə bilmərəm ki, Mövlud Süleymanlı fəlsəfi təfəkkürlü yazıçıdır. Mən özümü daha çox süjetçi yazıçılar kateqoriyasına aid edirəm. Belə ki, daima yazılarımda müxtəlif hadisələr qururam, gənc yazarlarla da söhbətlərimdə xüsusilə bir məqamı qeyd edirəm ki, əgər yazının təxəyyülü yoxdursa, ümumiyyətlə nəsrədən söhbət gedə bilməz. Təxəyyül nəsrin "dəmir qanunudur". Əgər təxəyyül yoxdursa, nəsr yazmağın məntiqi və mənası yoxdur. Çox nadir hallarda hadisə o qədər maraqlı olur ki, sən sadəcə onu götürüb yazırsan. Bu da həmişə belə olur. Ona görə də hər hansı bir hadisəni biz görürük, o bizim beynimizdə oturur və biz təxəyyülümüzü işə salırıq. Bununla bağlı yazıçılar da mənə bildiriblər ki, yazılarımda axıcılıq var. Bir dəfə gənc yazar dostumuz Təvəkkül Boysunar da mənə bildirdi ki, siz üslubçu yazıçısınız, dedim yox, mən süjetli yazıçıyam. Bununla bağlı müzakirəmiz də olmuşdu.

- Ədəbi mühitdə mövcud olan "qruplaşma" və müxtəlif cəbhələrdən təmsil olunmalarla bağlı nə düşünürsünüz?

- Bu barədə mən bir dəfə feysbukda status yazmışdım. Yazmışdım ki, ədəbi mühitdə "dəstəbazlıq" var. Əgər bu dəstəbazlıq adekvatdırsa, yəni istedadla adekvatdırsa, burada hər hansı bir nöqsan görmürəm. Bunun mənfi tərəfi nədir, deməli, ifrat təvazökarlar, istedadları olduqları halda kənarda qalırlar. Məsələn, Nicat Məmmədov adlı bir gənc yazıçı var, dünya çapında yazısı olan bir imzadır. Ancaq onu tanıyanlar ədəbi mühitdə

olan imzalardı. Nədənsə, onun haqqında yazmırlar. O, şair-esseistdir, mən rus ədəbi mühiti ilə tanışam, əlaqələrim var. Deməli, özünü təsdiq etmiş ciddi qələm adamları ondan rəy almaq üçün yazılarını ona göndərir. Məsələn, İsraildə yaşayan, Sumqayıtda anadan olan rus yazıçısı Aleksandr Liçevski. Yəni bu məqamda ifrat təvazökarlıq məhz ədəbi qruplaşmalar fonunda öz zərərini göstərir.

- Azərbaycan nəsrində olan təkrarçılıqdan və mövzu baxımından kasadçılıqdan nə deyə bilərsiniz? Bu barədə nə düşünürsünüz?

- Ümumiyyətlə, eyni mövzudan, eyni mühitdən çox yazılanda, o mətn həтта güclü bir mətn olsa belə, o mətn bezdirici olur. Nə qədər eyni mövzulardan yazmaq olar?! Ancaq elə müəlliflər də var ki, mövzu etibarilə hər zaman seçilirlər. Məsələn, Ataqa. Ataqa Afrika həyatında o qədər gözəl bir mövzu tapıb yazır ki... Sənan İsmayılov var, son vaxtlar elmi-fantastika mövzusunda yazır. Onun da fərqli yanaşması var. Fransada yaşayan Şamxal Həsənov maraqlı imzadır. Aslan Quliyev rus dünya mühitindən çox yazır. Daha sonra İlham Əzizov maraqlı mövzularda mətnlər yazır.

- Müasir ədəbi mətnlərin dili ilə bağlı nə deyə bilərsiniz?

- Sözsüz ki, bu gün Cəlil Məmmədquluzadə üslubunda, lap elə Mövlud Süleymanlı üslubunda yazılan mətnlər qıcıq doğura bilər. Buna təqlidçilik də deyilə bilər. Ancaq xüsusi bir üslubu olmayan, yeni bir mövzu ətrafında yazan biri əlbəttə maraqlı olacaqdır. Mövzu yeni olmalıdır, təkrarçılıqdan uzaq olmalıdır. Bu zaman mətnin dili də önə çıxır. Mətnin dili axıcı və aydın olmalıdır ki, daha çox oxucu tərəfindən qəbullansın. Dil önəmlidir, burada, təbii ki, zəngin mütaliə bacarığını da qeyd etmək lazımdır.

- Ədəbi proseslə bağlı fikirlərinizi bilmək istərdik...

- Ədəbi proseslərlə bağlı silsilə müsahibələr hazırlayırdım. Lakin təəssüf ki, bir neçə nəfər bu proseslə bağlı fikirlərini bölüşmədi və ya sualları cavablandırıb yollamadılar. Ədəbi proses bir neçə müstəvidə olur. İlk növbədə əsərlər yazılır, poeziya, nəsr, esseistika və s. Bu, ədəbi prosesin bir qoludur. Bir də var yazılan əsərlərə adekvat reaksiya - tənqidçilər, ədəbiyyatşünaslar tərəfindən olan reaksiya. Ədəbi proses keçən onillikdə daha çox intensiv idi, daha çox müsabiqələr keçirilirdi. Müzakirələr olurdu, məsələn, Oxu zalı layihəsində roman müzakirəsi keçirilirdi. Bu bir ədəbi hadisə idi. Milli kitab mükafatı və s. Bu onillikdə isə hadisələr müəyyən qədər səngiyib. Amma tam olaraq aradan qalxmayıb. Belə bir fikir də söyləyirlər ki, ədəbi proses ölüb. Ədəbi proses nə vaxt ölə bilər? Heç kim yazmasın, şeir yazılmasın, hekayə yazılmasın və s.

- Ədəbi proseslərin bugünkü vəziyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

- Konkret olaraq, "Ədəbiyyat qəzeti" ilə bağlı demək istəyirəm. Mən qəzeti izləyirəm, çıxan hekayələri oxuyuram. İstərdim ki, qəzetdə tənqidi yazılara daha çox yer ayrılınsın, düzdür, tənqiddə yer ayrılır, ancaq daha çox tənqidlə bağlı yazılara yer ayrılarsa, düşünürəm ki, daha yaxşı olar. Ümumiyyətlə, qəzet maraqlı çıxır, bu öz yerində, həm

də yaşlı yazıçıların tənqid olunmasına da yer ayrılmasını istərdim. Təbii ki, əsaslı tənqid olmaq şərtilə. Bir də belə bir təklif edərdim ki, yaradıcılıq imkanlarını stimullaşdırmaq üçün daha çox müsabiqələr keçirilsin.

- Müsabiqələrin obyektivliyi ilə bağlı nə düşünürsünüz?

- Müsabiqələrin keçirilməsi ilə bağlı, məsələn, hekayələrlə bağlı müsabiqədə bir sıra hekayələri oxudum, qismən ədalətli idi. Aydın məsələdir ki, dünyanın heç bir yerində müsabiqələr tam ədalətli və şəffaf keçirilmir. Mən bir dəfə bu barədə yazmışdım. Yazmışdım ki, axı ədəbi müsabiqə boks yarışı deyil ki, sən orda hansısa zərbələrdən sonra xalları hesablaya biləsən. Konkret bir riyazi hesablama yoxdur, ona görə də nisbidir. Bu barədə yeri gəlmişkən bir məsələni deyim ki, müsabiqələrlə bağlı kodeks hazırlamaq istəyirəm. Məsələn, deyək ki, tapşırımlar olmamalıdır, zənglər olmamalıdır, dostluq münasibətləri üzərində qurulmamalıdır və s. Mətnə qiymət verilməlidir və müəllifin adı anonim olmalıdır, istər şeir, istərsə də hekayə olsun, fərq etməz.

- Ədəbi tənqidlə bağlı fikirlərinizi bilmək istərdik... Ədəbi tənqiddə aşırı istifadə olunan terminlərlə bağlı nə deyə bilərsiniz?

- Düzdür, mən tam olaraq ədəbi tənqidi izləmirəm. Ancaq tənqidinə inandığım tənqidçilər var. Məsələn, Cavanşir Yusiflini demək istərdim. Ola bilsin, terminlərlə bağlı onu nəzərdə tutursunuz... Cavanşir Yusifli daha çox publika üçün yox, elə ədəbiyyat adamları üçün yazır. Elnarə Akimova maraqlı tənqidçidir. Elnarə xanımın tənqidi daha aydın, daha anlaşılandır bu mənada. Hətta buna elmi-populyar üslub da demək olar, sırf akademik deyil. İradə Musayeva tənqiddən çəkinmir. Nə dərəcədə obyektiv və ya qeyri-obyektiv olduğunu deyə bilmərəm. Ancaq bu da təqdirəlayiq haldır ki, tənqiddən çəkinmir.

- Kitab satışı ilə bağlı durumu necə qiymətləndirirsiniz? Gənc yazarlar kitab satışından necə qazanc əldə edə bilirlər?

- Mən bunu bir neçə dəfə qeyd etmişəm. Xüsusilə gənc yazarlarla bağlı. Yazıçılığa, ümumiyyətlə yaradıcılığa bioloji varlığın təminatçısı kimi baxmayın, özünü sənət tapın, sonra yazıçılıqla ikinci planda məşğul olun. O sovet dövründə elə idi ki, hər yazılan mətnə qonorar yazılırdı və bununla da yazıçı öz dolanışığını təmin etmiş olurdu. Poemaya görə maşın verirdilər, yazılara görə ev verirdilər, bu qaldı keçmiş dövrdə... Mən sizə deyim ki, bu, Avropa ölkələrində də belədir. İsraildə olanda bir görüşdə mənə dedilər ki, burda da elə deyil. Ümumiyyətlə, yazıçılıq bir sənət deyil. Yaşamaq üçün yazıçılıq sənətini seçmək doğru deyil. O zaman nə etməli? Dövlət müsabiqələr təşkil etməlidir. İndi Mədəniyyət Nazirliyi müəyyən işlər görmək istəyir. Bu yaxınlarda iclas keçirildi, mən də orda iştirak edirdim. Mükafatların adları, qonorar məbləğinin artırılması ilə bağlı fikirlər səsləndi.

- Tərcümə sahəsində görülən işləri necə qiymətləndirirsiniz?

- Mən ingilis və rus dillərini bildiyim üçün daha çox elə orijinaldan oxumağa üstünlük verirəm. Məsələn, Təvəkkül Boysunarin tərcümələrini çox bəyənirəm. Onun Şervod Andersonun hekayələrinin tərcümələri uğurludur. Yeri gəlmişkən, onun tərcümələri də qiymətləndirildi, Tərcümə mərkəzi tərəfindən mükafata layiq görüldü. Nəriman Əbdülrəhmanlının rus dilindən olan tərcümələrinə baxmışam, pis deyil, yaxşıdır. Vilayət Hacıyevin tərcümələrini yüksək qiymətləndirirəm. Fərsətdən istifadə edib demək istəyirəm ki, tərcümələrlə bağlı işləri dövlət öz üzərinə götürsə yaxşı olar. Marsel Prüstun "İtirilmiş zamanın axtarışında" silsiləsinin tərcüməsi olsa yaxşı olar. Bu barədə bir dəfə Cavanşir Yusifli demişdi ki, tərcüməyə başlayıb, sonradan o işə dəstək olmadı, deyəsən, qaldı. Əlbəttə, bu işdə həm də yaxşı qonorar olmalıdır.

- Yazıçı üçün mütaliə yaradıcılıq baxımından hansı rola malikdir?

- Bir məsələ var ki, bu, yaradıcılığın dəmir qanunudur, mütaliə mütləq vacibdir. İstedad, zəhmət, mütaliə. Bu üç komponent bir arada olmalıdır. Çünki mütaliə olmadan, insan öz qüsurlarını görə bilmir. Yaxud da dəfələrlə işlənmiş mövzularda orijinallıq göstərə bilməyəcəksən və s. Sistemli mütaliə olsa, daha yaxşı olar.

- Alpay müəllim, cəmiyyətdə ziyalı kimdir sualı tez-tez verilir. Sizcə, ziyalı kimdir?

- Ümumi olaraq belə bir fikir var ki, ziyalı ictimai həqiqəti, millətin həqiqətini deyə bilən adama deyilir. Burada yazıçılara daha çox fokuslanılır. O da yəqin ki, "söz"lə bağlıdır. Yazıçı yazır, rejissor göstərir, aktyor oynayır. Hərçənd, orda da söz elementləri var. Görünür, bu baxımdan ədəbiyyatın üzərinə böyük iş düşür. Əgər sən əsərində bunu deyə bilirsənsə, niyə əməlinə bunu göstərməyəsən?! Ancaq belə bir fikir də var, yazıçı ilk növbədə mətni ilə məşğul olmalıdır. Bu məqamda yazıçı ziyalı ola da bilər, olmaya da. O, ziyalılığı seçə də bilər, seçməyə də... Bəlkə də paradoksal səslənəcək, amma mənə görə Çingiz Aytmatov ziyalı deyil. Bunun da öz səbəbləri var, ancaq böyük yazıçıdır.

- Ədəbi adlar, titullar nə dərəcədə doğru yanaşmadır?

- Mənim münasibətim adlarla, titullarla bağlı normaldır. Bu məsələyə bir az tənqidlə yanaşırlar. Deyirlər ki, ümumiyyətlə adları ləğv etmək lazımdır. Sistemli şəkildə özünü təsdiqləmiş imzalara "Xalq yazıçısı" və ya "Xalq şairi" titulunun verilməsi normaldır. Hə, o "Xalq yazıçısı" adına layiqdir, ya yox, bu başqa məsələdir. Bəlkə burada düşünmək olar ki, "Xalq yazıçısı" həm də ziyalı olsa yaxşı olar. Çünki burada "xalq" sözü var. Fransanın özündə də belə titullar var. Məsələn, "legioner" titulu. Yəni burada böyük bir qüsurlar yoxdur. Əsas məsələ layiq olub olmamaq məsələsidir.

- Mərhum yazıçı, atanız Azər Abdullanın yazıçı kimi yaradıcılığınıza təsiri olubmu?

- Atam nəsrdə özünü təsdiqləmiş imzalardan idi. "Qəmərli-dən keçən qatar", "Gül yağışı" kimi əsərlər şışirtmədən deyə bilərəm ki, Azərbaycan ədəbiyyatının şah

əsərləridir. Mənə təsiri olubmu, yox. Belə deyək, genetik olaraq, yazıçı kimi, əlbəttə, təsiri var. Ancaq sırf yaradıcılıq baxımından mənə təsiri olmayıb. Biz başqa mövzularda yazmışıq. Həmçinin fərqli üslub və təhkiyələrdə yazmışıq. Onda daha çox poetik nəsrdə, o həm də şair idi, məndə isə poetik nəsr deyil. Onu da qeyd edirəm ki, mənim ilk hekayələrimdə onun redaktələri olub.

- Belə bir deyim var: "Gərək yazıçının, şairin taleyi də gətirsin". Bu haqda nə deyə bilərsiniz?

- Belə deyək, bu gün ədəbi mətbu orqanlar çoxdur. Yəni yazılarını çap etdirmək üçün alternativlər var. Rəhmətlik atam deyirdi ki, o vaxt "Azərbaycan" jurnalında bir müəllifin yazısı çıxırdısa, bu böyük bir hadisə sayılırdı. Yəni alternativ o zaman çox deyildi. Məsələn, Əliabbas bizim gözəl yazıçımızdır, ancaq haqsızlıqla üzləşib. "Ulduz" jurnalında onu çap etməyiblər o vaxt. Burada zövq məsələsi də ola bilər, qısqanclıq məsələsi də. Amma indi istedadsız da yazıları ilə çıxıb, istedadlı da. Fitri istedadsızların iddiası mənə çatmır.

- Yazı mətbəxinizdən danışa bilərsinizmi? Necə yazırsınız, yazı prosesində hər hansı bir plan qurursunuzmu?

- Bununla bağlı "Essevari fikirlər"də yazmışdım. Daima məndə olan enerjiyi tükədirəm, yazı prosesində. Yazmamaq olmur, qaldı ki, onu necə həyata keçirmək olur? Hər gün yazıram, ya da redaktə edirəm. Elə gün olmur ki, yazmayıb. Kafedə daha çox yazı prosesi mənə rahatdır. Qələmlə yazıram, bir kolleksiyam da var. Ağ kağızda yazdıqca enerji alıram. İkinci romana başlamışam, bir az tənbellik edirəm. Görünür, roman tam oturmayıb beynimdə.

- Çox sağ olun, Azər müəllim. Marahlı cavablar üçün.

- Sağ olun, mən də sizə təşəkkür edirəm.

Şəfa VƏLİ: "Balaca bir körpənin qulağının dibində partlayan mərmilərin qarşısında ədəbiyyat mənasızdır"

-

Şəfa xanım, ola bilərmə ki, Bakıdan uzaqda yaşamağınız sizin aktiv yaradıcılıq imkanlarınıza təsir edir?

- Ədəbiyyatda "bölgə" anlayışını qəbul etmirəm. Mən Şəkinin Yuxarıbaş məhəlləsində oturub əlimə keçən hər şeyi oxuyuramsa, bunu Bakıda rahat kabinetində oturan da bacarar, deyilmi? Yəni mənim üçün oxumaq zaman-məkan məsələsi yox, həyat tərzidir... Bilirəm, "oxucu zövqü" deyilən anlayış da var. O anlayışı qoyuram bir tərəfə, bir misal çəkəcəyəm və özünüz faktlarla yoxlaya bilərsiniz. 2019-cu ilin avqust ayında "Ədəbiyyat qəzeti"ndə "İş və İşsa" hekayəm dərc olundu. Həmin il bizim hörmətli ədəbi tənqidçilərimizdən biri mütəmadi olaraq "Ədəbiyyat qəzeti"ndə çıxan hekayələr haqqında silsilə tənqidi yazılar yazırdı. Xüsusən də, gənc müəlliflərin əsərlərini önə çıxarırdı. İl bitdi, amma mən "İş və İşsa" haqqında o tənqidçimizdən bir cümlə belə görmədim. Etiraf edirəm ki, bu hekayənin onun diqqətini çəkəcəyini ummuşdum... O umacaqla gözlədiyim aylar ərzində həmin tənqidçimiz müxtəlif mövzulu hekayələr haqqında o qədər gözəl yazılar yazırdı ki... İnsafən, oxuduqca sevinirdim. Elə yazılar ədəbiyyat tariximizin qazancıdı. Amma sırf mənim hekayəmin oxunmamasına inanmıram. Oxumuşdu... Çünki qəzetin bütün saylarını oxuyur. Bəs, niyə hekayəm haqqında heç nə demədi? Xəyal qırıqlığıyla bu suala cavab axtardım, sonunda tapdım: adam məni tanımırdı... Bəli, bizdə ədəbiyyatda "bölgə" anlayışı yoxdur, bu sərhəd çoxdan aşılıb, amma genetikamızdakı "üz üzdən utanar" prinsipinə çox sadıq.

- "Poçtalyona məktub" adlı şeirlər kitabınız çap olunub. Daha çox hansı mövzuda yazırsınız?

- Sevgi... Bunu həmişə deyirəm və şair olmağımla, şair doğulmağımla qürur duyuram. "Sovetdənqalma təvazökarlıq"dan xoşum gəlmir. Yaxud da, bir şeir kitabım ola-ola: "Mən şair deyiləm, əşşi..." - kimi sözlər deməyi ikiüzlülük olaraq qəbul edirəm.

Amma bir şeirin yazılma anını anlatmağımı istəsəniz, bacarmaram... Almaniyada yaşayan türk əsilli şair Orhan Bahçıvanın iki misrası var: "Və Allah şairi yaratdı, "Səsi şeir olsun"-dedi...". Yəni şairlər belə yaradılır. Onların seçmə şansları yoxdur. İtilmiş mədəniyyətlərin açarı daş tabletlərə yazılmış şeirlərdədir, bəşəriyyətin keçmişi, tarixi şeirlərdən öyrənilir... İlk kahinlər şairlər olub, onları söylədənə hansısa mistik qüvvə olduğuna inanıb əcdadlarımız. Bizim dövrədə mistika elmə udurur. Bu, özlüyündə zehnin qalibiyyətidir. Və çox yaxşı haldır. Di gəl, kökü ürəkdə olmayan bir şeirin təkə zehində mövcudluğu mümkün deyil, axı... Özünü intellektual göstərmək üçün şeiri yalnız elmdən ibarətmiş kimi təqdim edənlər də tanıyıram. Olsun, bu da onların reklamı olsun, mən qəbul etmirəm. Yaxud kiminsə bir qəşəng şeiri var, oxu, oxu, ağla, ağla... Və müəllif başlayır o şeirin "başına dönməyə"... Bu yönə dönür, şeirin bir misrasını uzadır, yeni şeir edir... O yana dönür, eyni şey... Bu, bir növ yaradıcılıq cəhdidir. İddia etmirəm ki, yazdığım bütün şeirlər şedevrdi, möhtəşəmdi. Amma mən özümü şair sayıram və öz hisslərimi, düşüncələrimi şeirlə dilə gətirdiyim üçün xoşbəxtəm. Şair taleyinin nakamlığı, "biri var, biri yox"undan danışmağa dəyməz; məlum mövzudu. İndiki dövrdə bir misrasına görə linç edilən şairləri də görürəm və həmin an o şairin nə dediyindən asılı olmayaraq, mən onun tərəfinə keçirəm. Sabah məni də hansısa misrama görə linç edə bilərlər... Və mən o misramdan imtina etmərəm. Mən o şeirin yazılma anını özüm izah edə bilmirəm... O şeir isə yazıldığı andan etibarən ümumun ixtiyarındadı. Burda şair, bir növ, o sözü çatdıran rolundadı. Və şairdən şeirin izahı istənməz. Əgər cəmiyyət o izahı istəyirsə, qoy özü axtarıb tapsın. Təbii ki, tapılan cavablar eyni olmayacaq. Bu məqamda Balzakın "Vadidəki zanbaq"da dediği ilə razılaşıram: "Cəmiyyət ögey anadır, o, yalnız qürurunu oxşayan övladlarının başına sığal çəkir...". Mənim kitabımda sevgi şeiri çoxdur... Əgər buna görə cəmiyyət mənim başıma sığal çəkməyəcəksə, mən başımı sürtməyə bir kağız parçası taparam...

- Nəsr yaradıcılığınızda da uğurlu nümunələr var. Yaxşı hekayə yazmaq üçün bir yazıçı hansı keyfiyyətlərə sahib olmalıdır?

- Bildiyindən yazmaq qədər sadəlik. Hansısa müəllifin burda oturub ABŞ cəmiyyətindən hekayə yazmaq cəhdini alqışlayaram. Eyni zamanda ona anlatmağa çalışaram ki, bu səndə alınmayacaq. Dadını bilmədiyin bir yeməyi tərifləmək kimidir bilmədiyin şeydən yazmaq. Mənim hekayələrimin əksəriyyətində böyüdüyüm kənd mühiti var. Yaxud Gəncənin küçələri... Uzun illər Gəncədə yaşamışam. Ola bilər ki, bundan sonrakı hekayələrimdə Şəkini görmək mümkün olsun. Çünki mənim gördüyüm, yaşadığım bunlardı. "Yazıçı keyfiyyəti" dedikdə isə ilk yadıma düşən bu oldu: çox oxumaq... Adam Hallın "Cusus postu" romanında Berlinin bir təsviri var ki, oxuyanda adamın dəhşətdən və zövqdən qanı donur. Bizdə isə hekayələrdə tələskənlik var. "Mavi yalın oğlanları" hekayəmi oxuyanda Səbuhi Şahmursoy bu iradə mənə bildirmişdi. Və mən indi - illər sonra etiraf edirəm ki, bəli, tələsmişəm orda. Halbuki, Mavi yalı daha gözəl təsvir edə bilərdim. Bu da mənim bədbəxtliyimdə ki, son

nöqtəsi qoyulmuş bir əsərimə sonradan heç nə edə bilmirəm, başqa sözlə, "üzərində işləyə bilmirəm". Digər müəlliflərin əsərlərini - janrından asılı olmayaraq - zövqlə, səbrlə redaktə edirəm. Öz əsərlərimə təkrar qayıda bilmirəm. "Cib dəsmalım" şeirim də, "Kirkirə" hekayəm də bir nəfəsin məhsuludur. Və mən artıq o nəfəsi çoxdan almışam... Bitib... Bir də bax, bu nəfəs azdı bizim hekayələrdə.

- "Ədəbiyyatla bağlı kim nə düşünür?" yazısında bir qeydiniz diqqətimi çəkdi. "Ədəbiyyatdan küsmək... Bu, bir yazarın, bir oxucunun, hansısa fərdin şəxsi faciəsi deyil; bu, bütöv bir gələcəyin, kökü bir insanın ruhundan başlayan, ailə-nəsil-qonşu-iş yoldaşı-amal yoldaşı-cəmiyyət ardıcılığıyla böyüyən qocaman bir ağacın içindən ahəstə-ahəstə qurumasıdır". Bu gün dünyanın qarışıq bir durumunda ədəbiyyatın rolu və əhəmiyyəti nə dərəcədə özünü doğruldur?

- Bu dəqiqələrdə Kiyevdə bir balaca körpənin qulağının dibində partlayan mərmilərin qarşısında ədəbiyyat mənasızdır... Həm də çox mənasızdır... 44 günlük Vətən müharibəmizdə şəhid olan Tural Cavarovun anasının gözləri anadangəlmə görmür. Yəni o ana öz övladının üzünün cizgilərini heç vaxt görməyib... Hansı ədəbiyyat o anaya təsəllidir? Onun yeganə təsəllisi azad Şuşadır... Ki, getsə, oranı da görməyəcək, eləcə havasını ciyərlərinə çəkəcək. Mənim - Şəfa Vəlinin qələmi də, istedadı da o ananın qarşısında acizdir. Kənddə qonşumuzdular... Mən o kəndə getməyə yüz dəfə söz vermişəm özümə, cəsarətim çatmır. Gedim nə deyim ona? "Böyüyüb yazıçı olmuşam, oğlundan yazmaq istəyirəm..." - desəm, mənə nə deyər? Silahlar atəşlənəndə, insanlar öləndə ədəbiyyatın heç nəyə gücü çatmır. Hər şey baş verib qurtarandan sonra isə ədəbiyyat ən lazımlı, ən gərəqli vasitəyə çevrilir. Torpaqlarımızı azad edən oğullarımızı anlatmaq, gələcək nəsillərə tanıtmmaq üçün var ədəbiyyat, onların ölümünün qarşısını almağa isə gücü çatmır... Bir insan ölümünün qarşısını ala bilməyən ədəbiyyata "ali deyil" demirəm, sadəcə, bu iki sözün əvvəlinə bir söz də artırıram: "İnsandan ali deyil...". Belə məqamda, təbii ki, ədəbiyyata küsdüyümüz də olur... Amma biz ədəbiyyatın aşıqlarıyıq. Aşıqlərinki də naz çəkməkdir... Bu gün küsürük, sabah könüllü şəkildə təslim oluruq...

- Şəfa Vəli üçün "Biz kimik?". Yaxud kim olduğumuzu necə müəyyən edə bilərik? Sözün fəlsəfi anlamında...

- İnsan heç vaxt özünü sonuna qədər tanıya bilmir. Nə fiziki, nə fəlsəfi, nə də mənəvi cəhətdən bu, mümkündür. İyirmili yaşlarda sinəmə döyüb: "Kim olduğumu bilirəm!" - dediyim olub, yəqin ki... Amma indi bunun tam əksini düşünürəm. Freyd Dostoyevskinin əsərlərini psixanalizin açarı sayırdı. Bəs, bu qədər dərinə enən Dostoyevski özünü tam olaraq kəşf edə bilmişdimi? "Xan" nəşriyyatının "Məşhurlar" seriyasından "Məktublar"ı tərtib edərkən Dostoyevskinin iki məktubunu oxudum. O məktubların birində ehtiyac içərisində olmasına baxmayaraq, möhtaclığına sayqı duyan Dostoyevski, digərində isə bəşəriliyi çoxdan unutmuş olan, milliliyin fonunda fərdiliyi üstün tutan Dostoyevski vardı... Və bunlar "Bəyaz gecələr"i, "Dürüst oğru"nu yazan adamı tanımırıdılar... Başqa bir misal da öz həmdövrlərimdən çəkim. Aləmzər

Əlizadə var Gəncədə. Uşaq ədəbiyyatımızın bel sütunlarından sayılır onun yaradıcılığı. Amma qəhrəmanı Ruslan, Rizvan, Ülviyyə olan sevimli şeirlərin müəllifi ilə "Gözdən çıxan qara tikanlar"ı yazan adam eyni deyil... Burdan qarşımıza nə çıxır? İnsan hər gün özünü yenidən kəşf edir. Dünənki insanla bugünkü insan eyni deyil... Öləndək bu axtarışlarımız davam edir. Ona görə də "Biz kimik?" essəsində mən ən asan yolu seçdim: sualı ötürdüm məndən sonrakılara...

- "Epidemiyada darıxan qoca" hekayəniz müasir dövrün reallıqlarını əks etdirir. Pandemiya sizə necə təsir etdi? Sizcə, pandemiya dünya ədəbi yaradıcılıq baxımından nələri dəyişdi?

- Pandemiya ədəbiyyatda o qədər şeyi dəyişdi ki... "Hekayəmiz bitirmi?" essəsində pandemiyanın ilk iki ayında ədəbi mühitdə müşahidə elədiklərimi yazdım. "Ustad" deyə müraciət etdiyim Əkbər Qoşalı yazdı ki: "İnsafın olsun...". Onda anladım ki, həqiqətən, insafsızlıq etmişdim o essədə... Amma sonra özümə bəraət qazandıracaq cümləni qurmağı bacardım: "Mən də pandemiya dövründə yaşayan müəllifəm...". Pandemiya yazı əhlini kitaba yönəltdi. Komiks replikası kimi görünür bu cümləm, fərqindəyəm. Fəqət, həqiqət budur. Pandemiya bizi öz "qabığımıza" tıxanadək hamımız yazırdıq. Nəfəsliklərə möhtac qalanda isə tənhalıqdan sıxıldırıq, köhnə dostları yad elədik. O dostlar da rəflərdə unutduqlarımız idi... "Ulduz" jurnalında Mustafa Çəmənlinin bir yazısı vardı, pandemiya dövründə yazılmışdı. Mustafa müəllim kitab rəfinin qarşısında durur və əbədi suallardan birinə cavab axtarır: "Mən öləndən sonra bu kitabların halı necə olacaq?". Onsuz da pandemiya iki il əvvəl kitabxanamın 80%-ni paylamışdım, yerdə qalanı da paylamaq üçün qərar verdim o yazını oxuyanda. Pandemiya bir də ədəbiyyatda ümidi cücərtirdi. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının sadıq oxucusu mənimlə razılaşırsan ki, pandemiya qədərki ədəbiyyat "hönkür-hönkür ağlayırdı". Amma elə ki, ölümün qapıda olduğunu gördü, başladı həyata sarılmağa. İndi daha ümid dolu əsərlər oxuyuruq, belə demək mümkünsə, ədəbi obrazların şaqraq gülüşünü eşidə bilirik.

- Bölgələrdə ədəbi proses necə inkişaf edir? Ümumiyyətlə, ədəbi prosesin bugünkü vəziyyəti sizi qane edirmi?

- Özümü heç bir bölgəyə aid etmirəm... Sadəcə, müşahidəm onu göstərir ki, bölgələrdə ədəbiyyat müəyyən imzaların mövcudiyyətinə əsaslanır. Qaynar mühit yoxdur... Qaynar mühit paytaxtdadı. Və hamının - ən ucqar kənddəki şairin də bu qaynayandan öz payını almaq istəməsi təbiidir. Amma bu məqamda da araya "...izm"lər haqqında geniş mühazirələr oxuyan, "qızıl qaydalar"dan bəhs edən yazıçı və tənqidçilərimiz girir. Əgər "...izm"siz ədəbiyyat qəbul eləmirsinizsə, onda gəlin yığışaq, o ucqar kənddəki şairin pəncərəsindən gördüyü, dərini danışdığı dağlara yazdığı şeirləri də bir "...izm" altında birləşdirək və olduğu kimi qəbul edək də... Məsələn, "güzgüizm...". Qəbul edə bilmirik, hə? Çünki bunu biz yaradıırıq, Qərb yox... Halbuki, Qərb "mirrorizm" desəydi, çoxdan cumardılar dəstəylə... Nə vaxt ki,

özümüzün olanı sevəcəyik, onda ədəbiyyatımız da hamımızı qane edəcək... Sevgiylə yaratdığımız kimi, sevgiylə də oxumalı, oxutdurmalı, qorunalıyıq...

"Ədəbiyyatdan böyük meydan yoxdur" - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı şair, yazıçı Sayman Aruzdur

- Sayman bəy, istərdim oxuculara sözlə, ədəbiyyatla ilk tanışlığınız barədə danışasınız...

- Şəhriyarın qəşəng bir sözü var: "Şair ola bilməzsən anan doğmasa şair...". Mən elə gözümlə açandan eyni xətt üzrə böyüyən, inkişaf edən adam olmuşam. Sınıfdə bütün uşaqların inşasını yazan, ən yüksək balı həmişə ədəbiyyatda, inşada alan, bütün klassik və ya modern şeirlərin hamısını əzbərləyən, danışığında onlardan istifadə edən - bu proses uşaqlıqdan məndə olub. İndiki Saymanla qırx il bundan əvvəlki Sayman arasında sadəcə yaş fərqi var. Doğrudan da, anadangəlmə şairəm, ədəbiyyat həvəskarı, ədəbiyyat fədaisi, bax, beləyəm. Sadəcə, indi mühit dəyişib, yaş dəyişib, düşüncələr dəyişib, bax belə...

- Uşaq yaşlarınızda xiyabanda kitab satmışınız. O dövrün mühiti necə idi?

- Sulduzun o dövr mühiti çox qaranlıq və qorxulu bir mühit idi. Çünki İran-İraq savaşı bir tərəfdən, terror aktları, müxtəlif hücumlar və s. Yəni çox qəribə bir mühit idi, digər tərəfdən İran inqilabının təzəcə qalib gəldiyi bir vaxt idi və sol təfəkkürlü, Avropa meyilli kitabların hamısı qadağan idi. Kimin əlində o cür kitabları tuturdularsa, həbsə atırdılar, çox ciddi ittihamlarla. Adi bir disk əlində tutsaydılar belə, hansısa bir mahnı diski olsa belə səni həbs edirdilər. Yəni o dövəmdə təsəvvür edin ki, mənim atam necə böyük cəsarət və şərəf sahibidir ki, məni o yola sövq etdi. Mənim bir balaca arabam var idi, onu da atam düzəltdi mənə. Arabamın qabağına da yazmışdım: "Saymanın səyyar kitabxanası". Bir qutunun içinə doldururdum kitabları, üst-üstə yığıb, küçədə satırdım. Gizli kitabları da qoyurdum ayrı bir qutuya, həmin qutunun da üstündə otururdum. Kim istəyirdisə, həmin o gizli kitablardan çıxarıb verirdim. Uşaq idim, heç düşünmürdüm ki, məni həbs edə bilərlər, qorxmurdum ki, cəzalana bilərəm. Kitablarımın əksəriyyəti sol təfəkkürlü kitablar idi. Marksın "Kapital" kitabı, Engelsin

düşüncələr kitabı, Avropa ədəbiyyatından Oskar Uayldın kitabları və s. daha məşhur idi. Halbuki bu kitablar o dövr qadağan olunmuş kitablar idi.

- Bu o dövr üçün çətin addımlar idi. Başqa hansı çətinliklərlə qarşılaşmaq olardı?

- Mən o vaxtlar böyük risklər eləmişəm. Hətta yadıma gəlir, bir ara biz çox ciddi həbslə üz-üzə qaldıq. Onda hələ balaca idim və təbii olaraq atam daha çox təhlükə ilə üzləşirdi. Yadıma gəlir ki, bir gün atam həyətdə quyu qazdı və bütün kitabları ora doldurub basdırdı. Dedim, ay ata, niyə belə edirsən? Atam qayıtdı ki, bala, narahat olma, kitab da tum kimidi, hara basdırsan, ordan nəsə cücərəcək. O vaxt təhlükəsizlik orqanları gəlib bizim evi yoxladılar, axtarış apardılar, ancaq heç nə tapa bilmədilər. Bilmədilər ki, torpağın altında kitablar göyərirdi...

- Bütün bu proseslər sizin yaradıcılığınıza necə təsir etdi?

- Bu proseslər məni bir az da gücləndirdi. Təbii ki, döyüşkən, mübariz, eyni zamanda öz yoluna imanla baş qoyan insan, mövqeyi dəyişməyən insan o hədələrdən, qorxulardan sarsılmaz. Əksinə, bir az da möhkəmlənər. Mənim atam çox möhkəm adamdı, çox mütəfəkkir adamdı. Ona o qədər təzyiqlər, basqılar oldu, o bir dəfə də olsun mənə bunu bildirmədi. O, həmişə mənə deyib ki, biz bunları ona görə qəbul edirik ki, sən müvəffəq olasan. Bizim ailənin, nəslin, bütün Sulduzun ümidi mənə idi... O basqı, sıxıntı altında yaşayan xalqın səsi idim... Bizə hökumət tərəfindən basqılar olsa da, xalq həmişə bizə dəstək olub. Atamın mağazası bir ocağa çevrilib. Yəni xalq hər gün atama baş çəkir, onun əhvalını öyrənir, bir köməklik lazım olub-olmadığını soruşurdular... Biz də bu yola əbədi baş qoymuşuq. Belə deyim, mən bu yolu seçməmişəm, yol məni seçib...

- Dərgilərdə, qəzetlərdə çap olunmaq, yazmaq, bu istiqamətdə vəziyyət necə idi? Hal-hazırda necə görürsünüz?

- Hal-hazırda elə bir dərgi, qəzet yoxdu. Bizim gənclik dövründə müəyyən qədər imkanlar var idi. "Yarpaq", "Yaşmaq", "Şərq" kimi bir çox dərgilər vardı. Ancaq indi belə bir ənənə qalmayıb. Ümumiyyətlə, müqayisə aparsaq hər iki tərəfdə olan gedişlərlə bağlı heç müqayisə etmək belə düzgün deyil. Burda müstəqil bir dövlət var, orada isə belə bir şərait yoxdu. Ona görə də mən həmişə deyirəm, əgər biz Cənubi Azərbaycandakı soydaşlarımızı vaxtında himayə edə bilməsək, xüsusilə də cəmiyyətin mütəfəkkir şairləri, yazıçılarını vaxtında ələ ala bilməsək, dövlətin himayəsini göstərə bilməsək, vaxt gələr həmin zümrə düşmənin təbliğatı nəticəsində bizə qarşı çıxıb bilərlər. Vaxtilə başımıza gələn bəlalərin böyük əksəriyyəti öz içimizdə olan manqurtların əli ilə həyata keçirilib. Onun da səbəbi vaxtında lazımı işlərin görülməməsi, həmin ziyalılara diqqətin göstərilməməsidir. 60 milyonluq xalqıq... Bunu keçən dəfə bir tədbirdə də dedim. Həmin tədbirdə çox adam var idi. Mədəniyyət

Nazirliyindən, Təhsil Nazirliyindən, Prezident köməkçilərindən və s. adamlar var idi. Dedim ki, biz 60 milyonuq. Hamımız da ana dilimizdə danışırıq. Sadəcə olaraq on milyonumuzun ana dilində təhsil almaq imkanı var...

- Bunun səbəblərini nədə görürsünüz?

- Biz Vətən dilində danışmağı yadırgamışıq. Bizə Vətən dilinin təbliğatı lazımdı. Vətən maraqları, Vətən yolu, Vətən müqəddəsliyi, həmrəyliyin vacibliyini çatdırma bilmək. Yəni cənubda biz deyə bilmirik ki, niyə Azərbaycan yaxşıdı... Deyirlər ki, yaşayırıq da, qazanırıq da... Düşünməzlər ki, ac olasan, ancaq azad olub yaşayasan, nəinki kölə kimi yaşayasan... Ona görə də Vətən dilinin təbliğinə ehtiyac var. Biz bu gün gərək soydaşlarımızı himayə edək, ictimai şüur onların arxasında olmalıdır. Mən illərdi bu məsələ ilə bağlı danışram, mübarizə aparıram, müxtəlif və davamlı basqılarla rastlaşıram... Ancaq məqsədim və yoluma iman etdiyim üçün Bəzz qalası kimi dayanıram, dözüürəm...

- Dövlət diqqəti necə olmalıdır bu məsələlərdə?

- Təbii ki, mən dövlətin öz üzərində himayəsini, diqqətini yüksək qiymətləndirirəm. Elə fürsətdən istifadə edib, təşəkkürümü bildirirəm. Bu gün dövlət diqqəti olmasaydı, biz bunları qeyd edə bilməzdik, nə Sayman burda olmazdı, nə də Saymanın "Körpü" verilişi olmazdı və s. Demək ki, bu diqqət və himayə var. Burada iki detal var: bir cənubdan bura kimi normal kadrların hazırlanması, tutaq ki, dövlətimiz kimisə Cənub məsələsi ilə bağlı harasa yerləşdirmək istəyir. O kadr isə yoxdu. Biz həmin kadrı ya bura kimi yetişdirməmişik. Ki onun da günahı özümüzdədi. Ya da bura kimi yetişdirməyiblər ki, biz ondan dərs alıb, bu gün özümüz kadrlar yetişdirək. İkinci məsələ, biz cənab Prezidentin sözünü özümüzdə əsas götürməliyik. Biz qorxaq siyasət yürütmürük. Hər hansı bir xarici mənbəyə asılılıq yoxdu bizim siyasətimizdə, müstəqil siyasət yürüdürük. Bizim dünya azərbaycanlılarının həmrəylik qurultayımız var, "Həmrəylik günü" bayramımız var. Demək ki, dünyada yaşayan soydaşlarımızla bağlı məsələlərdə də müstəqil və ciddi mövqe ortaya qoya bilərik. Biz bunu etməliyik.

- Ədəbiyyat həm də təbliğ etmək üçün bir vasitə deyilmi?

- Gecə-gündüz təbliğatla məşğulam, ancaq tək mənimlə iş bitmir axı... Milli Məclisdə Azərbaycanda yaşayan bir sıra icmaların nümayəndələri var, etnik qrupların belə nümayəndələri var... Səttarxanın evinə kimi yıxdılar, tarixi abidələrimiz məhv olur. Bağırxanın məzarı bu gün Rey şəhərində hansısa bazarın ortasında camaatın ayağı altındadır. Hər gün minlərlə insan Bağırxanın məzarını tapdalayır. Ərk qalasını dağıtdılar. Bir dənə olsun abidəmiz qalmadı. Urmu gölünü bilərəkdən qurutdular. Xalqımızın ana dilini əlindən alıblar. Bu kimi məsələləri kim deməlidir? Qurduğumuz müstəqil dövlətimiz dünyada yaşayan 60 milyondan artıq azərbaycanlının dövlətidir. Bütün beynəlxalq qanunlar bizə tərəfdir. Bu kimi məqamları həmişə diqqətdə saxlamalıyıq.

- Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatından söz düşmüşkən, niyə məhz Şəhriyar daha çox yadda qalıb? Bu nə ilə bağlı ola bilər?

- Bu da təbliğatla bağlı məsələdir. Şəhriyardan da güclü şairlər olub. Səhəndin şeirləri Şəhriyarın şeirlərindən zəif deyil ki. Sadəcə olaraq Şəhriyar "Heydərbabaya salam"ı kifayət qədər təbliğ edilib. Şəhriyar dönəmin qadağalarına rəğmən Azərbaycan dilinin sağlığını, adət-ənənələrini qoruyub saxladı. Bir millətin mədəniyyətini, dilini yox olmağa qoymadı. Yoxsa şeiriyyat baxımından Şəhriyardan qat-qat güclü şairlər var. Məsələn, Yəhya Şeyda kimi qəzəl ustadı olub. Mən deyərdim Füzuli səviyyəsində bir şair olub.

- Təbliğat mexanizmi necə olmalıdır və fəaliyyət prinsipləri nələrdən ibarət olmalıdır?

- Lap min ədəd kitab yazsaq belə, təbliğat olmasa, oxucu əlinə kitab çatmasa, nə faydası var ki? Kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə etməklə güclü təbliğat işinə ehtiyacımız var. Mən "Körpü" verilişi ilə az-çox bunu etməyə çalışıram.

- Yazıçı, şair üçün stimül olaraq verilən qonorar, mükafat nə qədər obyektiv önəm kəsb edir? Bununla bağlı nə deyə bilərsiniz?

- Təbii ki, ədəbiyyatda pul olmadığı üçün maddi maraq da axtarmaq olmur. Ona görə də mütləq şəkildə kənardan maddi himayə lazımdır. Çünki yazıçı, qələm əhli dünyanı bütün maddi maraqları ilə bərabər bir tərəfə, qələmi ayrı bir tərəfə qoyur. Əgər qələm sahibinin maddi təminatı olmasa, təbii olaraq onun qələmi onun ehtiyacına işləyəcək. Yəni qələm, düşüncəyə deyil, hər hansı bir ehtiyacın təmin edilməsi üçün vasitəyə çevriləcəkdir. Bu isə olduqca təhlükəli tendensiyaadır.

- Ədəbi tənqidlə bağlı nə düşünürsünüz?

- Görünən odur ki, bugünkü tənqid sözü "yaxşı ilə pisi ayırd etmək" anlamına gəlmir. Təəssüflər olsun ki, bizim tənqidçilərin bir çoxu ya tərəfçidi, ya töhmətçi kimi çıxış edirlər. Tənqid təhlil ilə paralel olmalıdır. Bizim Azərbaycanda hansısa əsəri təhlil etmək imkanına sahib şəxslərə ehtiyac var.

- Gənc yazarların yaradıcılıq nümunələri ilə bağlı düşüncələrinizi bilmək istərdim...

- Əsl yazıçı xalqdan seçilməməlidir. Müəyyən qiyafədə özünü "yazıçı" kimi təqdim edənlər çoxalıb. Bu tənqid sahəsində də belədir və bunun arxasında böyük bir iddia var. Gənclər öz üzərində çalışmırlar, qonaqlıq, müəyyən tanışlıqlar və s. kimi məsələlərlə ədəbiyyat görüntüsü yaradırlar, ancaq bu ədəbiyyat deyil. Bu sarı ədəbiyyatdır. Ciddi ədəbiyyatlar meydanlarda yaranır. Ədəbiyyatdan böyük siyasət, ciddi meydan yoxdur.

- Təşəkkür edirəm, Sayman bəy. Qarşıdan gələn Novruz bayramınız da mübarək!

- Çox sağ olun, mən də sizi və doğma "Ədəbiyyat qəzeti" ni təbrik edirəm.

Əbülfət MƏDƏTOĞLU: "Mənim uşaqlığının da, gəncliyimin də izləri, xatirələri güllələnmişdi"

- Əbülfət müəllim, layihəmizdə sizi xoş gördük. İşlər necədir, yaradıcılığınız necə gedir?

- Xoş gördük, Tural. Yaxşı bir layihəyə başlamısan. Əvvəlki müsahibələrini oxudum, həmsöhbətlərlə, necə deyərlər, mən də bir masa arxasında əyləşib onların fikirlərinə müəyyən mənada şərik oldum. Təbii ki, bu, sənin təqdimatınla mümkün olan bir nüansdır. Elə bu yerdə sənə uğurlar diləyirəm. O ki qaldı işlərə... Qəzet adamının nə iş günü olur, nə iş saatı, yəni hər yerdə sən qələm cibində, amma fikrin, sözün, materialların yanında olur. Bu bir peşə xəstəliyidi. Amma şəxsi yaradıcılıqda isə hər şey ovqatdan asılıdı. İlham pərisi ilə dil tapanda dərdləşirik. Dekabr ayının sonlarında yol qeydlərindən ibarət yeni bir kitabım işıq üzü görüb. Bu kitab mənim Naxçıvan səfərlərimə və bir də orada yaşayıb-yaradan könül, qələm dostlarımla yaradıcılığımıza həsr olunub. Adı da "Nuh gəmisinin son ünvanı"dı. Necə deyərlər, başımı salıb aşağı bacardığım işin qulpundan tutmağı çalışıram.

- Sizi çoxsahəli fəaliyyətlə məşğul olan biri kimi tanıyıırıq. Şeir, publisistika, redaktə işi və s. Harda özünüzü daha rahat hiss edirsiniz?

- Gəl belə danışaq da. Dediyn sahələrin hamısı sözlə bağlıdı. Qələmlə, kağızla əlbirdi. Ona görə redaktə zamanı yaxşı bir yazı oxuyanda, könlün rahat olanda özünü orada görürsən. Hətta içindən keçir ki, yazının müəllif imzası sənə aid olardı. Eləcə də özümün oxucu tərəfindən maraqla qarşılanan publisist yazılarıma reaksiya olanda, zəng gələndə, ya üzbəüz fikir söyləniləndə düşünürəm ki, demək istəyimə çatmışam. Bunlar, yəni bu iki sahə sırf qəzetçiliklə bağlı olduğundan mən burada hərdən özümü vəzifə, peşə sahibi kimi hiss edirəm. Çünki "Ədalət" qəzetinin də nüfuzunun yükü burda mənim çiyinə düşür. Amma poeziyada bir az fərqlidi yer mənim üçün.

Şeirlərlə özümü bu dünyada Allahla məni daha çox təmasa aparan bir Ruha minnətdaram. O təmas məni yaşamağa da, sevməyə də, yazmağa da kökləyir həmişə. Tam səmimi deyim ki, şeirlər məni hamıdan uzaq dayanıb heç kimin gözüne görülmədən, heç kimin əl-ayağına dolaşmadan, Allah, dörd divar və bir də O ilə gözəl anlar yaşamağa imkan verən, stimül verən qeyri-adi bir gücdü, bir pıçıltıdı, bir nəfəsdı.

- Bu gün böyük qayıdışın başlanğıcındayıq. Qarabağa səfəriniz oldu, cənab Prezidentlə görüşdünüz. Necə bir hisslərdı, doğma Tuğ kəndi sizi necə qarşıladı?

- Tural, sənə bir şey deyim. Həyatda elə yaşamlar var ki, onu sözlə ifadə etmək mümkün deyil. Lap elə qaçqınlığı götürək. Qaçqın olmayana bütün ürəyini də, bütün maddi sərvətini də bağışlasan belə onun içində qırılıb çiliklənən, ölən, yaddaşında ağrı-acı guşəsi kimi qalan nəsnələri nə dəyişə bilməzsən, nə də unutdura bilməzsən. Göstərilən qayğı sadəcə diqqətdi. Yaşamağa ipucudu. Bu mənada 30 il ancaq xəyal etdiyin, ancaq yuxuda gördüyün kəndinə, evinə qayıtmaq bu gündən keçmişə dönüş deməkdir. Aradakı 30 il isə itirilən, əlindən zorla alınan ömürdü. Ona görə mən kəndimə səfər edəndə filmlərdəki kimi yuxuda keçmişə getmiş kimi oldum və o keçmiş mənə çox acıları təkrar yaşatdı. Çünki kəndimin yalnız coğrafi mənzərəsi yadımda qalmışdı. Mənim uşaqlığımın da, gəncliyimin də izləri, xatirələri güllələnmişdi. Evimin yerində qaratıkan bitmişdi. Mənimlə orda danışan ancaq kədər idi, ağrı-acı idi. Çünki qarşılayanlar onlar idi məni. O səfərdə bir vətəndaş olaraq mənə hədiyyə isə ömrüm boyu unutmayaçağım ölkə rəhbəri ilə təmas idi. Onu yaxından görmək, əlini sıxıb bu qayıdış üçün təşəkkür etmək, həyatımın ən böyük mükafatıdır və Tuğda cənab Prezidentin dediyi "Tuğ əsl cənnətdi!" kəlamı isə mənə və o torpağa aid olanlara, bütövlükdə Qarabağa sevginin ifadəsidı.

- İstedadlı gənclərə dəstək olursunuz. Yazılarını dərc edirsiniz. İstedadı necə müəyyən edirsiniz? Sizə görə istedadın əsas meyarı nədir?

- Bugünkü gənclər kimi zamanında mən də redaksiyalara üz tutmuşam. Əvvəlcə oxuduğum orta məktəbdən yazılar ünvanlamışam qəzetlərə, jurnallara. Qarşılaşdığım o qədər haqsızlıqlar, biganəliklər olub ki. Amma mən həyatda dəstəyim olan, əlimdən tutan, yol göstərən insanların böyük ürəyinə minnətdarlıq hissi ilə geri çəkilməmişəm. Yəni rəhmətlik Xalq şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə, yazıçılarımız Əlisəfa Məmmədov, Əlfı Qasımov, şairlərimiz Çingiz Əlioğlu, Sabir Rüstəmxanlı, Nüsrət Kəsəmənli, Abbas Abdulla, Məmməd İsmayıl, Vaqif Nəsib Sarıhüseyn oğlu, Zülfüqar Şahsevənli, Vaqif İbrahim və digərləri mənim sözdən daha bərk yapışmama xeyir-dua veriblər. Məhz xeyirxahların qayğısı, həm də tələbkar qayğısı məndə bugünkü gənclərə məhz həmin prizmadan baxmağa yönəldib. Əlimdən tutublar, mən də əldən tutmağı, təbii ki, gücüm daxilində çalışmışam. Xüsusilə maraqlı, istedadlı, amma dəstəyə ehtiyacı olan gənclər mənim üçün çox önəmlidir. O ki, qaldı istedadı bunun göstəricisi ortaya qoyulan sözdü. Hər gün yazmaq, hər gün hay-küy salmaq və yaxud özünü hansısa qrupda təbliğ etmək mənə görə istedadın göstəricisi sayıla bilməz. Ad çəkmədən deyə

bilərəm ki, elə gənclərimiz var ki, başını salıb aşağı heç bir qruplaşmaya qoşulmadan sözün fəhləliyini edir, özünə yol açmağa çalışır. Amma bəziləri də öz aralarında "işbirliyi" yaradır, bir-birini gündəmə daşımaqla məşğuldular. Çox istərdim ki, Allahın verdiyi istedadı böyük sözün xidmətində görək həmişə.

- Yaradıcılığınızda həsrət, ayrılıq, kədər motivləri əsas yer tutur. Ancaq bu motivləri ənənəvi yox, yeni bir tərzdə təqdim etməyi bacarırsınız. Ümumiyyətlə, müasir şeir necə olmalıdır?

- Mənim düşüncəmə görə şeirin dövrü olmur. Yəni Füzulinin, Nizaminin, Cavid Əfəndinin, Müşfiqin, Səməd Vurğunun, eləcə də Məmməd Arazın, Bəxtiyar Vahabzadənin, Musa Yaqubun, Zəlimxan Yaqubun, Nüsrət Kəsəmənlinin, bu gün Barat Vüsalın, Ramiz Qusarçaylının yazdığı şeirlər böyük ədəbiyyata töhfələrdir. Sadəcə, onların hər biri yaşadıkları dövrün ovqatını, sözünü, fikrini şeirə çeviriblər, ədəbiyyata gətiriblər və bu gün də həmin proses davam edir. Dəyişən ədəbi dilə yanaşmadı. Mən bu mənada "müasir şeir" termini ilə həmfikir deyiləm. Şeirin, necə deyərlər, zamanı birdir. O da oxucusunu tapdığı zaman.

- Bəzi ədəbiyyatşünaslar və oxucular şeirin dövrünün bitdiyini düşünür. Daha çox nəsrə üstünlük verilir. Sizcə, bu yanaşma doğrudurmu?

- Hər kəs öz fikrində özünü daha doğru sayır. Bu, təbiidi. Çünki hərənin öz baxış bucağı var. Amma mənə görə şeirin özülü bayatıdırsa, layladısa, holavardısa, lap elə iki bəndlik obrazlı ifadədisə, onun zamanı heç vaxt keçə bilməz. Çünki yığcamlıq və konkretlik şeirdə daha çox özünü göstərir.

- Nə vaxtsa nəsrə bağlı silsilə yazılar yazmağı düşünürsünüzmü?

- Mən bu yolda müəyyən addımlar atmışam. Dörd sənədli povestlər kitabının müəllifiyəm. Onların ikisi Birinci Qarabağ müharibəmizə, qaçqınlıq illərinə həsr olub. Və ilk sənədli povestim Milli Qəhrəmanımıza həsr olunub. Təbii ki, povest işıq üzü görəndə İbad Hüseynov layiq olduğu fəxri adının rəsmi daşıyıcısı deyildi. Ulu öndərimizin ona verdiyi bu adı cənab Prezidentimiz böyük qələbəmizdən sonra öz fərmanı ilə rəsmiləşdirdi. Yəni bu gün də yeni bir publisist kitab üzərində işləyirəm. İnşallah, mətbəəyə də yaxın günlərdə təqdim olunacaq.

- Məsələn, roman, povest...

- Bir yarımçıq povestim var, şərti adı da "Olmuşlar və olacaqlardakı Qadın"dır. Allah ömür versə yəqin ki, yekunlaşacaq.

- Bəlkə zaman məhdudiyyəti var?

- Bəli, gündəlik qəzet və həyat qayğıları yazı-pozu adamının işini həmişə çətinə salır, rəhmətlik Hüseyn Arif demişkən, "Şair şeir yazar, bazara getməz". Amma neyləmək olar ki, həyatın öz qanunları da var.

- Yaradıcı insan üçün nələr vacibdir və nələrin olması zəruridir?

- Mən düşünürəm ki, yaradıcı adam üçün əlahiddə nəşə etmək lazımdı. Sadəcə, mənə görə bu adamların maddi asılılığı olmamalıdı. Yəni onların süfrəsində çörək, ciblərində siqaretləri olarsa, kiminsə arxasınca inanmıram ki, gileylənsinlər və yaxud kiməsə həsəd aparsınlar. Bir az da kobud desəm, sözü qəpik-quruşa satsınlar. Tam ciddiyyəti ilə qəbul etdiyim bir gerçəklik var. Yaradıcı insanın masası, qələmi, evinin işığı, suyu, qazı yerində olsun, başını salıb yazısını yazacaq. Təəssüf ki, bu normal yaşam bizdə hələ yaradıcı insanların hamısını əhatə etməyib.

- Həyatın reallıqlarını qəbul etmək çətin deyil ki?

- Əvvəllər, lap konkret desəm, Tuğ kəndi işğal olunan gündən atəşkəsə qədər çətin idi. İnanmırdım ki, kəndim işğal olunub. Amma sonra həyatın sərt üzü mənə güc gəldi. Və mən reallıqla barışmalı oldum. Axına qarşı üzmək çox çətindi.

- Ədəbi mükafatlara münasibətiniz...

- Haqlı, layiqli mükafatlar həmişə xoş təəssürat yaradır. Kaş ki, burda ədalət prinsipi gözlənilə. Sən də, mən də bilirik ki, bizdə bəzən "səhv düşmələr" olur. Rəhmətlik Xalq şairimiz Qabil demişkən.

- Bir vaxtlar oxucu məktubları yazılırdı. İndi dövr dəyişib. Sizə daha çox nə barədə yazırlar?

- Şəxsən mənim özümə ünvanlanan məktublarda yazılarıma münasibətlər ifadə olunur. Hətta mübahisəli fikirlər də yer alır o məktublarda. "Ədalət" qəzetinə isə gələn məktublar bədii yaradıcılıq və bir də şikayətlərdən ibarət olur.

- Poeziyanız fəlsəfi düşüncələrlə zəngindir. Həm də şeirinizin dili sadədir, axıcıdır. Ümumiyyətlə, yaradıcılığınıza təsir edən imzalar olubmu, olubsa kimlərdi?

- Mən əlifbanı tanıyandan mütaliəni sevmişəm. Bizim kənd kitabxanamız çox zəngin olub. Özümün də böyük kitabxanam var idi. Və kənddə bunu hamı bilirdi. Mən onların təqribən 3 min nüsxəsini kənddən çıxara bildim. Bu gün də Masazırda ayrıca bir kitabxanam var. Deyim ki, o kitabxanada sənin də mənə bağışladığın kitab yer alıb. Bu mənada mütaliə mənim işimə həmişə kömək olub. Həm qəzetdə, həm poeziyada. Ad çəkmədən deyim ki, dövrü mətbuatda, o cümlədən dərgilərdə çap olunan şeir nümunələrinin hamısını oxumağa çalışıram. Ruhuma doğma olan şairlərimizin bir çoxunun kitabları masamın üstündədi. Tez-tez onlara üz tuturam. Allah dünyasını dəyişənlərə rəhmət etsin, yaşayanlara ömür versin.

- Söz həm də İlahinin işarəsidir. Şeir yazandan sonra özünüzü necə hiss edirsiniz?

- Bu, bir məsuliyyətli işin bəhrəsidir. O məsuliyyət Allah qarşısındadır. Çünki söz Allahdan gəlir. O pıçıldaır, biz də qabiliyyətimizi və iç dünyamızın pıçıltılarını qatırıq həmin o Allahdan gələnə və beləcə dünyaya söz gəlir. Hər dəfə şeir yarananda

mən özümü ağır bir yükün altından çıxmış kimi hiss edirəm. Özü də etiraf edirəm ki, o şeirin alınıb-alınmamasından asılı olaraq bu, həmişə belədir.

- Oxuculara sözünüz...

- Hər kəsə cansağlığı, dəyərli sözlə təmas arzu edirəm. Eləcə sənə və "Ədəbiyyat qəzeti"nə də.

Niyazi MEHDİ: "Qızların kitab oxuyan oğlanlardan xoşu gəlsəydi, oğlanlar əllərində kitabla gəzərdi"

- Niyazi müəllim, dünyanın ictimai-siyasi durumunun bu qədər ağır olduğu bir vaxtda elmin, təhsilin, ədəbiyyatın, fəlsəfənin qarşısında hansı vəzifələr durur?

- Bizdə "baş çıxarmaq" sözü var. Yəni aləm bir-birinə dəyib qarışanda, başın bu qarışıqın dalğalarında yırğalanıb ora-bura atılanda onu bu qarmaqarışıqdan yuxarı çıxara bilirsənsə, nəyin necə olması ilə bağlı yuxarıdan baxıb baxış aydınlığını qazanırsan. Bu anlamda təhsilin, ədəbiyyatın, fəlsəfənin vəzifəsi günümüzün qarmaqarışıqından baş çıxarmaqdan ötrü bizə oriyentirlər verməkdir. Sanki bizim çoxumuzun, yəni mən düşüncə, əxlaq adamlarını deyirəm, baş çıxarmaq üçün oriyentirləri var. Bu orientirlərə nümunə: demokratiya, Avropa dəyərləri, ikisi də bayrağımızdakı qırmızı zolaqda - çağdaşlaşmaqda var. Ancaq hər ikisinin içinə girib anlamaq istəyəndə yenə aləm qarışır bir-birinə.

Bunu qısaca açım. Nə demokratiyanın, nə əxlaq normalarının, nə Avropa dəyərlərinin üstünlüyünü $2+2=4$ kimi sübut etmək olmur. Camaatı çalib-çapan demokratiya düşməninə və onun süfrəsindən yeyən "nökərlərinə" necə sübut edəsən ki, düz etmirsən? Cavabında minlərlə ailəsini zorla dolandıran və bu minlərdən yüzlərlə

növbədə durub nöqərlərə qoşulmaq istəyənləri göstərib deyəcək, neyniyim, bunlardan olum?! Onun Allaha inamı da elə deyil ki, cəhənnəmə düşməkdən başına dirənmiş tapançadan qorxan kimi qorxsun, çünki cənnət və cəhənnəm məsələsinin doğrudan da olmasına etibarı yoxdur. Bu üzdəndir ki, "pis adam olsan, cəhənnəmlik olarsan" sözü onu düzəltməz.

- Deməli, söylədiyiniz oriyentirlər də "baş çıxarmağa" dəstək olmur?

- Yox, bu qarışıq məsələdə baş çıxarmaq üçün ən yaxşı düşüncə alqoritmini əski yunan filosofu Parmenid verir. Alqoritmın adı belədir: "tərsini göstər ki, pisliyi üzə çıxsın". Buna "tərsinə yolla gedib sübut etmək" də deyirlər. Yəni tərsinə olsa, hansı fəlakətlərin baş verdiyini göstərib adamları ayıldırısan. Mirzə Cəlildə, Sabirdə tərsini göstərib sübut etmək epizodları çoxdur.

O da var ki, tərsinə gedəndə mübahisə yenə bitməyə bilər. Örnəyin, adama deyirsən ki, yaxşı, tutalım, Azərbaycan Avropa dəyərlərini yaxın buraxmır. Onda idmanımızda qızlar olmayacaq. Adam qayıdır ki, qızın idmanda nə işi var, getsin ərə, bozbaşını bişirsin. Deyirsən, axı, bütün qızlar gözəl-göyçək olurlar ki, asan ərə getsinlər. Bir də qızlar var ki, boyu uzun Burla Xatun kimidir, boyları, tutalım, 175-dən yuxarıdır, yaraşıqlı da deyillər. Onlar bir küncə qısılib dərd çəkmək əvəzinə, tutalım, gələcəyin yaxşı voleybolçusu, basketbolçusu olmaq üçün çalışanda həyatları mənə qazanır və sonra görürsən, ad çıxaranda öz taylarına ərə də gedə bilirlər.

Cavabında bizim opponent deyəcək ki, niyə sayca az olan o qızlara görə Azərbaycan dədə-baba ailə dəyərlərindən vaz keçməlidir?! Beləcə, söhbət acı bağırısaq kimi uzana bilər. Beş nəfər bir tərəflə razılaşanda 10 nəfər o biri tərəflə razılaşar. Ancaq yenə də "gör, sən deyən olsa, dünya necə pis olar" yolu ilə getsən, daha tutarlı sübutlar qazana bilərsən. Sənətin bir vəzifəsi budur: millətin sevdiyi qaydanın, yolun hansı fəlakətlərə gətirdiyini göstərib adamları sarsıtmaq. Məsələn, bizdə "bir mənə nə olacaq" deyimini çox güclüdür, hamımızın mənəviyyatını, əxlaqını turşu kimi yeyib dağıdır. Ədəbiyyat bunun ucunu tutub hansı fəlakətə gətirib çıxardığını göstərə bilər. Deyəsən, alman ruhani intellektualı Bultman düşdüyü konslagerlə ilgili demişdi: qabaqca nasistlər həmkarlar fəalını apardılar, mən dinmədim. Sonra kommunisti apardılar, yenə dinmədim. Axırda mənə aparmağa gələndə dinəsi adam qalmamışdı. Ədəbiyyat və teatr bu tərsinə olanın gətirdiyi fəlakəti göstərərək çox təsirli süjetlər qurub.

Bu gün Rusiyada on nəfər rus qoşunlarının Ukraynaya girməsini düz sayanda iki-üç nəfər düz saymır. Bir-iki aydan sonra Rusiya sanksiyalar sonucunda kapitalizmin, modernizmin parıltısını itirib sönük bir dünyaya, - görməmiş adamlar aləminə çevriləndə həmin 10 nəfərdən xeylisi peşman olacaq. Bunu bir-iki ayın gəlməsini gözləmədən indidən yaxşı bir şeir, yaxşı bir hekayə, yaxşı bir publisist yazı göstərə

bilər. Ermənilərdə separatizmin nələrə gətirib çıxaracağını göstərən güclü yazılar, əsərlər olsaydı, bu günü aydın görərdilər. Onlar isə bütün bacarıqlarını soyqırım mənzərələrini düzüb-qoşmağa, türklərə nifrəti alovlandırmağa sərf etdilər və gəlib indi gəldiklərinə çıxdılar.

Bir anlaşılmazlığı da deyim. Bütün erməni ədəbiyyatı "türk" sözünün pis konnotasiyasına, yəni əlavə mənalarına işləyib. Onlar bizə "türk" deyəndə ləzzət alırıq, heç ağılımıza da gəlmir ki, bizə "türk" deyəndə ürəklərində bu, söyüş kimi səslənir. Necə ki, oğlan anlamını verən "dığa"nın bizdə söyüş konnotasiyası var. 85-ci ildə Akademianın filosoflar dəstəsində mən Yerevana konfransa getmişdim. Sonda Fəlsəfə İnstitutunun direktoru bizi və gürcüləri evinə qonaq apardı. Direktorun qızının normal yaraşığı vardı, ancaq gözlərinin parıltısı anormal gözəllikdə idi. Bax, bu gözlər tez-tez mənə zillənirdi və ürəyim gedirdi ki, deyəsən, məndən xoşu gəlir. İndi fikirləşirəm ki, mənə "bu alçaq türklər beləymiş?!" sualı ilə baxırmış.

- Bəs Rusiyanın Ukraynaya girməsinin Azərbaycan üçün yaratdığı yeni vəziyyətlə bağlı nə deyə bilərsiniz?

- Bizdən kimlərsə düşünə bilər ki, Rusiyanın sanksiyalarda boğulması bizim üçün yaxşı olacaq. İrəndən bizə yeyib-içməyə gələnlər kimi Dağıstandan da bizə Moskva, Piter turistləri brend tavarlar (türkün sözüdür) almaq üçün axışacaqlar. Yadınıza salın, Sovetlərdə Fransaya, İtaliyaya, yəni Batı Avropa ölkələrinə gedə bilən görməmiş Sovet turistlərini.

Ancaq geniş baxmağı bacarsaq, görərik ki, sonda bu da pisdir, çünki qonşumuzda ağır dolanışıqdan aqressivləşmiş toplum olacaq. Bəlkə də gəldiyim bu fikir yanlışdır, Rusiyadakı azərbaycanlıların xeylisi Bakıdan mal aparıb qara bazarda qazanacaqlar və s. Ancaq iqtisadçılar bütün variantları tapıb araşdırmalıdırlar. Mən isə "vəziyyəti yaxşı olan qonşu" variantını götürüm. Baxın görün, Avropada necə tez Polşa, Baltik ölkələri, Macarıstan, Bolqarıstan demokratik rejimə keçmək üçün hazır oldular. Ukrayna, rus qoysa, o da hazır olacaq. Bizim bəxtimizdən, onlar kimi hazır olmağa, Türkiyədən başqa qonşumuz yoxdur. Bəlkə dəyişib Sinqapur, Malayziya, İndoneziya kimi hibrit demokratiya yoluna keçsək, yaxşı olar? Bilmirəm. Bax, bütün bu dediklərim, yəni inkişaf etmək üçün "Sinqapur, İndoneziya, Malayziya yolu ilə gedək, yoxsa Avropa yolunu tutaq?" məsələsi saf-çürük edilməlidir. Bizdə elm, təhsil (təhsil) bunları araşdırmalıdır. Ancaq hələ də dissertasiyalar ət tökürlər. Ona görə ət tökürlər ki, dəbdə olan "qlobalizasiya", "gender", "multikulturalizm" konularını götursələr də bir dənə olsun parlaq ideya irəli sürümlər. Hər halda iştirak etdiyim son 20 ilin fəlsəfə, kulturologiya ilə bağlı müdafiələri bunu deməyə əsas verir.

Bizdə hakimiyyət məsələsində geniş düşüncə azadlığı olmasa da, Allaha şükür, mədəniyyət, məənəviyyət, iqtisadi-sosial, siyasi problemlər alanlarında xeyli düşüncə özgürlüyü, sərbəstliyi var. Bu sahələrdə publisistlər, ekspertlər, ən əsası telekanallar

yaxşı işləyib gəncləri bilgiləndirməyi bacarsalar, sonda insan haqlarının, tolerantlığın, qanunun aliliyinin növbəsi gələr. Bu "növbə" sözünü hərfi başa düşməyin. Ola bilər ki, əvvəl gələnlərin içində sonra gələsi olanlar kök atmış olsun. "Əvvəl toyuq olub, yoxsa yumurta?" sorusunun cavabındakı dolaşığı bilirsiniz. Belə dolaşığı "demokratiya yolunda hansı birinci gəlməlidir, ədalətli seçki, ədalətli məhkəmə, yoxsa insan haqları" sualında da var. Kimsə bu sualdakı ardıcılığı düz saymayıb deyə bilər ki, hamısı bir-birilə bağlantıda gəlməlidir. Ancaq necə? Cavabı elm araşdırmalıdır. Hərçənd o da var ki, sual, təəccüblənməyin, ədəbiyyat və kinoya əla konular verir. Gənc yazarlar isə, deyəsən, belə mövzuları bədiiyyətə yad sayırlar, çünki düşünürlər ki, onlar yetərinə çoxçalarlı psixoloji hallar, dramatik və ya romantik konfliktlər vermir.

- Niyazi müəllim, bu dediyiniz qarmaqarışıqlıqda özünüz necə baş çıxarırsınız?

- Bu 71 yaşında görürəm ki, müdrikləşmək əvəzinə hər sahədə getdikcə çaş qalmış qocaya çevrilirəm. Ona görə də son zamanlar ağsaqqallığın bilgiləklə bərabərləşdirilməsinə məndə yaman quşqu yaranıb. Əvvəllər bəndənizə aydın idi: Azərbaycanın gücü, uğuru demokratikləşməkdədir. Ancaq indi görürəm ki, Cəbhə, Elçibəy dönəminin demokratiyası ilə biz İkinci Qarabağ savaşını uda bilməzdik, - o çağ sevsəm də, bunu kədərlə boynuma almalı oluram. Ən azı ona görə uda bilməzdik ki, o zamankı azadlıq mühitində siyasi meydanda olan əsas aktyorların sorumsuz davranışları, sözləri, böyük pulların yiyələrini "qudurub" Dövləti saymamaları qarmaqarışıqlıq yaradardı... Bəlkə də bu dediklərim mübahisəlidir. Ancaq baxın Birləşmiş Ştatlara, Avropa Birliyinə. Rəhman Bədəlov demişkən, demokratiya prosedurlara əməl etməkdir. Əməl etməksə qərarı gecikdirir. Bir də bu yaxınlarda bir ağıllı adamın sözü olmasın, demokratiya müharibə etməyi sevmir. Bax, çaşqınlığım belə şeylərə görədir. Düzdür, indi də düşünürəm ki, bizim toplum, bizim insan demokratikləşmə yolunda olmalıdır. İqtidarda və müxalifətdə demokratikləşmənin yol xəritəsi olmalıdır. Ancaq necə? Nəyi Türkiyədən, Çindən, Sinqapurdan, İndoneziyadan, hətta Gürcüstandan götürmək olar, nəyi sosial mühəndislik prinsipində özümüz tapa bilərik? Mən qarışıq, çoxumuzun gözündə dəhşətli dərəcədə böyük nüfuz qazanmış Prezident İlham Əliyev üzümüzə gələn 10 ildə necə, hansı siyasi rolda və ya vəzifədə demokratik və iqtisadi islahatların qarantı ola bilər? Belə qaranta böyük gərəyimiz var və ondan başqa heç kim bunu bacaracaq görünmür. Di gəl, cavabı mən bilmirəm.

- Tarix üçün müharibə və sülh anlayışları bu gün hansı reallıqları ortaya qoyur?

- Qabaqlar sanki aydın idi, bütün savaşları pisləyən pasifizmin dişsizliyi və doğurduğu anlaşmazlıq üzündən "ədalətli müharibə" anlayışı irəli sürülmüşdü. Pasifizm niyə dişsiz idi? Çünki hamının pasifist olmağa gücü çatmır, ən azı ona görə ki, İisus Xristos nə qədər anlatsa da, heç xristianların özləri haqlı intiqam almaqdan özlərini saxlaya bilməmişlər. Dünya ədəbiyyatı və teatrı, kinosu vendetdanın, "gözə göz" intiqamının gətirdiyi faciələri və ya komizmi nə qədər göstərsə də yenə öc almaq duyğusunu yox etməyib. İkinci Qarabağ savaşında "no war", yəni savaşa yox

deyənlərə baxın, onlar daha çox qabaqlar hippi ideologiyasından xəbərsiz nazir balalarının dəb kimi hippilik etməsini andırırdılar.

Mən pasifist deyiləm, ancaq aşırı fədakarlığı ilə tanınmış pasifistlərə heyranam. Elə pasifistlərə ki, Qandini, caynizmi, xristianlığı yaxşı bilirlər. Elə dərindən bilirlər ki, yağlı düşmənin qılıncı qarşısında ölümün dik gözüne baxmağa mərdlikləri çatır. Davanı durdurmaq üçün savaşa olan tərəflərin hərəsində çoxmu belə pasifistləri tapmaq olar ki, barışıq gətirməyə gücləri çatsın?! Adətən, tapmaq olmur.

Deməliyəm ki, "ədalətli savaş" məsələsi də dolaşıqdır. Dünyada çoxları birinci çeçen savaşına qaxmış Dudayevçiləri ədalətli müharibə aparan sayırdılar. Di gəl, rus millətçiləri və hakimiyyəti öz savaşlarına ədalətli deyirdilər. Eləmi asandır ermənilərə sübut etmək ki, Qarabağda azərbaycanlılar ədalətli müharibə aparıblar?! Bu məsələ ədəbiyyat üçün çox dəyərli konu verir, ancaq mənim huşuma gəlmir elə bir Azərbaycan nəsrinə və ya şeirinə ki, bu məsələnin dolaşıqlarını göz yaşları doğuran və ya qəh-qəhə çəkdirən əsərdə göstərsin. Bəlkə Vəqif Mustafayevin "Hər şey yaxşılaşmağa doğru" filmi istisnadır.

Demokratiyanın bir böyük yetənəyi savaş və barış məsələsində konfliktlərin dinc yolla həlləməsidir. Baxın BMT-yə və başqa uluslararası qurumlara, - çoxu münaqişələri dinc yolla həll etmək aracıdır. Bir vaxtlar ideya atmışdım ki, konfliktlər virtuallaşdırılmalıdır. Necə virtuallaşdırmağı heç özüm də bilmirdim, sadəcə, ideyanın maraqlı və qəşəng səslənməsi onu söyləməyə məni itələmişdi. Virtuallaşdırmaq nədir? Cavabı dərindən bilmirəm. Olsa-olsa bunları söyləyə bilərəm: mədəniyyətlər gələcəyə, yüksəldikcə əzmək, döymək, tutub saxlamaq, boğmaq kimi "olmaz!" deyən eyləmləri yüngül, rəmzi, amma təsirli vasitələrlə əvəz edirlər. Küçədə təmir gedən yerin ağzında ağır dəmirdən əngəllər qoymaq yerinə zolaqlı lent çəkmək virtuallığa nümunədir. Azərbaycanda 30-40 il qabaq "olmaz!"ı göstərmək üçün xəndəklər qazır, hasarlar tikirdilər. İndi isə xeyli hallarda lent çəkmək bəs edir. Ona görə də harasa qoymayan hasarların, dəmir qurğuların yerini tutan lentlərin, "olmaz" yazılmış lövhələrin sayı artıb və bu, Azərbaycanın uyqarlaşmasının bir göstəricisidir.

- Azərbaycan ədəbiyyatı mövzu baxımından müasir dövrün tələbləri ilə ayaqlaşma bilirmi?

- Bayaقدan dediklərim göstərir ki, mövzu məsələsində bizim humanitar elmlərdə, ədəbiyyatda əməllicə qıtlıq var. Hərçənd dədə-baba mövzularına həsr olunmuş əsərlərə baxanda görürük ki, onların da arasında cılızları az deyil. Məsələn, bizim ədəbiyyatda sevgi və ya flört (rusca "flirt") söhbətləri primitiv səviyyədədir. Anarın Təhminə və Zauru, heyif ki, vəziyyəti dəyişdirmədi. Sözümlü kəskinləşdirmək üçün bəlkə belə deyim?! Sovet dönəmindən sonra ədəbiyyatımızda bir-birini sevənlər hələ də... çuşqadırlar?! "Çuşqa" türkən sözü olduğu üçün işlədirəm. Flört, əslində mazax deməkdir. Ancaq baxın, "mazaxlaşırırlar" deyəndə nəyə çuşqa, kobud, arsız oynama

alınır, flört deyəndə isə abırlı, incə bir görüntü gözümüzdə gəlir. Azərbaycan ədəbiyyatının çox uğurları var, İsa Hüseynovdan, Anardan, Elçindən, Əkrəm Əylislidən tutmuş, Mövlud Sülemaniya, Kamal Abdullayacan - sıralama şərtidir, - hamısı gözəl incilər yaratmışlar. Ancaq, Allah eləsin yanılıam, mənə, heç kim ədəbiyyatımızda mazaxlaşmanı flörtə çevirə bilməyib. Yəni elə etməyib ki, biz "mazax" sözünü eşidəndə ağılımıza "flört"ün incəliyini gəlsin.

- **İstedad, zəhmət, inam. Bu üç anlayışın uğur qazanmaq üçün oynadığı rol haqqında nə düşünürsünüz?**

- Bu yaşda yenə düşünürəm ki, istedad Allah vergisidir (ateist deyəcək, genetik vergidir). Ancaq çox nadir hallarda zəhmət çəkməyən istedadlı adam "arabasını" bir təkər üstündə sürə bilir. İnam çox adamda sübutların uzunçuluğundan qurtulmaq vasitəsi kimi yaxşıdır. Ancaq, tutalım, sufi inamı dəhşətli, heyranəmiz bir şeydir. Di gəl, dini fanatizmə gətirən inam da dəhşətdir, ancaq yaramazlığın, kütbeyinliyin dəhşətidir.

- **Niyə müəllim, siz bədii dil, fəlsəfə, ədəbiyyat və incəsənət problemləri ilə ardıcıl məşğul olursunuz. Dövri mətbuatda müntəzəm çıxış edirsiniz.**

İngilis dilindən elmi tərcümələr edirsiniz. Bu gün Azərbaycan tərcümə sahəsində hansı problemləri qeyd edə bilərsiniz?

- Mən uslu dil, yəni ağıllı dil ideyasına gələndə gördüm ki, sözlərimiz nə qədər çox ilginclər, tapıntılı yazılarda işlənirsə, o qədər də təpər qazanır. Bunda tərcümələrin üstünə böyük iş düşür. Onlar dünyanın ağıllı yazılarını dilimizə çevirəndə bu yazılarda sözlərimizi döviyyəyə buraxaraq uslu edirlər. Ancaq yazıqlar olsun ki, çeviricilərimiz yersiz dərəcədə ərəb-fars sözlərinin vurğunudurlar. Onlar "ancaq" yerinə "lakin" və ya "amma" işlədirlər, "müvafiq" sözünü "uyğun", "məqsəd" sözünü "amac" kəlməsindən daha çox sevirilər. Mən demirəm bizdə dil purizmi Türkiyədəki kimi radikal olsun. Ancaq yavaş-yavaş öztürkcə sözlərinin işlənmə tezliyi artırılmalıdır. Halbuki çevirənlər bu məsələdə vəcizlik edib ərəb-fars sözlərinin tekstə basırlığını yaradırlar.

-

Niyə Heydər Hüseynovdan sonra Azərbaycan fəlsəfə tarixində filosof yetişmədi?

- Mən Heydər Hüseynovun yaradıcılığını bilmirəm. Bircə onu bilirəm ki, fəlsəfənin Bakıda öyrənilməsində böyük rolu olub və Rusiyanın Qafqazı götürməsinə qarşı vuruşmuş Şeyx Şamili, müridizmi araşdırıb. Ancaq etdikləri və ölümü bəs edib ki, azərbaycanlı ziyalıların yaddaşında adı mistik auraya bürünsün. Bu mistik auranın etgisindəndir ki, indiyənəcən də belə bir inam qalıb ki, ondan başqa bizdə filosof yetişməyib. Əslində, o qədər dəyərli filosoflarımız yetişib ki... Həsən Quliyev, Gündüz Səriyev, Rəhman Bədəlov, Əli Abbasov, Rahid Ulusel və başqa bilikli və istedadlı alimlərimiz. Sovet dönəmində Zahid Orucov vardı, Moskvada yaşayırdı və marksist-leninçi filosoflar arasında ad çıxarmışdı. Bəlkə siz A.F.Losev səviyyəsində

olan filosofun yetişmədiyini deyirsiniz? Bəli, beləsi bizdə olmayıb. Gürcülərdə bircə Mamardaşvili olub, o da rusca yazıb. Beləsi başqa respublikalarda da olmayıb. Bəlkə siz Kant, Hegel kimi filosofların yetişdirmədiyimizi deyirsiniz? Beləsi heç Rusiyada da yetişməyib.

- Hansı ədəbi əsərləri oxuduqdan sonra düşüncələriniz dəyişib?

- İndi mənim başımı və psixologiyamı yerli-dibli dəyişmiş əsərləri ağıma gətirmək çətindir. Ancaq yox, biri yadıma düşdü. Hemenqueyin teleqraf üslubundan, yəni bərbəzsiz, metaforasız söyləmindən etgilənmişdim. Mənim ərəb-fars sözlərinin bəzəyindən qurtulmağımda, bəlkə də, Hemenqueyin təsiri rol oynamışdı. İndi olsa-olsa məndə yeni ideyalar, düşüncələr doğurmuş əsərləri yada sala bilərəm. Uzun sürə şeirə soyuq idim, Vaqif Səmədoğludan və Ramiz Rövşəndən sonra bir az dəyişdim. Mənim Ortaçağ müsəlman mədəniyyəti üzrə doktorluq işimdə konsentrik model, batinilik və sinonimləşdirmə, omonimləşdirmə mexanizmi haqqında fəsilər var. Onlar hamısı fəlsəfə tarixi üçün yeni idi və Nizaminin, Füzulinin, Nəsiminin əsərlərində yozduqlarımdan doğmuşdu. Təsəvvüf rəvayətləri, Bektaşî fıkraları, davranışları da mənim düşüncəmdə kiçik zəlzələlər yaratmışdı.

Çağımıza gəlsəm, nümunə üçün deyə bilərəm ki, son 10-15 ildə Kamal Abdullanın "Yarımçıq əlyazma", "Sehrbazlar dərəsi" və xeyli hekayəsi məndə yeni ideyalar, düşüncələr oyadıb. İnanmıram ki, bu, dostbazlıqdan gəlsin, ancaq Kamalın əsərlərinə yazdığım yazıları götürün, hamısında fəlsəfəyə, estetikaya, mədəniyyətə daxil olan yeni, yəni yalnız mənə məxsus düşüncələrə rast gələ bilərsiniz. Nümunənin, alman filosofu Laybinitsin monadologiya fəlsəfəsi var. İdeyası budur ki, varlıq monadalarından düzlənib. Ancaq heç bir monadadan o birilərinə "pəncərə" yoxdur, hər monada içindəkilər həluləndə dışarı dünyadan xəbər tutur. Kamalı oxuyanda anladım ki, biz hamımız monadayıq, dışarı dünya bizə dolayısı, yəni duyğu orqanlarımızdan axan siqnallardan dolanıb gələrək açılır. Bu üzdən insan dolayılığa məhkumdur, bircə Tanrıdan başqa. Yalnız Tanrıdır, hər nəsnəni birbaşa bilən. Sonra bu düşüncə mənə Danilevskinin, Şpenqlerin mədəniyyətlərin qapalılığı ideyasını anlatdı. Beləcə, mən heç kimin ağına gəlməyən bir əlaqəni gördüm: Laybinitsin monadaları ilə Danilevskinin, Şpenqlerin qapalı mədəniyyət nəzəriyyələri arasında yaxınlığı gördüm. Öncələr anlamırdım, mədəniyyətlər arasında bu qədər intensiv kommunikasiyalar olduğu halda necə söyləmək olar ki, onlar bir-birinə qapalıdırlar? Sonra anladım: mədəniyyətlər bir-birinə birbaşa açılırlar, bir-birindən nəyi bilirlərsə, dolayısı bilirlər. Bu anlamda onlar bir-birinə qapalıdırlar.

Tanınmış strukturalist Yuliya Kristeva demişdi ki, tekst, əslində, intertekstdir. Yəni tekstin mənalrı içinin dərinliyində deyil - suflər buna "batinində deyil" deyərdir, - o biri tekstlərlə səs-səsə verməsində, baxışmasında və ya kontekstindədir. Bundan itələnil Kamal Abdullann "Yarımçıq əlyazma"sını düşünəndə birincisi aydın etdim ki, Kristevanın o diskursu Mixail Baxtinin XX yüzil düşüncəsini silkələmiş "polifonik

roman" ideyasından doğmuşdu. Baxtin nə deyirdi? Deyirdi, elə romanlar var ki, onların söyləmində müəllifin səsi başqalarının səsi ilə hörgülənir, monoloqlarda isə, adətən, başqasının sözü, etirazı olur. "Yarımçıq əlyazma"nı intertekst kimi götürmək üçün mən ona Konfutsinin "Oğul sayqısı" və Nitsşenin "Biz Tanrını öldürmüşük" deyimlərindən baxdım və gəldiyim düşüncələr bunlar oldu: XX yüzildə bütün modernist sənət və düşüncə Nitsşenin "Biz Tanrını öldürmüşük" dedisindən doğub, çünki onlar hamısı tanrısallıq aurasında olan dəyərləri, sənət kurallarını öldürməklə öz necəliklərini yapıblar. "Yarımçıq əlyazma" Şah İsmayıl və Dədə Qorqud ərənləri ilə bağlı bizdəki sayqını ironik və lağlağı cizgilərlə dağıtmaqla modernizmlə (və bəlkə də post-modernizmlə) səs-səsə verir. Uzunçuluq olmasın, elə oradaca bu düşüncəyə gəldim ki, Konfutsinin "oğul sayqısı", əslində, sırf ailə kuralı deyil, toplumsal düzənə yönəlmiş qayda-qanundur. Mədəniyyətdə gələnlər, törənlər və başqa qaydalar onlara "oğul sayqısı" olanda gücünü saxlayır və artırır. Bundan çıxardığım sonuc: Azərbaycanın çağdaşlaşmaq ideoloqları əski dəyərlərə sayqını itirməliyidilər ki, islahat düşüncəsinə yiyələnsinlər. Mirzə Cəlildə, Sabirdə gələnlərə, törənlərə amansız gülüş həmin sayqının itməsindən gəlirdi.

- Ədəbi tənqid haqqında düşüncələriniz...

- Mənə pisləyən, çatışmazlıqları üzə çıxaran tənqid ilginclə deyil. İndi deyəcəyim düşüncə 80-ci illərdə Vaqif İbrahimoğlunun kabinetindəki söhbətlərdə ağıma gəlmişdi və o vaxtdan onu tutub gedirəm. İdeya belə idi: əgər əsər sənə ləzzət verirsə, nəse çatışmazlıq kimi görünsə, boş burax, çünki ola bilməz ki, belə ləzzət verən əsəri yaratmağa gücü çatan yazar primitiv yanlışlığa yol versin. Bu üzdən güman et ki, sənə çatışmazlıq kimi görünən ondan gəlir ki, əsərin kodunu yaxşı bilmirsən. Ona görə mənim ədəbi tənqid janrında olan yazılarımda nöqsan axtarışı görməzsən. Yazılarıda mən bəyəndiyim əsərin tekstual şəbəkəsindəki döyüntülərdən yeni düşüncələrə çıxmışam, yəni bədii əsəri elmi əsərə proyeksiya etmişəm.

- Sovet dövründə yazıçının, şairin dolanışığı əsasən kitablardan çıxırdı. İndi elə deyil. Kitab satışını və kitab oxuma göstəricilərini necə yüksəltmək olar?

- 10-15 il əvvəl bir məqalə yazmışdım, ideyası bu idi ki, alim və yazarlar yaxşı əsərlərinə görə yaxşı qazananda bu, onların yaradıcılığına böyük stimül olur, yaradıcılığın ləzzətinə əlavə ləzzətlər artırır. Yaradıcı adam, axı, çox hallarda kompleksi olan adamdır, tez-tez özünə inamsızlıq onu üzür. Bu durumda pul onun dadına çata bilər, çata bilməsə də ailəsinə çatar.

Bütünlükdə Azərbaycanda pula yanaşma, pul psixologiyası (mənim terminimdir) dəyişməlidir. Biz kasıblıq fəlsəfəsindən ("pul əl çirkidir" deməkdən) hələ də qurtulmamışıq. Adamlarımız yaradıcılıqlarına görə pul söhbətini aparmaqdan utanırlar. Məncə, Batıda işinin əvəzində sənə pulun konvertdə verilməsi onun üçün deyil ki, birdən əlini açıb pul alan dilənçiyə oxşadarsan özünü. Konvertə qoyurlar ki, başqaları görməsin pul nə qədərdir.

Baxın Batının tanınmış yazarlarına, - bunu Şahbaz Xuduoğludan bilirəm, - görün onlar qonorar məsələsinə necə ciddi baxırlar. Elə ciddi baxırlar ki, Azərbaycan kimi ölkələrdə çıxmış kitablarının verdiyi qəpik-quruşu da həvəslə gözləyirlər. Biz isə məqaləmizə görə pul, qonorar gözləyəndə utana-utana soruşuruq, qonorar olacaq?

Bizim kitablar Güney Azərbaycanda satılsaydı, tirajı çox olardı və nəşirə, yazara babat pul gətirərdi. Quzeydə kitab alıcıları çox olsaydı, onlar bundan da qazanardılar. Son 5-6 ildə Şahbaz Xuduoğludan başlayan təşəbbüslə kitablar əvvəllərə baxanda çox satılır, ancaq yenə də oxucu mədəniyyəti ürəkaçan deyil. Çıxış yolu nədədir, bilmirəm. Bir dəfə zarafatla demişdim ki, qızların kitab oxuyan oğlanlardan xoşu gəlsəydi, oğlanlar əllərində kitabla gəzərdi. Heyhat, Azərbaycan qızları da kitab oxumurlar. Radio kanallarını maşın sürənlər bankrot olmağa qoymurlar, çünki onlardır radioya qulaq asanlar. Bəlkə kitab oxusunu artıran fəndlər də var ki, xəbərimiz yoxdur? Hər halda yüksək kitab satışına çatmaq Dövlət problemidir, millətin qorunması, yəni milli təhlükəsizlik məsələsidir, ona görə də TV kanallarında bu məsələ üzrə axtarışlar, reklamlar, diskussiyalar olmalıdır. Televiziya və Radio ilə bağlı qanunvericilikdə onlardan oxu mədəniyyətini yüksəldən, alıcılıq qabiliyyətini artıran proqramların hazırlanması tələbi olmalıdır.

- Azərbaycan ədəbiyyatından dünya ədəbiyyatına çıxa biləcək əsərlər və müəlliflər...

- Güman ki, siz Markes, Umberto Eko kimi super ulduzların əsərlərini deyirsiniz. Belə əsərlər yoxdur. Ancaq onu da deyim ki, belə əsərlər təkcə konu və forma uğurlarına görə yox, min cür başqa amillərə görə dünya çapında bestseller, yəni yaxşı satılan olublar. Axı, dedim, tekst əslində intertekstdir. Örnəyin Pasternakın "Doktor Jivago" romanı çağımızın ən yaxşı romanlarından biridir, ancaq o yaxşı romanların heç birinə görə Nobel ödəli verilməyib. Eləcə də Şoloxovun "Sakit Don"u. Bu intertekst məsələsi təsviri sənətdə daha qabarıq görünür. Maleviçin "Qara kvadrat"ının dəyəri 1 milyon dollardan başlayır. Bu qiymətə təəccüblənəndə birdən ağıma gəldi ki, intertekst müstəvisindən baxsaq, bu milyona "Qara kvadrat"ın neçə on illər saxlanmasının xərci, sığorta pulu, ona həsr olunmuş parlaq analizlərin verdiyi dəyərlər və onun gələcəkdə gətirəcəyi pulların nə qədər isə aiddir.

İndi ədəbiyyata qayıtsaq, demək olar ki, romanı dünya çapında çox dəbdə olan yazar, məsəl üçün CNN-də və ya başqa sayılan Mediada tərifləsə, məzmunca romanın dəyəri ən yüksək dərəcəyə çatmasa belə, bu da onu başqalarından qabağa çıxaracaq. Yazarın başına qalmaqallı iş gəlsə, bu da əsərlə ilgili güclü reklam effekti verəcək. Əslində, mənim bu cavabım eskiz xarakterlidir. Konkret ədəbiyyat, təsviri sənət əsərini yüksək dəyərə mindirən intertekst amillərini üzə çıxaran dissertasiyalar, kitablar olmalıdır.

- Ədəbi mükafatlara münasibətiniz...

- Münasibətim yaxşıdır, mükafatın pul tərəfi yüksək olsa və mükafat nüfuzlu olsa. Bir də mükafat vermək üçün seçimdə dostbazlıq və ya tapış işləməsə. Ən ciddi məsələlərdən biri ödüllərin verilməsində dostbazlığı, tanışbazlığı yaxın buraxmayan prosedurları qurmaqdır.

- Fəxri adlar, titullar haqqında nə düşünürsünüz?

- Onlara da yaxşı baxıram, əgər daşıyıcılarının xidmətinin, nüfuzunun gerçək göstəricisidirsə. Yazıqlar olsun ki, bizdə xeyli parlaq alimlər var ki, akademik seçilməsini heç kim ağına gətirmir. Rəhman Bədəlov, Əli Abbasov, Aydın Talıbzadə belə alimlərdəndir. Bu o demək deyil ki, Akademiyanın müxbir üzvləri və akademiklərinin hamısı ciddi seçim ölçülərinə cavab vermir. Mən sevinirəm ki, Tehran Əlişanoğlu akademikliyə seçilmək üçün yada düşüb. Akademiklər arasında Kamal Abdulla, Nizami Cəfərov, Muxtar İmanov kimi yüksək intellektuallar və sadəcə, yaxşı adamlar var. Bu yerdə deməliyəm ki, ölkənin akademiklərinin sırasının ölkənin gerçək parlaq alimləri sırasına uyğun gəlməməsi unikal Azərbaycan faktı deyil. A.F.Losev akademik olmamışdı, eləcə də Yuri Lotman. Losev və Lotman kimi alimlərin kampaniyası akademik adına layiq olsa da akademik olmayanlara yaxşı təsəlli verir.

- Azərbaycan ədəbiyyatında fəlsəfi ədəbiyyat nümunələri niyə yazılmır? Səbəblər və nəticələr...

- Fəlsəfi ədəbiyyat nəyə deyirsiniz? Antik çağda Lukretsi Kar adında roma düşüncəsi vardı, "Nəsnələrin təbiəti" poemasını yazmışdı və ya Ortaçağda Əttar "Quşların dili" ("Məntiq ət-tayr") poemasını yazmışdı, - belə əsərləri deyirsiniz? Yoxsa ekzistensialist nəzəriyyələrini sənət əsərində bildirən Sartr, Kamyunun əsərlərini deyirsiniz? Məncə, çağımızda çox az bu tip fəlsəfi ədəbiyyat var. Ancaq fəlsəfi düşüncə paradigmlərini əsərin dilinin, kodunun o biri paradigmləri ilə ritmik oyuna salan əsərlər deyirsinizsə, onlar bizdə də var. Kamal Abdullanın bəzi hekayələri, "Sehrbazlar dərəsi" elədir. Aydın Talıbzadənin "Əbühbə" romanında zamana həsr olunmuş yer var, zamanın fəlsəfəsi haqqında Avqustinin, Kantın söylədiklərindən sonra məni yaxşıca tutan o oldu. Görün romanda zaman haqqında nələr deyilir:

Zaman səninlə gedir, səninlə qayıtmır.

İndi (yəni zamanın indisi) heç hara getmir, heç haradan gəlir.

İndi əbədi var (Platonda əbədilik dəyişməz andır).

Keçmiş əbədi dayanıb.

Gələcək əbədi gəlir.

Əslində, onların heç biri yerindən tərpənmir. Əslində, bunların hamısı təsəvvürdür, aldanışdır. (Kantın zamana aprior forma deməsini yada salın).

Ölüm həmişə gələcəkdən gəlir. Gələcək həmişə öldürməyə gəlir (əla deyib!).

Yaddaş ən böyük qəbiristanlıqdır.

Heç kim keçmişdən qorxmur. Hamı gələcəkdən xoflanır (əla deyib).

Tələssən də, tələsməsən də ölümünə vaxtında çatacaqsan.

- Oxumağa vacib bildiyiniz beş müəllif və əsər...

- Bu soruya cavabım maraqlı olmayacaq. Dünya ədəbiyyatında o qədər gözəl yazarlar var ki, arasından beş nəfəri seçmək məndə heç bir kəif yaratmır. Bütün bu söhbətimizdə qorxuram ki, mən ədəbiyyat üzrə ensiklopedik biliyi olan adam kimi görünüm. İşdə isə elə deyil. Mənim ömrümün böyük bir zaman kəsiyi olub ki, bədii ədəbiyyatsız yaşamışam. Bu məsələdə mənə o təskinlik verir ki, Darvin 30 yaşından sonra romanlar oxuyanda heyifsilənib ki, necə olub bu gözəl müşqulatdan xəbərsiz yaşayıb. Bu gün yazarlar var ki, estetik dadbiliminə (zövqünə) inandığım dostlarımdan onlar haqqında yüksək sözlər eşidirəm, məsələn, Şərif Ağ haqqında, xalam qızının əri olsa da indiyənəcən ondan bir şey oxumamışam. Ancaq FB yazılarından görürəm ki, istedadıdır. Aqşın Yeniseyin fəlsəfi-kulturoloji yazılarını çox sevirəm. Hərçənd modernist ruhda əndrəbadi adı olan bir romanı vardı, onu oxuyanda məni tutmamışdı. Eşitmişəm ki, başqa yaxşı romanı da var, təəssüf, onu hələ oxumamışam. Kəramət Böyükçölün istedadı göz qabağındadır, di gəl onun da romanlarını oxumamışam.

- Dünya kino sahəsində mütləq izlənilməli filmlər və ya seriallar...

- Mən, əslində, Azərbaycanda ilk, dünyada üç-dörd nəfərdən sonra gələn adamam ki, kinonun semiotikasıdan yazmışam. Bu yöndə ilk kitabı Y.Lotman yazıb. Vyaç.Vs. İvanov kimi ünlü alimin dediyinə görə, kinonun semiotikası üzrə düşüncələr Eyzenşteynin montaj, kadrlar haqqında yazılarına səpələnib. Çağımızda isə Lotmandan başqa, kinonun semiotikası haqqında məqalə yazanlar Paola Pozolini, Umberto Eko, Rolan Bart, Kristian Mets olub. Ancaq kinonun semiotikası haqqında ilk dissertasiyanı yazmağıma baxmayaraq, dediyiniz filmlər və seriallar o qədər çoxdur ki, adlarını çəkə bilməyəcəm. Sadəcə, gənc yazarlara bir məsləhətim var, bədii söyləmlərində, yəni təhkiyələrində kinematoqrafın montaj, iri, orta, ümumi kadr prinsipindən istifadə etməyi öyrənsinlər. Bunun üçün Eyzenşteyni də oxusalar, yaxşı olar.

Vüsal Nuru: "Ədəbiyyatın işi insanı anlatmaqdır..."

- Vüsal bəy, siz Ağdamda anadan olmusunuz. Ağdamı necə xatırlayırsınız? Bu gün Ağdamın bir şəhər kimi gələcəyini necə görürsünüz?

- Ağdam ilk dəfə ciyərlərimə havasını çəkdiyim yerdir. Göbəyimin kəsildiyi yerdir. Dizimi yerə qoyub iməklədiyim, addım atdığım... adam olduğumu anladığım yerdir. Ağdamı xatırlamıram, o nəsnələr xatırlanar ki, onlar səndən qopub, uzaqlaşır. Mən Ağdamı hər gün yaşayıram. Uşaqlığım hələ də beynimdədir, ondan ayrılmamışam. Anamdan kəsilən göbəyim Ağdama bağlanıb. Havam ordan gəlir, fikrim, sözüm, düşüncəm Ağdam havalıdır. Bu hissləri sadalamaqla, danışmaqla nə izah etmək olar, nə də bitirmək. Ağdamın gələcəyi məlumdur. Cənab Prezidentimiz elə bir baş plan təsdiqlədi ki, hər bir ağdamlının ürəyindən oldu. Görənlər bilir ki, Ağdam həmişə zəngin və bacarıqlı şəhər olub. Eyni zamanda qonşu bölgələrin bəzən ümid yeri, bəzən çörək yeri, bəzən pənah yeri olub. Düşünürəm ki, Ağdam yenə olacaq. Ağdam hamını məhəbbətlə qarşılayıb, bəğrına basacaq, hörmətlə yola salacaq.

- Yaradıcılıq və iş həyatı. Hər ikisi bir arada necə uyğunlaşır və ya uyğunlaşmır?

- Arzuladığım, sevdiyim bir işin başındayam. Burda həyatımı istədiyim kimi yaşayıram. Sevdiyim işimlə, seçdiyim həyat yolum birdir. Heç bir döngədə ayrılmır, körpüdə qalmır. İşə ayrı, yaradıcılığa ayrı atı minib getmirəm. İşimdə yaradıcılıqla məşğul oluram. Jurnalı çapa hazırlamaq da bir həzz verən yaradıcılıqdır.

- İxtisasca rejissorsunuz. Bu sahədə hansı problemlər var? Azərbaycan kinosunun bugünkü vəziyyəti sizi qane edirmi?

- Problem pis əlamət deyil. Əgər bir yerdə iş varsa orda mütləq problem olmalıdır. Problem ortaya çıxıbsa, onu işləyib həll edəcəklər. Deməli, bütün hallarda iş gedəcək. Bu da müsbət haldır. Kino kollektiv işdir. Bir film istehsal etməmişdən əvvəl gərək kollektiv olmağı bacarasan, başlar qaynayıb, qarışır bir ola. Gərək əvvəl adamların dilini anlayasan, sonra kadrın dilini. Heç şübhəsiz ki, belə kollektivlər var. Onların işi də uğurludur. Uğur maddiyyətin üzərində qurulur, mənəviyyəyə təsir edir. İndi dünyanın elə mərhələsinə gəlmişik ki, burda arzular pulla alınır. Əgər yaxşı bir film çəkmək arzun varsa mütləq münasib məbləğin olmalıdır. Film biznesi, təəssüf ki, bizdə elə də genişlənmir. Genişlənmir həm də ona görə ki, bu biznes bəzən adi məhəllə marketi qədər sərfəli olmaya bilər. Büdcən böyük olmalıdır, riskin də elə o boyda. Büdcəsiz, yaxud kasıb büdcəylə arzulanan film istehsal olunmur. O film xəstə, qüsurlu, çox vaxt əlil uşaq kimi doğulur. Azərbaycan kino tarixinə baxanda görürsən

ki, bizim nə aktyorlarımız, nə də rejissorlarımız filmlərinə bəh-bəhlə baxdığımız qonşulardan geri qalmırlar.

- Bəlkə Azərbaycanda rejissorluq işinə dəyər verilmir?

- Ümumiyyətlə nədir axı bu dəyər vermək? Kimsə yaxasında rejissor medalyonu gəzdirməlidir, hamı da onu görəndə təzim eləməlidir? Rejissor o vaxt dəyərli olur ki, o, zövqləri oxşayan film istehsal edə bilir. Filmi baxımlı olur. Kiməsə ixtisası rejissor olduğuna görə yox, filmi olduğuna görə yanaşılır. Hazırda ölkəmizdə rejissorlar üçün çox yaxşı yaradıcı mühit var. Üzünü çevirib hansı tərəfə baxsan mövzudur. Maddi imkan lazımdır işləməyə. Kifayət qədər zövqlü, duyumlu rejissorlarımız var. Bəzən yanımızdakı adamları görməzdən gəlirik, elə bilirik sərhədin o tərəfindəkilərin sehrli çubuqları var.

- Ədəbiyyat və rejissorluq... Bu iki anlayış arasında hansı bağlılıq var?

- Mənim fikrimcə, yazıçı həm də yaxşı rejissordur. Əsərinə, hadisələrə hansı rakursdan yanaşmağı, xarakterləri hansı səhnədə göstərməyi, nəyi işıqda, nəyi kölgədə açıb gizlətməyi bilir. Mən də film estetikasıyla yazmağa çalışıram. İstəyirəm, oxucu əlindəki əsərə tamaşa eləsin. Mətn görünsün. Mənim üçün rejissorluq və ədəbiyyat bir anlayışdır.

- Yazı mətbəəninizi haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Bunun mətbəə olub-olmadığını bilmirəm. Yazı mənim həyat tərzimdir. Qətiyyənlə pafosla demirəm, həqiqətən yazmadığım günü boş, papağı günə yandırmaq kimi hesab edirəm. Elə yazıları var ki, alınmayıb, silib atmışam. Amma onlar mənim məşqlərim olub. Yazdığım iki "romanı" amansızca silib atmışam. Onlar mənim istədiyim kimi böyümədilər. Amma mənə xeyirləri deyib. İdmançı məşqini dayandıranda bədəni necə formasını itirirsə, mənə, yazıçı da yazmayanda passivləşir. Vacib deyil həmişə böyük əsər yazmaq qollarını çırmalayasan. Əsas odur yazmaq vərdişini unutmayasan. Bu baxımdan deyə bilərəm ki, çalışıram özümü formada saxlayam. Bu yaxınlarda, nəhayət ki, janrı subliminal elmi-fantastika olan romanı bitirmişəm.

- Yazı prosesində məkan və zaman məfhumları sizin üçün hansı məqamda önəmlidir?

- Bütün məqamlarda. Yazmaq üçün mütləq bir zamanı seçirəm. Köklənirəm. Bilirəm ki, bu saatda yazmalıyam. Neçə saat yazacağımı yazı prosesi təyin edir. Yəni yazının bitmə vaxtı, adətən məndən asılı olur. Bir də hansısa çox vacib kənar təsir. Məkan daha önəmlidir; istədiyim yerdə oturub yazmağı bacarmıram. Mistikaya çox bağlıyam, ona görə də mənim üçün vacib olan əlamətlər, işarələr, rəqəmlər var. Yazmaq istədiyim yerdə enerjisi mənə mənfi gələn hər hansı bir şey mane olur. Məsələn, klaviaturamın altında mütləq ağ kağız olmalıdır. Yazının ahənginə uyğunlaşan musiqi seçirəm. O məkan, zaman imkan verməlidir mən rahat uçub gedə bilim.

- "Yağış damlasıyam" adlı ilk şeirlər kitabınız çap olunduqdan sonra şeirlə bağlı fikirləriniz dəyişdimi? Nəsrə keçməyinizə səbəb nə oldu?

- Şeirlə bağlı fikirlərim, təbii ki, dəyişə bilməz. Poeziya müqəddəs pıçıltılardır. Gərgin anında dilinə düşən misralar səni dincəldə bilir. Belə nümunələr ədəbiyyatımızda kifayət qədərdir. Məsələn, dilimin ucunda elə bir bənd var ki, o dörd misrada özümü tapmışam. Əlbəttə, "kaş bunu mən yazardım" sözü də ürəyimdən keçib. Amma nə fərqi var, şair elə bil onu mənim üçün yazıb. O misralara məni sığışdırıb. Mən yaza bilmədiyimi o yazıb. Çünki mən şair deyiləm. Şeir yazmaq şair olmaq deyil. Mənim ilk kitabım bir təcrübə idi, birinci pillə idi. Orda kifayət qədər zəif misralar var. Amma mənim başlanğıc nöqtəmdir. Təbii ki, yaşa dolduqca, oxuduqca, öyrəndikcə təcrübən artır, nəyi, necə yazmağın sirrini öyrənirsən. Özünü tapırsan, hara aid olduğunu təyin edirsən. Mən nəsrə keçməmişdim, o ilk kitabda da nəsr nümunələri var. Bir-iki kiçik çiy hekayələr. Sadə o hekayələrin üstündən yeridim.

- Bu gün şeirin aktuallığı və ümumi durumu barədə nə deyə bilərsiniz?

- Yaxşı sözün, yerində, məqamında deyilmiş fikrin hansı janrda olmasının fərqi yoxdur. Şeir həmişə ortada olacaq. Kim istəyir götürəcək. Kim istəmir...

- "Eybəcərlər adası" romanınız maraqla qarşılandı. Sanki psixoloji səpkidə yazılan romanlar oxucuları daha çox maraqlandırır. Necə düşünürsünüz, bu belədirmi?

- Ədəbiyyatın işi insanı anlatmaqdır. İnsan da həmişə istəyir ki, onu anlayan olsun, onun kimi düşünən adamlarla qarşılaşsın. Dünyanın ortasında tək qalmadığını bilsin. Qorxmasın. Hörümçək küncə, budaqların arasına toruyla bağlandığı kimi insan da həyata psixoloji tellərlə bağlanır. Ona görə ətrafı onun psixikasına təsir edir, o, həyatı anlayır. Anlamağa, qavramağa çalışır. Başlayır axtarmağa. Bu baxımdan psixoloji romanlar əksər oxucuların diqqətini çəkir.

- Daha sonra "999" adlı roman... Ədəbi tənqid necə qarşıladı bu romanı?

- Ədəbi tənqid maraq dairəmdə deyil. Metroda bir sənişinin əlində kitabımı görmək mənim üçün daha dəyərlidir. Əminəm ki, o kitabdan çoxunun xəbəri də yoxdur. Bunu da çox təbii hesab edirəm. Kitabı gərək kiməsə verəsən ki, tanış ola. Mən kitabımı çantama qoyub hər qarşıma çıxana vermirəm, utanıram. Kitab kitab mağazasındadır, oradakı rəflərin arasından boylanır, kimsə onu görürsə, diqqətini çəkir, maraq oyadırsa götürüb oxuyur. Yox, əgər, görən yoxdursa, gözləyir. "Prezidentin qızı" romanım da tələbələr arasında maraq doğurmuşdu. Bu roman da fantastikadır. "Dorantağ" romanım "Azərbaycan" jurnalında çap olundu. Yazıçılar Birliyində müzakirəyə qoyuldu. Müsbət fikirlər dedilər. Bir neçə təhlil məqalələri yazıldı. Adı 11-ci sinf dərslərinə düşdü. Eləcə də "Qaraqaşlı" romanı. Bu roman fantastika deyil. Qarabağ həqiqətləridir. Uşaqlığımdan içimdə böyüyən ağrıdır, cəsarətdir. Bu romanın

hələ də xoş xəbərini almaqdayam. Yaxşı sorağı gəlir. Bu da yazmağa ruh verir, stimül yaradır. Özümü aldatmağa bəhanəm olur.

- Ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbi tənqidi barədə nə deyə bilərsiniz? Tənqidçilər "tərifçilərə" çevrilməyiblər?

- Tənqidçi sözünü, peşəsini qəbul eləmirəm. Yanlış anlaşılmasın; mənim fikrim mənə aiddir, başqası üçün səhv ola bilər. Düşünürəm ki, ədəbiyyata tənqidçi yox, təhlilçi lazımdır. Əldə olan kitabı, mətni təhlil edib oxucuya anlamaqda kömək etmək, əsərin dəyərini ortaya çıxarmaq daha vacibdir. Təbii ki, dəyəri olan, dəyəri bilən əsəri təhlil etmək lazımdır. Bu təhlil həm də imkan verəcək ki, əsər başqalarına nümunə olsun. Yoxsa götür zəif bir əsəri başla ki, bunu müəllif elə yazmalıydı, belə yazıb. Elə deməliydə, belə deyib. Deyib, kitablaşdırıb, bitib. Daldan daş atıb topuğa vurmağın nə mənası? Bu bir az da futbol azarkeşinin tribunadan qışqıraraq sahədəki futbolçuya topu necə vurmağı öyrətməyə bənzəyir. Özünü sahəyə buraxsan topun dalınca yarım saat qaça bilməz. Tənqidçi də elədir, bədii mətn yaratmaqda uğursuz olanda, ya da ümumiyyətlə yaza bilməyəndə sahəyə tənqidçi formasında çıxırlar. Topu kimin qapısına gəldi vurmağa çalışırlar. O ki qaldı tərifə. Bu birdəfəlik ömürdə, ölümü sinəsinin altında saatlı bomba kimi gəzdirən adamlara elə tərif lazımdır. Bir adamı tənqid edib qəlbini qırmaqdan daha tərif deyib üzünü güldürmək yaxşıdır. Yox, əgər tərif deməyə səbəbin yoxdursa, sus. Onsuz da öləcək; mətn də, adam da. Amma onu qeyd edirəm ki, ədəbiyyatşünaslıqda qələmini ədəbi vicdanıyla tutan təhlilçilər var. Mən onları təhlilçi hesab edirəm. Məncə, bu daha üstündür. Onlar mətnin içini görə bilirlər, daha yaxşı araşdırıb, daha dəqiq analiz edirlər.

- "Azərbaycan" jurnalında məsul katib vəzifəsində çalışırsınız. Jurnalın bağlı hansı yeniliklər gözlənilir?

- "Azərbaycan" jurnalının məsul katibi olmaq həyatda qazandığım ən böyük uğurdur. Bir vaxtlar uzaqdan baxdığım jurnalın indi içində oturmuşam. Burdan ədəbiyyata baxdığım qədər, səlahiyyətim çatan qədər xidmət edirəm. Zövqlə, sevgilə, məhəbbətlə işimin öhdəsindən gəlməyə çalışıram. Jurnalımızın 99 yaşı var. Qocamandır. Gələn il 100 illik yubileyini təntənəli şəkildə qeyd etmək fikrindəyik. Jurnal qocaman olsa da, ruhu həmişə gəncdir. Elə bu gənclik şövqü ilə də hər nömrəsini hazırlayırıq. Jurnalın hər nömrəsi Azərbaycan ədəbiyyatında bir yenilikdi. Hər nömrə ədəbiyyatımıza bir ərməğandır. Dəyərli bir nümunədir.

- Sanki bəzi dərgilərimizdə ab-hava köhnə təfəkkürlə, Sovet nostalgiyasını görürük. Bu nə ilə bağlı ola bilər?

- "Sovet nostalgiyası" dediyiniz Azərbaycan ədəbiyyatının təməlidir. Sualdakı yanaşma qüsurludur. Jurnal kiminsə xatirə dəftəri deyil, gündəliyi deyil. Bir ölkənin ədəbiyyatının flaqmanıdır. Burada çap olunmaq üçün mətn xəlbirdən, ələkdən

keçməlidir. Mətn bir xalqın ağrısıyla, acısıyla, sevinciylə, sevgisiylə yüklənməlidir. Bu dərgilərin, xüsusən də sizin gizlin-aşkar ehyam vurduğunuz Azərbaycan ədəbiyyatında ən qocaman (99 yaş) "Azərbaycan" jurnalının ən böyük mükəlləfiyyəti xalqın mədəniyyətini, ədəbiyyatını, milli dəyərlərini, sözünü qorumaqdı, keşiyini çəkməkdir. "Azərbaycan" jurnalı imkan verə bilməz ki, kimlərsə, hansısa məqsədləri üçün dəyərləri əzib keçsinlər. "Novator" döş nişanıyla xalqın ədəbiyyatına zərbə vurmaq olmaz. Yeni fikrə, sağlam düşüncəyə, möhkəm əqidəyə, kökünə, milli dəyərlərinə, xalqına sadıq olan mətnləri redaksiyamız sevə-sevə qəbul edir. Hörmətlə qarşılayıb yuxarı başda oturdur. Əməkdaşlıq üçün məmnun olur. Jurnalımızın baş redaktoru İntiqam Qasımzadənin jurnalla bağlı yalnız bir prinsipi var: "geniş mənada Azərbaycan ədəbiyyatını səlahiyyəti, imkanı çatan yerdə qorumaq". Bu, səngərdə dayanıb strateji bir postu qorumaqla eynidir. O ki qaldı yeni təfəkkürə, yeni təfəkkür parazit olmadığını sübut edənə qədər köhnədir. Odur ki, ən yaxşısı təfəkkürün sağlam olanını seçməkdir. Yaşı, cinsi önəmli deyil.

- Gənclərə yer verilmir, bəlkə ona görə?

- Bu sualı qətiyyənlə qəbul eləmirəm. Yanlıştır. Mətn lokomotiv olmalıdır, dalınca imzanı aparmalıdır. Gənc dediyin adamın mətni zəifdirsə, iddiası özündən böyükdürsə, ona verilən yerə sığmırsa, qəbahəti özündə axtarmalıdır. Əgər mətn təqdim olunan orqanda çap olunmursa müəllif qayıdıb özünü, yerini, yazdığını görməlidir. Daha çox çalışmalıdır. Jurnal pambıq bardanı deyil ki, əlinə gələni içinə doldurasan. Əgər bir gəncə, istənilən müəllifə çap olunmağa yer tapılmırsa, demək, o müəllifin mətni yoxdur. Yazısı kaldı. Açıq gözlə baxsanız çap üçün ölkədə geniş imkanlar var. Heç kim kiminsə qarşısında Təpəgöz olub dayanmayıb. Bütün mətbuat orqanları, eləcə də "Azərbaycan" jurnalı ağ səhifələrlə çıxmaq fikrində deyil, buna çalışmır. Redaksiya jurnalın səhifələrini dəyərli, lazım olan, vacib yazılarla doldurmaq üçün çalışır. Odur ki, yaxşı yazıya bütün qəzet və jurnallarda həmişə ehtiyac var.

- Gənclər demişkən, gənclərdən kimləri oxuyursunuz?

- İşim budur, oxumaq. Jurnalə gələn bütün yazıları oxuya bilməsəm də, böyük əksəriyyətini mütaliə edirəm. Sosial şəbəkələrdən istifadə edirəm. Mənə verilən kitabları oxuyuram. Mənim üçün ədəbiyyatın yaşı yoxdur. Ədəbiyyatı nəsillərə bölməyin tərəfdarı deyiləm. Mətn daha önəmlidir. Əgər kiminsə yaxşı, zövqümə uyğun şeiri, nəsr, publisistikası qarşıma çıxırsa buna səmimi qəlbdən sevinirəm. Çox yaxşı ədəbi nümunələr var.

- Siz müstəqillik dövr Azərbaycan ədəbiyyatında ilk fantastik yazar kimi qeyd olunursunuz. Azərbaycanda Qotik ədəbiyyatının ilk nümayəndəsi sayılırsınız. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

- İlk olub-olmadığımı tam dəqiq deyə bilmərəm. Çünki bu heç nəyi dəyişmir - nə xeyrimə, nə əksimə. Mən sadəcə yazmaq və oxumaq istədiyimi, yaşadığımı, yaşamaq istədiyimi yazıram. Bu, başqalarının gözündə, zövqündə necə alınır, hansı səviyyədə

durur bilmirəm. Bacırığım, qabiliyyətim, istedadım nə qədərdirsə o qədər yazıram. Qotik yaşam tərzini sevirəm. Mənim üçün hər çöküşdə bir diriliş var, hər məğlubiyyətdə zəfər. Hər uğursuzluq yeni bir uğurun başlanğıcıdır. Qaranlıq da bir aydınlandırır.

- Ədəbi mükafatlara münasibətiniz...

- Çox yaxşı. Mükafat həm də stimul verir. Mükafatın dəyəri elə yüksək olmasa da, onun arxasında dayanan diqqət çox dəyərlidir. Yaradıcı adamın umub-umacağı diqqətdir. Xoş sözdür, qayğıdır. Mükafat, hədiyyə almağı kim istəməz?

- Yazıçı və ya şair qonororla dolana bilərmi? Bu mexanizm necə qurulmalıdır?

- Bu mexanizm yerli çap məhsulları üzərində bir də heç vaxt arzulanan səviyyədə qurulmayacaq. Yəni Sovet dövründəki kimi bir kitaba bir maşın almaq əyyamı gedib. İndi bir kitaba dörd təkər də düşmür. Xırda-para, simvolik bir məbləğ bəzi mətbuat orqanlarında var, ola bilər, sabah bir-iki jurnal, sayt da bu sıraya qoşula bilər. Amma qonorar heç vaxt dolanışq üçün əsas gəlir mənbəyi olmayacaq. Məncə, belədir. Kaş ki, yanılım.

- Yaxşı yazmaq üçün lazım olan üç vacib komponent...

- Bildiyini, yaşadığını, oxumaq istədiyini yazmaq.

"Reallığı dərk eləsək, daha uğurlu olacağıq" - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı gənc yazar Ülvi Bahadırdır

- Ülvi bəy, xoş gördük. Gənclər arasında müasir ədəbi, mədəni prosesləri daha yaxından izləyirsiniz. Ümumiyyətlə, ədəbiyyata, incəsənətə marağınız necə yarandı?

- Xoş gördük. Açıqı, bu sualın dəqiq cavabı yoxdur. Necə oldu şeir yazmağa başladım? Necə oldu ədəbiyyata, sənətə sevgi yarandı? Bir də ayıldım ki, məktəbli

dəftərlərinin arxasına şeirlər yazıram və onlar artıq dəftəri tam tutub. Gedib dərs üçün başqa dəftər alırdım. Ədəbiyyata marağın kökü isə böyük ehtimalla, evimizdəki kitab şkaflı olub. Əslində, kitab üçün yox, qab-qacaq üçün idi, 2 rəfinə də kitab yığılmışdı anam. Kənd şkaflı idi. Divarı oyub düzəltmişdilər. Təbii ki, hamısı kirilcə idi. Mən kirilcəni latınca ilə paralel öyrəndim. Sonra rayon kitabxanası və uzun bir yol. Ədəbiyyat, kino, musiqi zövqümü oyadan, tərpədən anam olub. Onun oxuduqları, dinlədikləri mənim üçün bünövrə olub. Mən də davam etdirmişəm.

- Sanki sizin imzanız bir az kənarda qalıb, belə demək mümkündürsə, müəyyən qruplaşmalardan uzaqsınız. Ancaq istedadınız göz önündədir. Bunu qeyd etməmək olmaz. Ədəbi qruplaşmalar və ədalətsiz yanaşmalar, təqdimatlar haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Paytaxtdan uzaqda yaşadığıma görə təqdimatlara gedə bilməmişəm. Açıq, paytaxtda yaşasaydım da getmək istəməzdim. İnkubator kitab təqdimatları çox gülünc görünür. O təqdimatların videoyazısını dalbadal qoysan, şairin, yazıçının adını çəkməsələr bilməzsən ki, ayrı-ayrı adamların təqdimatıdır. Bir qəlib var hazır, hamı gəlir mikrofonu götürüb bəytərifə deyir, vəssalam. Nəyə lazımdır? Eyni adamlar... Eyni simalar... "Gərək gədəsən ki gələlər" prinsipi ilə keçirilən məqsədsiz, amalsız təqdimatlar. Sonra da deyirlər ki, kitaba maraq yoxdur. Var. Gərək yaradıcı adamın özü də maraqlı olsun. Sovet rəsmiyyəti, gülünc, iyrənc ciddiyyət... Azərbaycanda maraqlı qələm adamı barmaqsayıdır. Təkcə şeir yox, dediyim kimi, özü də maraqlı olan. Söhbət qalmaqaldan getmir. Bilirsən, maraqlı adam ağzından çıxan ilk cümlədən bilinir. Bir cümləsi ilə yapışır hülqumundan. Bizdə necədir? Hələ də fotosopla üzünü dağlara şəkil düzəldirib kitabın arxasına vururlar. Hətta fotosop olmasa belə, yenə də bayağıdır, dayazdır. Üz qapağının dizaynı çox önəmlidir. Oxucunu çəkməlidir. Təkcə üz qapağı yox, ümumiyyətlə kitabı əlinə alanda onun enerjisini hiss etməlisən. İlə bir şeir kitabı necə yazırlar, onu mən necə ciddi qəbul edəyim? Problemlər çoxdur. Qruplaşmalar isə hər yerdə olub. Bundan qoxmayaq. Qarşısını almağa yox, doğru istiqamətə yönəltməyə çalışaq. Qruplaşmalar həm də düşüncə fərqliliyidir. Onsuz da nə çəkiriksə, monotonluqdan, birrənglikdən çəkirik. Məqsəd ədəbiyyatdırsa, qruplaşmaların olması mütləqdir, vacibdir. Necə deyərlər, yoxdursa da, yaratmalıyıq.

- Bir az da iddia... İddiası özündən böyük gənc "yazar"lara sözünüz. Yaxud bu bir qaydadı, ya iddialı olmalısan, ya da unudulacaqsan?!

- İddia hər bir yaradıcı insan üçün çox vacibdir. Bəli, istedadsız adamlar da bəzən çox iddialı ola bilər, ancaq bu, iddialı olmağın pis olması demək deyil. İddia yaradıcı insanı diri saxlayır, əgər, doğrudan da, istedadlıdırsa, onu digərlərindən fərqləndirir. İddia yekə-yekə danışmaq deyil. Məsələn, tutarlı bir əsər yazırsan və bununla iddia edə bilərsən ki, ədəbiyyatda varsan və olacaqsan. Əsərin sənin iddiandır. İstedadsız adamlar həm də iddiasız şairləri, yazıçıları sevir. "Onun iddiasız şeirlərini çox

sevirəm" filan deyirlər. Bu da istedadsızların tələsidir. "Çox sevirəm"lə səni ələ alırlar və səni qeyri-ciddi biri kimi təqdim eləyirlər. Bununla bəslənirlər. Vay o gündən ki, qarşı tərəf də təvazökar ola. Onu cəmiyyətin gözündə bihörmət eləməsələr, əl çəkmirlər. Nə ilə? Təbii ki, "çox sevirəm"lərlə. Cəmiyyətə hər şey pis-yaxşı, xeyir-şər formatında təqdim olunub deyə, insanların da beyni buna uyğunlaşıb. İddia da beynimizin "şər" bölməsində qərarlaşıb. Çünki biz özümüz də xalq olaraq iddiasız olmuşuq həmişə. Müstəmləkə altında yaşadığımıza görə qərarlarımızı həmişə başqaları verib. İddialarımızın çərçivəsini də işğalçı cızıb, "bura qədər iddialı ola bilərsən" deyib, biz də başımız üstümüzdə qalsın deyə, "baş üstə" demişik. Belə formalaşmışıq. Ona görə də iddialı adamlara yekəxana kimi baxırıq. Çünki iddianın əslində nə olduğunu bilmirik. İddiaçı özü də tam olaraq dərk eləmir bunu.

- Bir az da yaradıcılığınız haqqında danışaq. Nə yazırsınız, nə oxuyursunuz?

- Hazırda daha çox oxuyuram. Uzun müddətdir ki, bədii ədəbiyyat oxumuram. Gördüm ki, bədii ədəbiyyat mütaliəsi məni digər mövzulardan uzaqlaşdırıb. Açıqı, özüm də yoruldum. 3 ildir ki, ancaq fəlsəfə, sosiologiya, psixologiya, antropologiya, paleontologiya və sənətin digər sahələri ilə bağlı kitablar, məqalələr oxuyuram. Xüsusilə də sosiologiya və antropologiya diqqət mərkəzimdədir. Bir də kino və musiqi. Hər yazıçı, şair sosiologiyani bilməlidir. Yaradıcılıq baxımından, hazırda bir neçə şeir yazmışam. Üzə çıxarmıram. Hekayələr də var, ancaq nəsrə daha həssas yanaşdığımıza görə ona hələ var deyə düşünürəm. Belə məqalələr, esselər var. Zamanla üzə çıxacaq.

- Yazmaq üçün hər hansı bir sistem varmı?

- Konkret bir sistem yoxdur. Daha çox gecələr yazıram. Bir də sübh çağı. Elə olub ki, qəfildən bir misra ağıma gəlib, heç yerə yazı bilməmişəm. Daşla divara cızmışam. Sonra görmüşəm itib-gedib. Belə şeirlərim çoxdur.

- Bir gənc kimi Azərbaycan ədəbiyyatının bugünkü durumunu necə təsvir edərdin?

- Maraqlı əsərlər yazılır. İnsanlar nələrsə eləməyə çalışır. Təbii ki, mövzu və işləniş problemləri, zamanla ayaqlaşmaq məsələləri var, ancaq bu tip problemlər aşağı-yuxarı hər yerdə var. Nəşriyyat sistemi yoxdur. Nəşriyyat yazıçısını yetişdirmir. Onsuz da tanınan müəlliflərin materiallarını çap eləyir. Bu şəkildə ədəbiyyat inkişaf eləyə bilməz. Yazıçının məişət problemi olmamalıdır. O, supulu düşünməməlidir. Evə çörək almağı filan düşünməməlidir. Bilirəm, o dəqiqə neçə əsr əvvəl yaşamış yazıçını misal çəkib deyəcəklər ki, filankəs acından ölüb. Cem Yılmaz demiş, bizdə sənətinin sürünməyini istəyirlər. Sanki bundan həzz alırlar. Sən də sürün, alçaq. O neçə əsr əvvəl acından ölən yazıçının ölkəsində bu gün yazıçılar bəy balası kimi yaşayır. Niyə

onu görmürsən? Çünki sərfləmir. "Aclıq"ı yazan Hamsunun ölkəsi bu gün dünyanın ən xoşbəxt ölkələrindəndir. Bunu heç vaxt dilə gətirməzlər. Çünki dediyim kimi, sərfləmir. Yazıçı ancaq sürünsün, bunlar da başını bulayıb, pəjmürdə görünsünlər. Ədəbiyyatın əsas tələbi azad mühitdir. O mühiti yaratmadan heç nə etmək mümkün deyil.

- Bir qism qələm əhli, yaxud sənət adamları intellektual görünmək üçün bir-iki rejissor adını əzbərləyir, kinolardan danışır, özünü daha müasir təqdim etməyə çalışır. Ancaq ortada bir ciddi iş yoxdu. Bu haqda nə deyə bilərsiniz?

- Var elə adamlar. Ancaq əgər söhbət kinodan gedirsə, bu, komanda işidir. Mən ssenarimi yazdım, vəssalam. Bununla olmur. Uzun müddət iş gedir. İllər və vəsait tələb olunur. Gənc rejissorlar çox maraqlı işlər görürlər. Bəziləri, hətta təəccübləndirir. Sadəcə, bunların mütləq əksəriyyəti festival filmi olduğuna görə gözə dəymir. Kommersiya filmləri isə ciddi maliyyə tələb eləyir. Pulsuz mümkün deyil. Nəticədə, eyni adamlarla bəsit komediyalar çəkildi və xalqın komediya tərəfi zəli kimi soruldu. Di gəl ki, "Oğlan evi 1"dən savayı bir dənə də normal komediya ortaya çıxmadı. Çünki pul qazanmaq vasitə yox, məqsəd oldu. Pul məqsəd olanda faciə ilə nəticələnir. "Pərdə" trilogiyası göstərdi ki, bizdə dram daha yaxşı alınır. Təbii ki, problemləri çox idi, ancaq başlanğıc üçün yaxşı idi. O ki qaldı tamaşaçı sayına, azsaylı istisnaları çıxsaq, dünyanın hər yerində komediya dramdan daha çox baxılır. Ancaq o filmlərin "Yutub"dakı izlənmə sayına baxsaq, görərik ki, xalqın, insanların drama ehtiyacı var. Sadəcə insanlarda maraq yaratmaq lazımdır. Məsələn, "Zəhər tuluğu" ilə Taleh Yüzbəyov bunu bacardı. Tam dram deyil, ancaq tragikomediya. Bunun da diqqət çəkməkdə böyük payı var. Tamaşaçı "Yutub"dakı o qısa filmlərdə tanış məqamlar gördü, sonra da əsas filmə gedib baxdılar. Necəsə etmək lazımdır. Pisləməklə, alçaltmaqla heç nəyə nail ola bilmərik.

- "Getmə dedin... getdilər... ömürdəki adamlar...". Yaşınıza görə ağır deyilmi bu cür ifadələr?

- O şeiri 19 yaşında yazmışam. O şeir ovqat yox, yaşantı şeiridir. Mən, ümumiyyətlə, çox nadir hallarda ovqat şeiri yazmışam. Çoxunu da cırıb atmışam. Əsas yaşın çoxluğu yox, onu dolduran məqamlardır. 90 il yaşayarsan, ancaq mənasız, məzmunsuz bir ömür olar. Özün belə geriye baxanda iyrənərsən, təəssüf hissi boğar səni. Mən xoşbəxtlikdən, bəlkə də bədbəxtlikdən dolu-dolu yaşamışam. Bu doluluğu bürüzə verməmişəm heç vaxt. Bu da xarakter məsələsidir. Mən maddi cəhət də paylaşımcılam, ancaq mənəvi olaraq deyiləm. Xüsusən də həyatımla bağlı. Qorxuram ki, paylaşsam, çirklənər, zədələnər. Axı mənim onlardan savayı heç nəyim yoxdur.

- Mütaliə, araşdırma, maraqlar... Müasir dövrün də öz tələbləri var. Məsələ yazmaqla bitmir, hətta yaxşı yazmaqla da işi bitmiş hesab etmək doğru deyil. Nələr etməliyik, nələri dəyişməliyik, dünya ədəbi, mədəni axınına qoşula bilək?

- Əvvəlcə düşüncələrimizi dəyişməliyik. Dünyanı sosrealist yox, müasir imkanlarla müşahidə eləməliyik. Hər şey düşüncədən başlayır. Sən dünyanı necə görürsənsə, elə də işıqlandırсан. Bayaq da dediyim kimi, nəşriyyat sistemi olmalıdır. Yazıçıya yaxşı qonorar verilməlidir ki, get, əsər yaz, rahat ol. Yazıçının beyni, qəlbi rahat olmalıdır. Əsərinə köklənməlidir. Bu əsərləri oxuyanda da hiss olunur. Elə bil ki, 45-ci səhifədə yazıçının işığını kəsiblər o da şam işığında yazıb əsəri. Bəli, həssas oxucular bunu hiss eləyir. Şam işığı romanlarının ruhu fərqlidir. Ya da soyuq, rütubətli evdə yazılan romanlar... Yazıçının rahatlığını təmin eləyəndən sonra ondan ciddi nələrsə gözləmək olar. Tələb eləmək yox ha, gözləmək. "Rahatlığını təmin eləmək" deyərkən dövlətin nəse eləməyini nəzərdə tutmuram. Yazıçının kitabları alınsa, o da rahat, problemsiz yaşayar. Kitabları ilə, yazıları ilə dolanmaq yazıçının qururudur.

- Yazıçıların dil bilgisizliyi. Çoxu doğma dilində yazma bilmir. Əsərləri orijinaldan oxumurlar. Bütün bunların fonunda mükafatları da eyni imzalar alır... Buna münasibətiniz necədir?

- Bəli, bu barədə bir dəfə də yazmışdım. Bizdə yazılan mətnlər elə bil ki, tərcümədir. Azərbaycan dilinin ruhu yoxdur o mətnlərdə. Bu da ölkəyə yox, xaricə hesablanmasına görədir. Yeri gəlmişkən, bizdə tərcümə sahəsi də ürəkaçan deyil. Çox-çox az səviyyəli, axıcı tərcümə var. Burda tərcüməçiyə ödənen qonorarın azlığının da böyük payı var. Necə deyərlər, ucuz ətin şorbası olmaz. Olsa da elə bizdəki kimi olar. Müasir ədəbi tendensiyaları izləmək lazımdır. Bizdəki mətnlərdə mən bir köhnəlik sezişəm. Elə bil ki, hansısa Sovet yazıçısı yazıb. Bunun olması üçün də kefiyyətli tərcümələr olmalıdır ki, gənclər dünya ədəbiyyatı nümunələrini rus və türk dillərində yox, öz dilimizdə oxusunlar.

- İsmayılıda yaşayırsınız. Bölgələrdə ədəbiyyatla bağlı vəziyyət haqda nə demək olar?

- Digər bölgələr barədə danışa bilmərəm. Çünki bələd deyiləm. İsmayılıda isə ədəbiyyatla bağlı ciddi heç nə yoxdur. Gənclik ya Bakıdadır, ya da tamamilə başqa işlərlə məşğuldur. Çünki ədəbiyyat heç bir gəlir gətirmir. Şeirlər şablon, nəsr isə ümumiyyətlə yoxdur. Bir sözlə, ədəbiyyat yoxdur mən gəldiyim yerdə. Təbii ki, bölgələrdə də ədəbiyyatın inkişafı üçün nələrsə eləmək olar. Həm də çox şey. Bilirsiniz, bayaq nəşriyyatlarla bağlı dediyim şeylər, bölgə üçün də keçərlidir. Sən bölgənin yaradıcı adamını tanımalısan. Onu necəsə tapmalısan. Dəstək olmalısan, şərait yaratmalısan. Biz elə istəyirik ki, şair, yazıçı dilənçi kimi qapı-qapı gəzsin, "siz Allah, mənə kömək eləyin kitabımı çıxarım" filan desin. Xeyr! Doğulduğun, yaşadığın yerdə səni axtarıb tapmalıdırlar. Ta onu da yaradıcı adam eləyəcəksə, o qurumlar, idarələr nəyə lazımdır? Sən bölgənin düşüncə adamlarını tapmalı, onlarla görüşməli, həmin şəhərin, rayonun gələcəyi ilə bağlı fikirlərini bölüşməyə şərait yaratmalısan. Onların mədəni sahə ilə fikirlərini ümumiləşdirib onun əsasında hərəkət etməlisən. Merkantil təfəkkürlü adamlarla mədəniyyət çox qabağa gedə bilməz. Mədəni, estetik duyumu olmalıdır o adamların. Bizdə rəsmi sahədə çalışanların çoxu

yaradıcı adamlara üstdən-aşağı baxır. Bunlar kimdir ki? Arada toylarına çağırıb bir-iki ağız şeir oxutmaq olar. 5-10 manat da cibinə basırsan elə ordaca, göstərə-göstərə. Vəssalam. Çox olsa, qudurlarlar. Belə bir nadan yanaşma var yaradıcı adamlara. O gün bir dostum danışır ki, mənə qonaqlığa çağırıb neçə yüz manat hesab verdilər, ancaq kitabımı almadılar. Baxın, bizim hər şeyimiz belə dayaz və səthidir. Elit təbəqə yoxdur. İmkanlı adamlarımızın çoxu bilgisizdir. Ancaq pulu var, vəssalam. Ona görə də bizdə sənət, ədəbiyyat inkişaf eləmir. Elit təbəqəsi olmayan ölkədə mədəniyyət və incəsənət inkişaf edə bilməz. Müasir dünyada sənətin inkişafı böyük maliyyədən keçir. Reallığı dərk eləsək, daha uğurlu olacağıq.

- Dünya ədəbiyyatından kimləri oxuyub özünü nümunə bilirsiniz?

- Sırf nümunə bildiyim müəlliflər yoxdur, ancaq sevdiyim müəlliflər var. Tolstoyu çox sevirəm. Tez-tez qayıdıram ona. Bir də tez-tez qayıtdığım Kunderadır. Təəssüf ki, ölkəmizdə istənilən səviyyədə tanınmır. Rünöskeni, Hesseni, Böllü, Folkneri, Tomas Manı, Tomas Vulfu da çox sevirəm. Vulf da ölkəmizdə, demək olar ki, tanınmır. Halbuki mütləq tanındılmalıdır.

- Son olaraq oxuculara sözünüz...

- Ədəbiyyatla qalın...

"Yazmaq vərdiş deyil, mənə görə, həyatın elə özüdür..." -

"Fikir bucağı" layihəsinin qonağı yazıçı, ədəbiyyatşünas Nargisdir

- Nargis xanım, xoş gördük. İşləriniz necə gedir, yeni nələrsə yazırsınız mı?

- Xoş gördük, bəli, hazırda "Tanrılogiya" adlı roman üzərində işləyirəm. Eyni zamanda "İtaliya ədəbiyyatında postmodernizm və Azərbaycan nəsi" sahəsində

tədqiqat aparıram. Dayanmadan yazıram, araşdırıram. Gecələr yuxusuz qalıram. Bu dəfə daha da iddialıyam.

- Bu gün ədəbiyyatla məşğul olmağın hansı üstünlükləri və çətinlikləri var?

- Ədəbiyyatla məşğul olmaq ölkəmizdə başlı-başına çətinliyin özüdür, bir növ bu, mənəvi cəhətdən toxdamaq, yetinmək deməkdir. Çünki ölkəmizdə ədəbiyyat, nəşr olunan kitablar yazarların, tədqiqatçıların yaşamağına heç bir kömək etmir. Bu isə tam olaraq ədəbiyyatla bütünləşməyə imkan yaratmır. Hər bir ədəbiyyat adamı məcbur başqa sahədə çalışır. Yazarların vəziyyəti isə olduqca ağırdır. Bu kontekstdə bu gün biz yazarların vəziyyəti əsl tragikomediyadır.

Ədəbiyyatla məşğul olmağın üstünlüyü sadəcə sabaha ümidlə baxmaq, bu gün eşidilməyən səsimizi, fikirlərimizi gələcəyə daşımağa cəhd etməyimizdir. Bu reallaşdıqda cismimiz görməsə də, ümid edirəm ki, ruhumuz xoşbəxtlikdən sərxoş olar.

- Sizə çətindir, ya asan?

- Hər şey mənə asandır, heç nə məni artıq qorxutmur, küllərimdən dəfələrlə yenidən doğulmağın yolunu əzbərləmişəm. Artıq bu kontekstdə öz nəzəriyyəmə var (Gülür).

- Niyə məhz ədəbiyyat? Bunun xüsusi bir səbəbi varmı?

- Bir də ayıldım ki, artıq ədəbiyyat tərəfindən istila olunmuşam. Ədəbiyyat çox insan üçün romantik hisslərin daşıyıcısı ola bilər. Ancaq mən ədəbiyyata tarixdən daha çox etibar edir, güvənirəm. Hisslərimizlə yanaşı, dövrün psixologiyasını, tariximizi ədəbiyyat vasitəsilə daha etibarlı şəkildə gələcək üçün mühafizə edə bilərik.

- "Metakədar" adlı kitabınız çap olundu. Birmənalı qarşılanmadı. Necə düşünürsünüz, kitab öz layiqli qiymətini ala bildimi?

- Tənqid varsa ədəbiyyat var. "Metakədar" adı və yaradıcılığım da dayanmadan apardığım yeni eksperimentlər çox vaxt auditoriya tərəfindən tənqid olunur. Ancaq bunu uğursuzluq kimi qəbul etmirəm. Bəlkə də uğurun açarı elə tənqiddir. Oxucular "Metakədar"ı çox sevdilər. Bununla bağlı tənqidçilərin də maraqlı rəyləri var. Qeyd edirəm ki, "Metakədar"ə 2016-2020-ci illərdə "Ədəbiyyat qəzeti"ndə çap olunmuş silsilə yazılar daxil edilib. "Mücrü" nəşriyyatının "Proza" seriyasında nəşr edilmiş kitabın redaktoru filologiya elmləri doktoru Elnarə Akimova, ön sözün müəllifi "Ədəbiyyat qəzeti"nin baş redaktoru, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Azər Turan, nəşiri Müşfiq Xandır.

- Ədəbi tənqiddə münasibətiniz... Bu gün ədəbi tənqidçilərin işi ilə bağlı nə düşünürsünüz?

- Ədəbi jurnalların, saytların, kitabların səhifələrində qalan, lakin müəyyən müddətdən sonra akademik tədqiqat obyektinə çevrilən ədəbi tənqid nümunələri tənqid ənənəsinin və ya tənqid elmlərinin formalaşması üçün kifayət qədər məlumat vermir.

Tənqidi düşüncə ilə elm, ədəbiyyat və incəsənətin inkişafı arasında sıx əlaqə vardır. Azərbaycanda hal-hazırda ədəbi tənqid sadəcə bir iki tənqidçinin nümunəsində öz aktivliyini qorumaqdadır.

Bu gün ədəbi mühiti ən operativ izləyən, yazılan nümunələri mütləq edərək, təhlil edib elmi münasibət bildiren ən aktiv tənqidçilərdən biri Elnarə Akimovadır. Bu kontekstdə əksəriyyət mənimlə razılaşar.

Tənqidçi Tehran Əlişanoğlu hazırladığı elmi nəşrlərdə ədəbi mühitdə gedən proseslərlə yanaşı, son dövrlərdə yazılan əsərlərə aktiv münasibətilə diqqət çəkir. Arzuolunandır ki, bu yazılar geniş auditoriyaya, saytlara da mütəmadiyən çıxarılsın.

Ədəbiyyatşünaslardan Azər Turan tənqidçi postuna sahiblənən bir çox tənqidçidən daha çox tənqidçi obrazında görünür. Operativ, çoxşaxəli, informativ elmi-tənqidi yazılarla daim dövrün nəbzini tutur.

Ümumilikdə isə tənqid bu gün sıradanlaşıb. Tənqid başlığı altında təqdim olunan əksər məqalələr sadəcə gülüş doğurur. Çünki bu nümunələri professional tənqidçilər qələmə almır, yaxud sifarişlə qələmə alır.

Bir çox tənqidçi artıq ədəbiyyat tarixçisinə çevrilib. Tənqidçilər yazarların xüsusilə gənclərin yaradıcılığını ya izləmir, ya da modern ədəbiyyatla ayaqlaşmaqda çətinlik çəkirlər. Bir çox tənqidçinin dil bilikləri zəifdir. Onlar dünyada gedən proseslərdən, ədəbiyyatda yaranan yeni nəzəriyyələrdən xəbərsizdirlər. Bu kontekstdə onların müqayisə, təhlil və yaranan yeni mətn, janr, mövzu məsələlərinə münasibəti aktiv, dolğun, operativ və elmi deyil. Ədəbi tənqidimiz qocalıb, dizləri əsir, gözləri görmür.

- Hekayələriniz diqqət çəkir. Mövzular müxtəlifdir. Müasir hekayə necə olmalıdır?

- Mövzuların müxtəlifliyi cəmiyyətə rəngli pəncərədən baxmağımın nəticəsidir. Fikrimcə, modern hekayə təkrarçılıqlardan ibarət olmamalıdır. Bu gün gənclərimiz, nədənsə, yaşlı nəsil tənqidçilərin və yazarların diqqətini çəkməyə, onlar tərəfindən qiymətləndirilməyə çalışırlar. Əlbəttə, biz özümüzə əvvəlkilərə sayqı duymalıyıq. Ancaq bu o demək deyil ki, bu sayqını qazanmağın yolu elə təkə onlar kimiymişik kimi maskalanmaqdan keçir. İnsanın yazdıqları onun intellektinə, düşüncələrinə, psixologiyasına, maddi-mənəvi dünyasına ayna tutur - düşüncəsi ilə çox vaxt seçmək arzusunda olduğumuz mövzular bizi qorxudur. Ədəbiyyat tərbiyələndirici mövqe ilə yanaşı, həm də dekonstruksiya gücünə də malikdir. Sözlərin gücü ilə biz mümkün olmayanı mümkünmüş qiyafəsində təqdim edə bilərik.

- Niyə bizim ədəbiyyatda müasir hekayələr yazılmır?

- Son vaxtlar bir çox gəncin yaradıcılığında maraqlı hekayələr oxuyuruq. Aralarında modern hekayə janrının tələblərinə uyğun olanlar da mövcuddur. Ancaq məni narahat

edən hələ də sovet dönmənin görmədikləri, hiss etmədikləri psixologiyasını, üslubunu o dövəndə fəaliyyət göstərən yazarların yaradıcılığından mənimsəməyə çalışaraq, bunu imitasiya edərək yazanlardır.

Fikrimcə, bunun səbəbi dünyada gedən proseslərə hakim olmayan gənc yazarlarımızın olmasıdır. Onlar ya dil bilmir, ya da ümumiyyətlə dünyada mövcud olan çağdaş nəzəriyyələrdən xəbərsiz olmağı seçirlər. Daha çox yazırlar, mütaliələri isə zəifdir. Yaxud hamı eyni adamı oxuyur, eyni adamdan təsirlənib zincirləmə mühakimələr yürüdür. Bunu hətta onların sosial şəbəkələrdəki kommentlərindən də aydın görmək mümkündür. Çox gənc yazar ümumiyyətlə Azərbaycandan kənardakı heç bir ədəbi mühitdə təmsil oluna bilməyib, yaxud heç ona bu şans da verilməyib. Onları bunun üçün qınamıram. İndi hər şeyin təməlinə maddi rifah dayanır. Bu isə elə çağdaş dövrdə müəllifin ölümüdür...

Digər məsələ isə belədir, yaşları az olsa da, daxillərində sanki çox yaşlı, ağsaqqallı, ağbirçəkli biri gizlənilir. Yaşadığımız yeni dünya nizamı bunumu tələb edir? Əlbəttə, yox, çox nadir halda yazarlar olduqları kimi görünməkdən çəkinmirlər. İnsanın özü, beyni, təfəkkürü modern deyilsə, ondan bu kontekstdə nəse gözləmək doğrudurmu?

- Hansı hekayələri dövrün mənzərəsi üçün uyğun hesab edirsiniz?

- "Ədəbiyyat qəzeti" son zamanlar kifayət qədər modern hekayələri işıqlandırır. Bundan başqa, kulis.az. nəsr bölməsində maraqlı hekayələrə yer verir. "Ədəbiyyat və incəsənət" portalı və Simsim.az son vaxtlar müsabiqələr təşkil edir. Burada yeni imzaları görürük. Bu, sevindirici haldır. Konkret olaraq "bax bu, moderndir, eyni zamanda ədəbi hadisədir" - dediyim elə bir nümunə yoxdur. Yəni mənim kontekstində modern...

- Müəlliflər maraqsızdır, ya oxucular?

- Fikrimcə, bu cür düşünmək hər iki tərəfə haqsızlıq olar. Hər iki qütb kifayət qədər maraqlı olmağa çalışır, buna cəhd edir. Son vaxtlar Azərbaycanda intellektual səviyyəsi yüksək oxucu auditoriyası formalaşır. Fikrimcə, oxucular müəlliflərdən daha maraqlıdırlar.

- Zövq anlayışı ilə bağlı məsələdə necə?

- "Zövqlər və rənglər müzakirə edilə bilməz - deyirlər. Bu bir az ağır mövzudur. Bizdə çox qərribə bir mühit formalaşır. Qiraətçini məşhur edən əsərin müəllifi ilə heç kim maraqlanmır. Qiraətçilər daha çox imza və auditoriya toplaya bilir. Xüsusilə son zamanlar iştirak etdiyim və birbaşa nəzarət etmək imkanı qazandığım sərgilərə əsasən bunu deyə bilərəm. Ciddi ədəbiyyatla maraqlanan azdır. Hətta elə müəlliflərin işığına sadəcə 20-25 nəfər toplaşır. Oxucusu gəlmədiyi üçün məyus halda sərgini tərk edən ciddi araşdırmaçı yazarlar gördüm... Bu gün mühitdə ən çox oxunan kitabları motivatorlar, estetik həkimlər yazır. Nəşriyyatlar isə bu kitabları nəşr etməyə

maraqlıdırlar. Marketing bu gün hər şey olmasa da, çox şeydir... Hətta o gün bir estetik doktor kitabına elə bir qiymət qoyub satırdı ki, bunu hansı yazar etsəydi tənqidə tuş gələrdi, ancaq cəmiyyət buna göz yumur...

- Tərcümələrimiz heç də uğurlu hesab olunmur. Bir-iki istisna halları qeyd etməsək. Ümumən tərcümə sahəsində nələr çatmır? Nə təklif edirsiniz?

- Tərcüməçilərə yaxşı məbləğdə məvacib ödənsə kifayət qədər gözəl işlər ərsəyə gələ bilər. Nəşriyyatlar ucuz tərcümə arxasınca qaçırlar, qeyri-peşəkarlarla işləyirlər bu isə Azərbaycanda biabırçı tərcümələrin ortaya çıxmasına səbəb olur. Çox tərcümələr tamamilə yararsızdır. Məsələn, mən 2017-ci ildən bir əsər üzərində işləyirdim, 3 cildliyin son cildi 2021-ci ildə çap ("Əl-Fəvatih-Ül-İlahiyyə-Vəl-Məfatih-Ül-Qeybiyyə") olundu. Mənə bu əsərdən bir qəpik ödəniş olunmadı. Gözlərim mənfiyə düşdü. Deyin görüm, mən və mənim kimilər hansı səbəbdən hansısa bir əsərin tərcüməsində maraqlı olmalıyıq? Hansı stimula görə? Əlbəttə, hər şey pul deyil, hər şey pul deyilsə, o zaman pulu çox olanlar bu sektora yatırım edə, sərmayə qoya bilirlər. Bütün mənəvi addımlar yazarlardan, yaradıcı insanlardan gözlənilməməlidir...

- Yazmaq çətindi, yoxsa yazmamaq?

- Mənə görə yazmamaq daha çətindir. Yazmaq vərdiş deyil, mənə görə həyatın elə özüdür.

- Kimləri oxuyursunuz? Bir oxuma planınız varmı?

- Hazırda mütləq siyahımda ancaq postmodernist yazarlar, ədəbiyyatşünaslar, filosoflar var. Bu isə birbaşa mənim tədqiqat işimlə bağlıdır. Ancaq dünyada baş verən prosesləri yaxından izləmək, yeni yazarlar kəşf etmək ən böyük xobbimdir.

Oxuma siyahım çox genişdir. Yeni kitablar kitab rəfimdə öz sırasını həsrətlə gözləyir.

- Dünya ədəbiyyatı bu gün. Müharibələrin fonunda ədəbiyyat necə görünür?

- Məncə, bu günün dünyasında müharibələrin fonunda hələ ki böyük ədəbiyyat yarana bilmir. Görülən işlər var. Yaranan nümunələr də... Ancaq ədəbiyyat hesabat vermək üçün yaradılmır. Hər yaranan müharibə nümunəsi ədəbiyyat hadisəsi deyil. Sadəcə hisslərin sözlərlə təsviridir. Ancaq hər gün körpələrin öldürüldüyü dünyada insanın qələmi tutmağa təqəti qalmır... Bu gün müharibələr fonunda yaranan ədəbiyyata əslində qiyməti biz verə bilmərik. Bu qiyməti zamandan gözləməliyik.

- Hisslər dəyişməyib, yoxsa ədəbiyyatın gücü çatmır?

- Dünyanın nizamı dəyişib. Ədəbiyyat bu nizamə uyğunlaşmağa çalışır. Dünyada yaranan elmi-fantastik ədəbiyyatlara nəzər saldıqda hisslərin robotlaşdığını görürük. Bu, film sektorunda da belədir. Metahisslərin təsviri artıq az-az baş verir. Ciddi ədəbiyyat da, insan da sevilir. Kapitalizmin tələbi bu deyil...

- Ədəbi mükafatlara münasibətiniz...

- Mükafatlar sadəcə sertifikat və heykəlcik olur. Ancaq yazarlara dəstək üçün, mənəcə, mənəvi dəyəri ilə yanaşı, maddi dəyəri də olan mükafatlar lazımdır. Çünki bu gün Azərbaycan yazarından dünyada təmsil olunma gözlənilir. Əsərlərin tərcüməsi belə maddiyyat tələb edir. Ya da buna ciddi dövlət dəstəyi lazımdır. Hər il ən az 50 klassik və modern ədəbiyyat nümunəsi tərcümə olunub, dünya arenasına çıxarılsa əminəm ki, biz də bu sektorda söz sahibi olan ölkələrdən olarıq.

"Ədəbiyyatımızın gələcəyi ilə bağlı çox nikbinəm" - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı şair Ruslan Dost Əlidir

- Xoş gördük, Ruslan bəy. İşlər necə gedir, yeni nələr yazırsınız?

- Xoş gördük. İşlərin gedişatı ovqatla bağlıdır. O da gah elə olur, gah belə. Adətən, yaradıcı adamın işləri qaydasında olmur. Xüsusi bir şikayətim yoxdur. Sadəcə, yaşamaq mənim üçün narahatlıq, nıgaranlıqdır. Əsas iş də bu narahatlığı rahat bir şəkildə keçirməkdir. Açıqı, demək olar, heç nə yazmıram. Öz hücrəmə çəkilmişəm. Düşünürəm, oxumaq daha vacibdir. Amma hər şey bir yana, yazmaq gözəl işdir. Həm də yazıçını, şairi formada saxlayan amildir. Oturub şeir yazmaq kimi bir şəkərim yoxdur. Şeir Allah qonağıdır. Həmişə gözüm üstündə yeri var...

- Keçən həftə Beynəlxalq Silkway ədəbiyyat festivalı (Silkway International Literary Festival) Azərbaycan turunun final mərhələsi keçirildi. Kifayət qədər ciddi imzalar iştirakçı oldu. Təbrik edirik, festivalın qalibi oldunuz. Ümumən ab-hava necə idi?

- Təşəkkür edirəm. Ədəbiyyatla bağlı, ədəbiyyat adına görülməli işləri yüksək qiymətləndirmək lazımdır. Təbii, burada işin keyfiyyəti, ədalətlik və peşəkarlıq meyarı əsas götürülməlidir. Bu cür festivalların əsas qayəsi yaradıcı şəxslər arasında körpü rolunu oynamaqdır. Beynəlxalq Silkway ədəbiyyat festivalı bu baxımdan çox faydalı oldu. Bu işdə yazıçı Varis Yolçuyevin böyük zəhməti var. Təşkilat

Komitəsinin həmsədrələri Əlibala Məhərrəmzadəyə və Varis Yolçuyevə böyük təşəkkür düşür. Şəhərin xaosundan, qaçaqaçından, qayğıların əlindən bir neçə günlük qaçıb təbiətə köklənmək yaradıcılıq baxımından yaxşı effekt verir. - Hansı təkliflərin oldu və ya müsabiqə şərtləri ilə bağlı görmək istədiyiniz məqamlar... Şərtlərdə nəsr və poeziya ayrı-ayrılıqda olmalı idi. Nəslə poeziyanı müqayisə etmək yanlışdır. Yəni hər iki kateqoriya üzrə müvafiq olaraq 3 yer təyin edilməli idi. Əsaslandırma belə oldu ki, cəmi 6 nəsr nümunəsi olduğuna görə şeir və hekayələr eyni kateqoriyada təqdim edilib. Bu da başa düşüləndir. Növbəti festivalda bu nüanslar nəzərə alınsa, çox gözəl olar.

- Səsvermə ilə bağlı fikir ayrılıqları oldu. Necə düşünürsən, bu nə ilə bağlı ola bilər?

- 30 iştirakçı arasında da səsvermə keçirildi. Yəni bir-birimizə səs verdik. Bilirsiniz, bir şairə onun layiq olduğundan bir az artıq qiymət veriləndə buna haradasa susmaq, göz yummaq olur. Ancaq layiq olduğundan qat-qat aşağı qiymət veriləndə, bunu həzm etmək olmur. Bal məsələsində adətən münəşirlərin haqsızlıq etdiyini görürdük, bu dəfə əksinə oldu. İstedadlı, işıqlı adamlara qarşı qərəz həmişə olub. İştirakçılar arasında vicdansızlıq edənlər çox oldu. Belə işlərdə kifayət qədər həssas və diqqətli olmaq lazımdır.

- Bəlkə qısqanclıq var? Hamı qalib ola bilməz axı...

- Əlbəttə, qısqanclıq var. Mən bunu özümə qarşı böyük ölçüdə hiss elədim. Hətta elə adamlar vardı, qısqanclıqları gözlənilməz oldu. Üzlərinə baxanda narahatlıqlarını açıqca sezmək olurdu. Bunlar az-çox istedadlı olub, istedadlarında zərər qədər işıq olmayanların işidir. Paxıllıq ağacı içindən yeyən qurd kimidir, nə olursa özünə olur. Nə deyim? Allah hər birinin köməyi olsun. Mən səsvermədə çox humanist davrandığımı deyə bilərəm. 31 iştirakçının heç birinə 6 baldan aşağı qiymət verməmişəm. Münəşirlərin seçiminə gəlincə, heç kim qalxıb deyə bilməz ki, birinciliyə filankəs layiq idi, amma Ruslan Dost Əlini seçdilər. Müsabiqədə səslənən əsərlər ortadadır. Yalnız şeirləri nəzərdə tuturam. Hamı tapıb oxuya bilər. Münəşirlər heyətinin yekdil rəyi bir daha onu göstərdi ki, şeir təkə zövq məsələsi deyil. Bu müsabiqədə ətrafına özü kimi 3-5 adam yığıb, orda-burda poeziya haqqında ağzına gələni danışan, sosial şəbəkədə 5-10 layka aldanan adamların da şair obrazı darmadağın oldu. - Ustadlarla həmsöhbət oldunuz, dərslərdə iştirak etdiniz... Bəli. Düşünürəm ki, Anar və Nizami Cəfərovun çıxışları faydalı oldu. Hər biri ilə maraqlı söhbət elədik. Gənc yazarlar Nizami Cəfərovun bəzi fikirləri ilə razılaşmadılar. Ancaq akademiklərin dediklərində həqiqət var idi... Məsələn... Məsələn, Nizami Cəfərov deyir ki, siz gənclər böyük həcmli əsərlər yazma bilərsiniz. Şeirlərinizdə yaxşı tapıntılar var, ancaq hamısı yarımçıqdır. Yazdığınız şeirlərdə pərakəndəlik var, süjet xətti yoxdur. Sizcə də, adam haqlı deyilmi?! - Şeirin düsturu varmı? Ya şeir yazmağın? Şeirin, ya

onu yazmağın düsturu heç vaxt ola bilməz. Şeir ilahi faktordur. Birbaşa ilahiyyə bağlı nəsnədir. Onu düzüb-qoşanda, quranda alınmır, süni görünür. Bir də, şair özünü, içinin ona diktə elədiyini yazmayanda şair ola bilmir. Ədəbi mühitimizdə yüzlərlə beləsi var. Nizami müəllimin dediyi başqa şeydir, əlbəttə. Tutaq ki, bir şeirin əvvəlində dağın başında dincələn adamın şeirin sonunda ürəyi istidən partlayır. Şeirin ortasında da bu adamın Bəndər Şəhrə səfərilə bağlı heç bir məlumat yoxdur. Yəni biz yazdığımız şeirlərdə Çexovun dediyini edə bilmirik. Bizim tufəngimiz açılmır...

- Tez-tez gənc yazarları müəliə etməməkdə, intellektli olmamaqda qınayırlar. Bəs, sizcə, intellekt və müəliə nədir? Necə olmalıdır?

- Toplum olaraq intellektual səviyyəmiz çox aşağıdır. Analitik qabiliyyətimiz həddindən artıq zəifdir. İnsanlara kitabı məcbur oxutdurmaq olmaz. Cəmiyyətə könüllü şəkildə kitab oxutdurmağın yollarını tapmaq lazımdır.

- Ruslan bəy, ədəbi mühitimiz haqda nə düşünürsünüz, necə təsvir edə bilərsiniz mənzərəni?

- Bu sualı jurnalist dostlarımızdan biri də vermişdi. Dəyişən bir şey yoxdur. Ona görə də eyni cavabı verəcəm: Ədəbi mühitdə qəribə dağınıqlıq var. Modern forma axtarırları bizi yolumuzdan sapdırıb. Sözü mükəddəs hesab olunduğu dövrləri kitablardan da olsa oxumuşuq, söhbətlərdə eşitmişik. "Filankəs filan sözü necə yerində tapıb" eyforiyasından, situasiyanın hegemonluq elədiyi ədəbiyyata keçid çox ağır gedir. Biz keçmişdən gələcəyə körpü ilə getmirik, sanki sel bizi aparır. Məncə, bu pərakəndəlik, boğulma bitəndə hər şey qaydasına düşəcək.

- Gənc yazarların əsas problemlərini yaradıcılıqla bağlı nədə görürsünüz?

- Gənc yazarların əksəriyyətinin problemi yaza bilməməkləri ilə bağlıdır. Üstəlik, yaza bilməməklərini məişət qayğılarıyla, sosial vəziyyətlə və s.-lə əsaslandırmağa, özlərinə haqq qazandırmağa çalışırlar. Etiraf edə bilmirlər ki, istedadımız bu yazdığımıza çatır.

- Poeziyanın kölgədə qalması ilə bağlı fikirlər səslənir. Ancaq görünən odur ki, insanların şeirə hər zaman ehtiyacı var. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

- Poeziyanın kölgədə qaldığını düşünmürəm. Əksinə, məncə, son dövrlər şeirə maraq bir az da artıb. Düzdür, yazarların sayı oxuyanların sayını çoxdan keçib. Bazarda müştəridən çox, satıcı olanda malın urvatı qalmır. İndi bizdə də yazmaq kütləviləşib. Ancaq əminəm ki, o yazarların da əksəriyyəti əvvəl-axır yenə oxumağa qayıdacaq.

- Son dövrlər gənc qiraətçilər sanki şeirə yeni nəfəs vermiş oldular. Ümumiyyətlə ədəbiyyatı necə gündəm etmək olar?

- Peşəkar müstəvidə baş verən hadisələr, gedən proseslər adətən gündəmə çevrilmir. Sənəd hər zaman fərdlər üçün maraqlı olub, bu gün də belədir. Fikir vermisiniz? Heç

bir ədəbi-bədii ölçülərə cavab verməyən nümunələr daha tez məşhurlaşır, dildən-dilə düşür, nəinki əsl sənət əsərləri.

- "İndi dadlı söz də hamıda yoxdu". Sözün dadını necə müəyyən edirsiniz?

- Sözü hiss etmək kifayətdir. Sözə qarşı çox həssasam. Bəlkə də hansısa yeməyin dadını tutmaya bilərəm, sözün dadını əsla. Sözü bütün canıyla, qanıyla hiss eləyən, iliyinə qədər duyan kişilər var. Onlar üçün sözün verdiyi ləzzəti heç nə əvəz edə bilməz. Yeməyin dadlısı damaqda qalan kimi, sözün də dadlısı ürəkdə qalır.

- Nə vaxtsa nəsrə keçmək haqda düşünürsünüz?

- Düşünmüşəm. Gələcəkdə böyük həcmli əsər yazmaq fikrim var. Amma buna hələ ki hazır deyiləm. Elə bilirəm, yaxşı nəsr nümunəsi yaratmaq üçün yazıçı əsəri tamamlayana qədər özünü hər şeydən, hamıdan təcrid etməlidir. Tamamilə özünə - içinə çəkilməlidir. Yalnız özü ilə əlaqədə olmalıdır. Bu da asan məsələ deyil, əlbəttə.

- Nəsr daha çətinidir, ya necə?

- Yuxarıda da qeyd elədim, nəsrə poeziyanı müqayisə etmək yanlışdır. Şeir daha çox şüuraltı məhsuldur. Gəlir, yazırsan. Onun redaktəyə ehtiyacı yoxdur. Nəsrə isə mətnə təkrar-təkrar qayıtmaq, daha da təkmilləşdirmək üçün üzərində işləmək mümkündür. Bu mənada nəsr daha ağırdır, böyük zəhmət, hövsələ tələb edir.

- Ədəbiyyatla və yaradıcılığınızla bağlı gələcək görüşləriniz...

- Ədəbiyyatımızın gələcəyi ilə bağlı çox nikbinəm. Elə bilirəm, o qədər də uzaq olmayan gələcəkdə Nobel mükafatını ölkəmizə gətirə biləcəyik. Bu, kimlər üçünsə gülməli səslənə bilər. Hər halda, mən belə düşünürəm.

"Müasir yazıçı zamanı hiss edərək yazandır" - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı yazıçı Şərif Ağayardır

- Şərif bəy, xoş gördük. İşlər necə gedir? Yaradıcılığınızla bağlı nə yeniliklər var?

- Xoş görük. Normaldır. İnsanın daxili balaca kosmosdur. Kosmosda dağılma və yenidən yaranma prosesi bircə saniyə də dayanmır. Yaradıcılıq da belədir. Oturub yazdın-yazmadın içində daimi proses gedir. Bir gün dalğa kimi mütləq kənara nəşə vurub çıxaracaq.

- Laçında doğulmusunuz. Gəncliyiniz Laçında keçib. Uzun müddətdən sonra Laçın həsrəti bitdi. Sosial şəbəkədə evinizdən videogörüntülər paylaşırsınız. Çoxmu dəyişib Ağbulaq?

- Çox dəyişib. Mən də dəyişmişəm. On beş yaşında velosipedlə sağa-sola şütüdüyüm kəndə 45 yaşında dərman içə-içə qayıtmışdım. Müqayisə edəndə dəyişikliklərimiz tən gələr. İkimiz də talan olmuşuq.

- Bəs nə dəyişməyib? Hansı məqam sizə 30 il əvvəlki anı yenidən yaşatdı?

- Dəyişməyən ağrılardır. İtirilmiş zamanın ağrısı. Sadəcə, əvvəl ovuda bilmirdik, indi ovuda biləcəyik.

- Səfəriniz vaxtı kəndinizdə yaşayış yox idi. İnsanların yaşamadığı bir kəndə qayıtmaq necə idi?

- Bu elə hissdır, Nəsimi demiş, şərhi-bəyana gəlməz. Yalnız yaşamaq lazımdır. Dünyada hər şey ifadə olunmaq üçün deyil. Susub yaşanılacaq qarışıq duyğular da var.

- Görünüşcə qaşqabaqlı, bir az da qapalı insan təəssüratı bağışlayırsınız. Ancaq hekayələrinizdə, romanlarınızda sizi tanımaq olmur. Həyatdakı Şərif Ağayarla, yaradıcılığındakı Şərif Ağayların fərqi nədir?

- Mən qəlbən yumşaq və mərhəmətli adamam. Sərt xasiyyətim olsa da kinli deyiləm. Sərtlilik isə içimdəki müqəddəs zonaları qorumaq üçündür. Belə olmasa məni çoxdan məhv edərdilər. Bəzən adama yaxşı bir hekayəni belə bağışlamırlar. Bəzən bir uğuru, bəzən bir sevgini. Ətraf pis adamlarla doludur. Xüsusən iddiası olub istedadı və səviyyəsi olmayan xəbislər çox təhlükəlidir. Müqavimət göstərməyi bacarmasan yaşaya bilməzsən. Hətta tüpürüb atmaq da bəzən qaçılmaz şərtə çevrilir.

- Ənənəvi yazıçılar dediyimiz imzalar daha çox dövrün bütələrinə bənzəyir. Siz isə daha çox "müasir yazıçı necə olmalıdır?" sualına cavab kimi təqdim olunursunuz. Müasir yazıçı kimdir və ondan nə tələb olunur?

- Müasir yazıçı zamanı hiss edərək yazandır. Yaza biləndir. Bəzən görürsən, kimsə zamanı çox yaxşı hiss edir, yaza bilmir. Bəzənsə əksinə: yaxşı yazır, zaman duyğusu yoxdur. Bu iki komponenti birləşdirəndə zamanın yazıçısı olursan. Mən buna həmişə cəhd eləmişəm. Ən azı qəhrəmanlarım ətrafımdakı insanlar olub. Alındığını düşünürsünüzsə, sizə yalnız "sağ ol" deyə bilərəm.

- Ədəbiyyat taledir, yoxsa seçim?

- Mən yaradıcılığın fəvqəlbəşər bir nemət olduğuna inanıram. Əks halda illərlə özünü oda-közə vurub bircə cümlə də yaza bilməyən insanlarla rastlaşmazdıq. İndiyədək Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin minlərlə üzvü olub və var. Onların içərisində yüz nəfər ciddi yazıçı tapmaq çətindir. Halbuki ədəbiyyata bütöv ömrünü həsr edənlər olub. Cild-cild kitabları çıxıb. Demək, bizdən asılı olmayan nəşə var. Lakin yaradıcılıqda mütaliə və zəhmətin, yəni insan iradəsinin rolu da danılmazdır. Belə deyək, istedad neft quyusuna bənzəyir, mütaliə və zəhmət hesabına biz o nefti istehsal edib müxtəlif əmtəələr şəklində ortaya çıxarmalıyıq.

- "Arzulardan sonrakı şəhər" romanı Fransada çap olundu. Bu, ədəbi hadisə idi. Ancaq sonrakı gedişatla bağlı məlumat verilmədi...

- Roman Fransanın minlərlə kitab mağazasının onlayn satış siyahısındadır. Romanı çap edən nəşriyyat bu ölkənin ən böyük yayım şirkəti ilə müqavilə bağlayıb. Hər nəşriyyatın bu imkanı yoxdur. Daha bir mərhələ əsərin nüfuzlu beynəlxalq mükafatlara təqdim olunması mərhələsi idi. Lakin məlum oldu ki, bunun üçün nəşriyyat bir çox hüquqi prosedurlardan keçməlidir. Bürokratiya Fransada çox mürəkkəb sistemdir. Ən başlıcası, mənim nəşirim buradakı işindən ayrılmalı oldu. Bunu Azərbaycan adına bir şanssızlıq hesab edirəm. Adamlar kimi ölkələrin də taleyi və bəxti olur. İnanın, mən bir gürcü, yaxud bir erməni olsaydım indi artıq bir neçə nüfuzlu mükafat almışdım.

- Çəhrayı atlar indi hardadır? Yuxular da çin olurmuş...

- Ukraynada. Harda müharibə var, orda. Harda kin-küdurət və nifrət var orda. Bəşəriyyət çəhrayı atlardan yaxasını qurtara bilmir. Kin və nifrət insanın yaradılışında var. Münbit şəraitdə ən pasifist adam da əlinə silah ala bilər. Qartalla göyərçini eyni cür sevməyimiz təsadüfi deyil.

- Ədəbiyyatla bağlı heç vaxt demədiyiniz və demək istədiyiniz fikirlər...

- Məni çoxları ilə düşmən elədi.

- Necə?

- Ətrafdakı yüz nəfərin ən azı doxsanı istedadsızdır və səndən həm redaktor, həm yazıçı kimi diqqətsizlik görəndə, tənqid eşidəndə inciyr, qəzəblənir. Bəzilərinə isə heç səbəb də lazım deyil. Eləcə boş yerə nifrət bəsləyirlər. Məndən kəsən adamlar olur, aylar sonra xəbər tuturam (*gülür*). Təsəvvür elə, ağlının ucundan da keçməyən

biri oturduğun yerdə səninlə düşmənçilik edir. Haqqında ağlına gələni danışır, səni gözdən salmağa çalışır, işlərinə mane olur, dostlarınla aranı vurur və s. Sən onun haqqında heç düşünmürsən, amma o, fəaliyyətdədir. Məni bu cür şoka salan çox məxluqla rastlaşmışam.

- Son günlər aktual olan bir məsələ barədə yazı yazdınız. Sifarişlə yazılan əsərlərlə bağlı müzakirələr də oldu. Cavab da gecikmədi. Buna münasibətiniz necədi?

- Sifarişlə əsər yazılmaz. Sadəcə, sifariş verən düzgün seçim edir, kimin nə yazacağını bilir. Yəni sifarişçidən qabaq Tanrı o qabiliyyəti ona verib. Sifarişçi sadəcə söhbəti düz tutmalıdır. Sultan bilirdi ki, "Leyli və Məcnun" Nizamilikdir. Heydər Əliyev bilirdi ki, Nəsimi haqqında İsa Hüseynov yazı bilər. Məsəl üçün, mənim pulum olsaydı Həmid Hərişçiyə Təbriz xalçaları ilə bağlı roman sifarişi verərdim. Bu, Həmidin taleyidir. Görürəm. Sifarişi verən verib. Mən sadəcə vəsilə olaram. Yaxud Fəxri Uğurlunu bir evə həbs edib sufiliklə bağlı modern roman istəyərdim. Əsər alınıbsa, sifarişçi gerçəyi görüb, alınmayıbsa görməyib. Demək, kərəmət sifarişdə deyil, onu reallaşdırandır. Sifariş sadəcə bir vasitədir.

- Seymur Baycan da bir yazı yazdı. Kifayət qədər tutarlı və aydın. Seymurun fikirləri ilə razısınız mı?

- Seymurla razı olmasam belə, ona həmişə böyük ehtiramla yanaşıram. Çünki Seymurda heç vaxt yazıdan yuxarıda duran xırda maraqlar olmayıb. Bizim cəmiyyət üçün belə adamlar nadirdir. Seymurun yazısı bir az sarkazmla yazılmışdı. Məncə, o, sadə bir həqiqəti demək istəyirdi: normal, sivil, mütərəqqi ədəbi mühit yoxdursa, belə eybəcər şeylər çıxır ortalığa. Kimsə durub o yandan müstəntiq ədası ilə deyir ki, dövlətdən pul almısan, indi dur, onun gördüyü işləri tərənnüm elə. Biabırçılıqdır.

- Rəqabət məsələsinə toxunaq. Ədəbiyyatda rəqabət. Fikirləriniz maraqlıdır.

- Hər şey gözəl əsər üçün bəhanədir. Ola bilər dostuna acığın tuta, gedib şedevr yaradasan. Mənə yaxşı mətn ver, bəhanəsini özün tap. Sənətkarlığa aparan bütün yollar məqbuldur. Siyasət necədir? Yeganə məqsəd hakimiyyətdir. Ədəbiyyatın da ideali yaxşı mətnidir. Rəqabət buna kömək edirsə, olsun. Hətta paxıllıq da kömək edirsə, qoy o da olsun. Lap düşmənçilik də olsun. Lakin məndə dəyişməz bir inam var: mənəvi zənginliyi olmayan adam böyük əsər yarada bilməz. Bizdəki sənət uğursuzluğunun bir səbəbi də budur. Yaşamaq və varlanmaq şərtləri çox zaman mənəvi dəyərləri istisna edir. Ona görə içindəki işıqlı istedadı qırx-qırx beş yaşın o üzünə keçirə bilən adamların sayı çox azdır. Baxın, hər onillikdə iyirmi-iyirmi, otuz-otuz istedad gəlir ədəbiyyata, qalanlar bir-iki nəfər olur. Ya ədəbiyyatdan üzüsulu gedirlər, ya da idman oyunlarına şeir yazacaq qədər devalvasiyaya uğrayırlar.

- Sanki vəziyyət düzəlməyə oxşamır.

- Elə görünür. Lakin mən ümitsiz deyiləm. Ən azı Folkner kimi ədəbiyyatın fərdləri xilas etdiyinə inanıram.

- Hansı təklifləriniz var?

- Kitab oxusunlar. Bizim bir atalar sözüümüz var: Kitab bilik mənbəyidir. Kitabı bundan daha bayağı ifadə etmək mümkün deyil. Görün yaponlar nə deyir: Kitab ruhun qidasıdır. Yəni bizi heyvandan fərqləndirən ən vacib keyfiyyəti qidalandıran odur. Demək, biz kitabla insanlıq çeşməindən su içirik. Bilik pis məqsədlər üçün də işləyə bilər. Lakin insanlıq yerli-yerindədirsə, bilik yalnız işıq yandıracaq. Yaponiyada olduğu kimi...

"Həqiqəti yazmaq asan məsələ deyil..." - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı şair Oktay Şamildir

- Xoş gördük, Oktay müəllim.

**İstərdim yaradıcılığa başladığınız ilk vaxtlara qayıdaq. Bizə ilk yaradıcılıq illərin
izlə bağlı məlumat verin, zəhmət olmasa.**

- Çox sağ olun. Bir qədər əvvələ qayıtmalı olsaq, deməliyəm ki, ilk yaradıcılıq illərimdə Əli Kərimi görmüşəm, o, "Azərbaycan" jurnalında işləyirdi, həmin vaxt Bakı Ticarət Məktəbi var idi, mən orda oxuyurdum. Şeirlər yazırdım, düzü, şeir yazmağım heç ağıma gəlməzdi, yəni bu barədə düşünmürdüm də... Dövr ağır idi, dolanışıq çətin idi, nəyə bir işlə məşğul olub, iş sahibi olmağa çalışırıq. Təhsilimi bitirib, Şamaxıya getdim, altı ay müəllim işlədim. Orda Məmməd Rahim oxucularla görüşə gəlmişdi, qəfil sözü mənə verdilər. Tribunada öz şeirlərimi oxudum, rayonun rəhbər şəxsləri də orda idi. Çıxışım çox yaxşı qarşılandı, hətta Məmməd Rahim gül dəstəsini götürüb, mənə təqdim elədi. Bax beləliklə mən ədəbi fəaliyyətə ilk addımlarımı atmağa başladım. İlk yaradıcılıq illərimi belə xatırlayıram.

- "Eşqimiz elə bu qədərmiş" şeirinin tarixçəsini danışa bilərsinizmi?

- Məni Bakıya gətirən səbəb var idi. O səbəb bir eşq macərası ilə əlaqədar idi (gülür). Hardasa, 13-14 yaşım olardı, bir eşq havası ilə Ağsudan çıxıb, icazəsiz, heç kimə demədən Bakıya gəldim. Bir dərəkədə iştirak elədim, Nardaranda təşkil olunan dərəkədə ilk şeirlərimi yazdım. Həmin o eşq havası ilə də öyrəndim ki, o qız

Azərbaycan Dövlət Universitetində (indiki BDU) təhsil alır və mən qərara gəldim ki, mütləq həmin universitetə daxil olmalıyam. Sənədlərimi iki ay qabaqdan təqdim elədim, bu o dövr üçün ağır bir məsələ idi. Çox böyük çətinliklə qəbul oldum, axır ki, qəbul oldum və o qız axşam şöbəində oxuyurdu, mən gündüz. Ancaq ikimiz də eyni ildə bitirdik universiteti. Sonra mən hiss elədim ki, o mənim içimdə böyütdüyüm sevgi deyilmiş... Beləliklə, məşhur mahnının sözləri yarandı: "Sevgimiz elə bu qədər imiş". Bu mahnının sözlərini sonra yazdım. Ancaq ilk yaranma tarixçəsi belə olub.

- Ədəbi fəaliyyətinizdə sizə istiqamət verən hansı hadisələr olub?

- Bir dəfə Süleyman Rüstəmlə görüşdüm, onda radioda ştatdankənar müsahibələr götürürdüm, qonorar almaq üçün, tələbə idim. Mirzə İbrahimovla da müsahibəm olub. Süleyman Rüstəm məndə yaradıcı məqamları görmüşdü. Yaradıcılığım ilə bağlı "uğurlu yol" yazmaq istədiyini bildirdi. Ancaq mənim şeirdə kumirim Rəsul Rza idi. İstəyirdim o, şeirlərim haqqında yazsın. Rəsul Rza o vaxt radioda mənim şeirlərim haqqında danışdı. "Şamaxı" şeirimi bəyənmişdi. Bu şeir cavan yaradıcı adamlar arasında çox məşhur idi. Fikrət Qoca o şeiri çox bəyənirdi. O vaxt cavan idim, qıvrım saçlarım var idi, Fikrət Qoca saçımı sıgallayıb deyirdi: "Mənim Puşkinim" (*gülür*).

- O dövrdə mətbuatda, dərgilərdə çap olunmaq necə idi? Hansı meyarlara üstünlük verilirdi? İndi vəziyyəti necə təsvir edə bilərsiniz?

- Mən deyirdim ki, indiki gənclər arasında da istedadlı yazıçı və şairlər var. O vaxt çap olunmaq çətin məsələ idi. Hamını çap eləməirdilər. Müəyyən qadağalar var idi, senzura və s. Təbii ki, istedadlı mətn seçilirdi. Ancaq həmişə obyektiv seçim olmurdu. İndiki Azərbaycanı ötən əsrin əvvəllərindəki Amerikaya bənzədirəm. Çünki mən Vulfu oxuyuram, görürəm ki, eynən Azərbaycandı. Onun bir romanı var: "Evə dönüş yoxdur". Mən deyirdim dünyanın sayılıb-seçilən əsərlərindən biridir. Nə qədər böyük yazıçı imiş... Bizim yazıçılar ona yaxın gedə bilmirlər...

- Bunun səbəbini nədə görürsünüz?

- Çünki bizim yazıçılar həqiqəti yaza bilmirlər. Həqiqəti yazmaq asan məsələ deyil. Bizim yazıçılar bir çox halda öz içlərinə xilaf çıxırlar. Demirəm heç yoxdu. Yazanlar var, amma o deyil. Yazıçı təsir etməlidir. Əgər təsir edə bilmirsə, o, yazıçı deyil. Vulf mənə çox böyük təsir edib. Onun təsiri ilə də yazmışam bir müddət. Demək olar ki, bütün bəyənilən yazılar məhz Vulfun təsiri ilə yazdıqlarımdı...

- Təsir imkanları nə vaxta qədər olmalıdı bir yaradıcı şəxs üçün?

- Bilirsiniz, təsir yaxşıdı, ancaq bir müddətə qədər. Bir müddətdə o təsir səni oyatmalı, hərəkətə gətirməli və bununla da iş bitməlidir. O da bir sevgidi, təsirdən doğan sevgi. Bu sevgidən yeni nələrə yazılır, təqdim olunur.

- Oktay müəllim, son vaxtlar yeni kitablarınız çap olunmur. Bu, nə ilə bağlıdır?

- Bilirsiniz, müəyyən vaxtdan sonra qayğılar adamın başını qatır. Mən də ailə sahibiyəm. Ailə sahibi olan adamın yaradıcı gücü bir vaxtdan sonra tükənir. Bununla

bağlı Stalin deyib ki, "əsl inqilabçı evlənməməlidir...". Bu fikri yazıçılara da aid etmək olar. Yazılarında inqilab yaratmaq üçün o, bütün varlığı ilə yazıya fokuslamalıdır. Yoxsa alınmır.

- Nəsrə bağlı nə düşünürsünüz?

- Bir dəfə Xalq yazıçımız Anar məni "yazıçı" kimi təqdim eləmişdi. Görünür, nəsrə bağlı yazılarımı oxuduqdan sonra bu qənaətə gəlib. Digər qələm dostlarım da mənim nəsr yazılarımı bəyənib. Ancaq mən özümü daha çox şair kimi qəbul edirəm.

-

Ətrafınızda sizə dəstək olan insanlar olubmu? Həm həyatla, həm də yaradıcılığın ızla bağlı...

- Bayaq adını çəkdiyim Vulf cavan yaşında elə bir ətrafa düşüb ki, onun yanında yaxşı adamlar olub. Mənim də ətrafımda yaxşı adamlar olub. Həm həyatımda, həm də yaradıcılığımda yaxşı adamların rolu var. Elçinin, Anarın köməkliyi ilə mənə ev verilib. Kürdəmirin məhkəmə sədri vardı, Mahmud Həsənov, mənə çox dəstək olub. Mən bunları heç vaxt unuda bilmərəm. Yaradıcılığım ilə bağlı mənə uğur diləyən, imkanlar verən böyük yazıçı və şairləri də qeyd etməliyəm. Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm dövrün böyük şəxsiyyətləri idi. İstedadlı gənc yazarlara diqqət göstərirdilər. O vaxt on dörd redaksiya var idi, Rəsul Rza Göyçaydan hər mövsüm həmin redaksiyalara bir səbət heyva, bir səbət nar göndərirdi. Bu məqamı heç vaxt unuda bilmirəm.

- Oktay müəllim, ədəbi tənqidlə bağlı nə düşünürsünüz?

- Mənə elə gəlir ki, yazıçı tənqidçidən bir addım öndə olmalıdı. Yəni o, tənqiddə o qədər də fikir verməməlidir. Həqiqəti yazmalıdı. Tənqidçinin nə yazmağından asılı olmayaraq gərək yazıçı yazısını yazsın. Tənqidçinin öz işi var. Yazıçı öz yolu ilə getməlidir. Yazıçı həm də gördüyünü yazmalıdı. Yazıçı nə iqtidar olmalıdı, nə də müxalifət. Onda oxucular səni sevecək. İndi deyirlər, yaxşı əsər oxunmur. Yalandı, yaxşı əsər hər zaman oxunur. Özü də kitabdan oxunur, internetdən yox. İnternetin də yaxşı və pis tərəfləri var. Biz Avropanın zahiri qiyafəsini götürürük. Amma daxili aləmləri kəşf edə bilmirik. Bu da bir prosesdi. Görünür, zaman lazımdı...

- Yazıçının birinci xüsusiyyəti nə olmalıdı?

- Ümumiyyətlə, insan birinci növbədə özünü tanımalıdır. Təəssüf ki, indi adamların yarısından çoxu özünü tanımır. Bu da bir çox fəlakətlərə gətirib çıxarır. Təhsillə bağlı çatışmazlıqlara, mədəniyyətlə bağlı çatışmazlıqlara yol açır. Yazıçı da özünü tanıyandan sonra nə yazacağını bilməlidir. Yoxsa nə qədər yazsa da, onda alınmayacaq. Özünü tanıma prosesi vacib məsələdir. Sən bilməlisən yazdığında həqiqətin payı nə qədərdir. Həqiqət varmı? Varsa hardadı? Bu suallara yazıçı mətndə cavab yazmalıdı. Bu, yazıçının birinci xüsusiyyətlərindən biridir. Həqiqəti yazmaq, həm də olduğu kimi yazmaq... Bu da zamanla bağlıdır...

- Zaman deyəndə nəyi nəzərdə tutursunuz?

- Mən zamana fəlsəfi aspektdən baxıram. Zaman axıb keçən bir nəhrdi. O nəhrə iki dəfə daxil olmaq olmur, qayıtmayan bir prosesdi. Birtəfəlidir. Hər zamanın öz yazısı və tələbatı olur. Hər yazıçının da öz dövrü olur. Mənim bir pyesim var, səhnələşdirilib, sadəcə olaraq pandemiya vaxtına düşdü, qaldı. "İnsan qiyafəli uzay köpəkləri" adlı pyesdi. "Qobustan" jurnalında çap olunub. Əks-sədalı bir pyes oldu. Məmməd Orucun çox xoşuna gəlmişdi. Mənə dedi ki, son otuz ildə bu cür pyes oxumamışam. Pyesdə insan- robot münasibətləri təsvir olunub. İnsanlar öz başlarına gətirdiklərini robotların da başına gətirir. Yəni insana məxsus olan paxıllıq, həsəd, kin robotlara da qarşı yönəldilir. Bu gün dünyada baş verən proseslər də insanların paxıllığı, kini həsədi ilə əlaqədardır...

- Dünyada baş verən proseslərdə ədəbiyyatın rolu nədir? Deyək ki, müharibələrdə ədəbiyyat özünü necə göstərməlidir?

- Dünyada baş verən proseslər çox qarışıqdır. Hər kəsin özünəməxsus haqlı iradları ola bilər. Ədəbiyyatda müharibə mövzusu həmişə olub. Bu gün də var. Ola bilsin, yazılanlar hələ öz dəyərini qazanmayıb. Bu da zamanla bağlıdır. Düşünürəm ki, zamanla yaxşı əsərlər olacaq. Müharibələrdə ədəbiyyat daima sülhə tərəf olmalıdır. Ədəbiyyatın bir missiyası da sülhün, insanlığın təbliğ olunmasıdır, axı. Dünyada yanaşmalar fərqlidir. Biz torpaqlarımızı qaytardıq, bu elə də asan məsələ deyildi. Buna nə qədər hazırlıq getdi. Hazırlıqsız bu işləri yerinə yetirmək sadəcə olaraq mümkün olmayacaqdı. Ədəbiyyat da hazırlıqlı olmalıdır. Otuz il məğlubiyyətdən əsərlər yazıldı, indi isə qələbədən əsərlər yazılacaq. Sonra bu əsərləri dünyaya təqdim etməliyik. Tərcümələr olunmalıdır...

- Tərcümələrlə bağlı nə düşünürsünüz?

- Tərcümələrlə bağlı vəziyyət olduqca bəbəddir. Azərbaycanda tərcümə ədəbiyyatı ilə bağlı deyə bilərəm ki, yaxşı tərcümələr olduqca azdır. Necə ki, yaxşı əsərlər azdı, yaxşı tərcümələr də azdı. Necə gəldi tərcümə eləyirlər, pul qazanmaqdan ötrü... Məni rus dilindən olan əsərlərdən uzaqlaşdıran həmin o tərcümələr oldu. O vaxt fars dilindən Şəhriyarın "Azərbaycan" şeirini Fikrət Sadıq tərcümə edib. O qədər gözəl bir tərcümədi ki... Fikrət Sadıq mənim ustadım olub. O vaxtlar Şamaxıda "Gənc Sabirçilər" ədəbi məclisi var idi. Mən də o dərnəyin üzvü idim. Dərnəyin ədəbi prosesə böyük xeyri oldu. Musa Yaqub, Şahməmməd Şahməmmədov kimi üzvləri var idi. O ədəbi məclisi Fikrət Sadıq yaratmışdı.

- Oktay müəllim, ədəbi mükafatlara, müsabiqələrə münasibətiniz necədi?

- Müsabiqələr olmalıdır, yaradıcı müəllifləri ruhlandırmaq üçün. Orda da həqiqət olmalıdır, obyektivlik olmalıdır. Mən 1991-ci ildə Türkiyənin mükafatını qazanmışdım. Yaxşı da pul mükafatı vermişdilər. Hardasa iki min dollar pul mükafatı idi. Ümumiyyətlə, mükafatların bir marağı, bir məramı olur. Lap elə "Nobel" mükafatı olsun. Orda da bir maraq var. Hələ Sovet dövrünün "Lenin", "Stalin" mükafatlarını

müəyyən maraqlara görə təqdim edirdilər. Rəsul Rza təqdim olunmuşdu o vaxt "Lenin" mükafatına. Onu burdan öz ətrafımızda olan can-ciyərlərimiz Moskvaya yazıb eləmişdilər ki, verilməsin. O da verilmədi...

- Gənc yazarlara nə kimi tövsiyələriniz var?

- Mənim tövsiyə etməkdən xoşum gəlmir. Özüm də hələ müəyyən tövsiyələrə diqqət edirəm. Bu mənada düşünürəm, hələ tövsiyə etməyim düzgün deyil (gülür).

- Çox sağ olun, Oktay müəllim. Sizə cansağlığı və xoş günlər arzu edirəm.

- Sağ olun. "Ədəbiyyat qəzeti" ədəbi elitanın qəzetidir. Mən də sizə və "Ədəbiyyat qəzeti"nin kollektivinə təşəkkür edirəm.

"Bizim ədəbi mühit daha çox ziyalılardan ibarətdir, nəinki intellektuallardan..." - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı şair, yazıçı Aqşin Yeniseydir

-

Xoş gördük, Aqşin bəy. Uzun müddət Türkiyədə yaşadınız. Orda köşə yazılarınızı yayımlandı. Türkiyədə ədəbi mühit necə idi? Yeni nələr var və nələr yoxdu?

- Xoş gördük. Türkiyədə ədəbi mühit mənim gördüyüm qədəriylə bizdən fərqli olaraq müəlliflərin, şəxslərin deyil, dərgilərin, estetik meyarların ətrafında formalaşmış. Sözsüz ki, qütbləşmələr, qruplaşmalar Türkiyə ədəbi mühitinə də xas haldır. Məsələn, solçuların da, dinçilərin də öz dərgiləri, öz saytları var. Amma bu qütblərə, qruplara yalnız əsərlə daxil olmaq mümkündür. Bu əsər hətta tərcümə əsəri olsa belə. Türkiyədə ali təhsilin səviyyəsi yüksəkdir. Bu da istər yazarların, istərsə oxucuların səviyyəsində özünü göstərir. Türk yazıçısı, şairi, ən azı, bir xarici dil bilməlidir ki, dünyaya çıxışı olsun. Bizdə çox az yazıçı var ki, mətnləri ilkin mənbədən oxuya bilər. Atom əsrində dili fəlsəfənin mövzusunə çevirən alman filosofu Vitgenşteyn yazırdı ki, düşüncənin sərhədlərini dilin sərhədləri təyin edir. Yəni bir insanın, bir millətin mənəvi-intellektual imkanları dilinin imkanları qədərdir. Türkiyə yazıçısının bu imkanları daha genişdir. Bizdə dominat xarici dil hələ ki rus dilidir. Rus dilinin yaratdığı reallıq isə göz qabağındadır.

- Siz müasir Azərbaycan poeziyasının ən parlaq imzası hesab olunursunuz. Müasir Azərbaycan poeziyası dünya ədəbiyyatı ilə necə dialoqa girə bilər?

- Poeziyamız məzmun baxımından kifayət qədər dünya şeiri ilə ayaqlaşa bilər, amma bu sözü forma baxımından demək bir az doğru olmazdı. Bizdə şair öz intonasiyası, ahəngi ilə tanınır, halbuki dünya ölçülərinə görə, şair öz şeirinin forması ilə tanınmalıdır. Forma baxımından şeirimizin dili gödəkdir. Bu dili gödəklik nəsrimizə də aiddir. Nəsrimizdə də tropizm, yəni eyniistiqamətlik yaygın haldır. Qərbdə daha çox roman, Şərqdə daha çox şeir oxunur. Bunun səbəbi bu cəmiyyətlərin estetik baxımdan dərk olunan və bilinən gözəlliyə münasibətində gizlənidir. Şərq daha çox dərk olunan (duyulan) gözəlliklərə, Qərb daha çox intellektual (bilinən) gözəlliklərə meyillidir. Ona görə də biz məzmunla üstünlük veririk. Forma bizi maraqlandırmır. Çünki biz bilmək yox, dərk etmək istəyirik. Məsələn, Kafkanın romanını anlamaq və zövq almaq üçün güc və insan münasibətlərindən bəhs edən bütün mədəniyyət tarixini bilməlisən. Yaxud Umberto Ekonun "Qızılgülün adı" romanını anlamaq üçün orta əsrlərin xristian təriqətləri arasındakı münasibətlərdən xəbərdar olmalısən. Füzulinin qəzəlini başa düşmək üçün isə özündən "fələklərin od tutub yandığı" utopik bir mədəniyyət uydurmalısən ki, estetik zövq ala biləsən. Yaxud irfan fəlsəfəsini dərk etməsən Nəsimini oxumağın bir mənası olmaz.

- Coğrafiya fakültəsini bitirmisiniz. Ədəbiyyatın coğrafiyasını necə təsvir edə bilərsiniz?

- Maraqlı sualdır. Məni daha çox bu ədəbiyyat coğrafiyasındakı yerimiz, mövqeyimiz maraqlandırır ki, bu məsələdə pessimistəm. Dövlətçilik tariximizdəki pərakəndəlik, uzun illər tarixdən qopuq halda yaşamağımız, müstəmləkəçilik və s. kimi ciddi səbəblər ədəbiyyatımızı da adını çəkdiyiniz coğrafiyada görünməz edib. Dünyada Azərbaycanın xəritədəki yerini belə bilməyənlər onun ədəbiyyatından necə xəbər tuta bilərlər? Üzərində düşünləsi sualdır. Nə qədər paradoksal olsa da Latın Amerikası ədəbiyyatının dünyaya çıxmasında bu coğrafiyanın yazıçıları ilə yanaşı, bu coğrafiyanın diktatorlarının da rolu oldu. Siyasi maraqlar Latın Amerikasında toqquşmasaydı, yəqin ki, bu ədəbiyyat, məsələn, milyard yarım əhalisi olan Çin ədəbiyyatı kimi yada düşməyəcəkdi. Demək istəyirəm ki, ədəbiyyatın dünyaya yolunu daha çox siyasi proseslər, siyasi maraqlar açır. Orxan Pamuk Qərbin siyasi maraqlarına uyğun olaraq öz ölkəsini hədəf almasaydı, kim bilir, Qərb Milan Kunderanı qoyub ona Nobel mükafatı verəcəkdimi? Biz otuz ildən artıqdır ki, tarixi qopuqluğumuzu bərpa etmişik. Canlı tarixin içində yaşayırıq. Amma təəssüf ki, hələ bunu ədəbiyyat, həm də dünyaya yolu olan ədəbiyyat hadisəsinə çevirə bilməmişik. Mədəniyyət, ədəbiyyat baxımından hələ ki müstəmləkə dövrünün mirasını xərcləyirik. O miras ki, bu gün dünyada heç kimə maraqlı deyil.

- Hekayədə zövq kompası nə vaxt dəqiq işləyir? Yəni hekayənin istiqamətini, o anlamda ki, müasir hekayənin kimliyini necə müəyyən etmək olar?

- Hekayə sərrastlıq tələb edən janrdır. Gülləni snayper kimi düz hədəfə vurmalısan. Hekayənin siz deyən kimliyi bu dəqiqliyi, sərrastlığıdır. Çağdaş yazarlarımızdan mərhum Rafiq Tağının, Fəxri Uğurlunun, Atağamın, Şərif Ağayarın, İlham Əzizin və b. müəlliflərin hekayələrində bu bədii-estetik kimlik aydın görünür.

- Şeirdən hekayəyə, sonra romana keçid etdiniz. Yaxud nəzm və nəsr arasındakı körpünü qurmaq üçün nə qədər vaxt lazım oldu?

- Yaş artdıqca ilham mənbələri tükənir, yaxud sayı azalır. İlham pəriləri də şairlə birlikdə qocalır. Hisslər yerini ağıla, məntiqə verir. Şairin ilhamsız, süst dövrü başlayır; deməyə söz var, yazmağa güc yoxdur. Nəsr yazmaq ehtiyacı da bu zaman ortaya çıxır. Nəsr dilin qocalığını, müdrikliyini, sevir. Nəsr tənbel dillə yazılmağı sevir. Hərdən şeirlərimin dili ilə nəsrimin dilini müqayisə edirəm. Mənə elə gəlir ki, şeirlərim dilimizin gənclik illəridir, hekayə, esse və romanlarım qocalıq illəri. Şeirin gənc dili ilə nəsr yazmaq olmaz. Nəsr yazmaq üçün ruhən də, cismən də qocalmalısan. Dilin özünün tənbellik dövrünə qədəm qoymalıdır.

- Aqşın Yenisey deyəndə intellektual mətn və ya fəlsəfi yüklənmə göz önünə gəlir. Şair və yazıçı kimi intellekt necə olmalıdı?

- Mənə görə, intellekt müəllif beynində analizi aparılmış və nəticələr çıxarılmış bilgidir və bu, savaddan fərqlənir. Savad mütaliə zamanı əldə olunan bilgidir, hələ onun yaradıcı enerjisi yoxdur. İntellektuallığa gəlincə, biz əvvəlcə intellektualla ziyalının fərqlərini bilməliyik ki, bu fərqi göstərmək üçün mən mərhum yazığımız Rafiq Tağıya həsr etdiyim "Ziyalı və intellektual: Həbil və Qabil məsələsi" adlı bir esse yazmışam. Həmin essedən kiçik bir sitata baxaq: "... İntellektual ənənələrə, cəmiyyətin əxlaqi və mənəvi dəyərlərinə əhəmiyyət verməyən, heç bir siyasi, iqtisadi tərəfi tutmayan, özünün fəlsəfi, siyasi, əxlaqi "dünya"sı olan və bu "dünya"nı insanların yaşadığı real dünyanın qarşılığı olaraq onlara təqdim edən insandır. Ziyalılar isə mövcud sistemlərin kahinləridir. Ziyalının funksiyası təmsil etdiyi sistemə görə dəyişir, dəyişməlidir. Məsələn, çar Rusiyasının ziyalıları liberal-dindar düşüncəni dəstəkləyirdilər. Kommunist Rusiyası onları ateist-proletar düşüncəni əldə bayraq edən ziyalılarla əvəzlədi. İntellektualın belə bir ideoloji, morfoloji adaptasiya bacarığı və istəyi yoxdur, olsa, o da dönüb ziyalı olar". Bizim ədəbi mühit daha çox ziyalılardan ibarətdir, nəinki intellektuallardan.

- "Tarix və tale" romanı ədəbi tənqid tərəfindən sanki layiq olduğu qiyməti almadı...

- Kanadalı ədəbiyyatşünas Hortrop Fray "Tənqidin anatomiyası" kitabında ədəbi tənqidi ədəbiyyat haqqında ədəbiyyat, daha geniş düşünsək, sənət haqqında sənət adlandırır. Mövzu bədii mətnin, sadəcə, giriş qapısıdır, müəllif bu qapıdan bədii mətnin dünyasına daxil olur və bu dünyanın kəşfinə başlayır; özünə məlum olmayanların kəşfinə. (Bu o deməkdir ki, mətn sonsuz, zamansız və məkənsiz bir mövcudluqdur, müəllifin varlığından və iradəsindən asılı deyil). Bu axtarış zamanı

bədii mətnin məqsədi müəllifin məqsədindən ayrılır. Estetik olan etik olandan azad olaraq özü-özünü yaradır. Bədii mətn özü-özünü yazan müstəqil bir şüur formasına çevrilir. Müəllif onu deyil, o, müəllifi arxasınca aparır. Toxuya-toxuya öz toruna daxil olub, ondan asılı vəziyyətə düşən hörümçəyi xatırlayaq. Tənqid üçün bu qapı əsərdir. Tənqid bu qapıdan içəri girib özü-özünün məlum olmayanlarını kəşf etmədikcə, özü-özünü yazmadıqca sənət haqqında sənət olma şansını itirir. Umberto Eko da mətnə münasibətdə üç yön tanıyır; müəllifin niyyəti, oxucunun niyyəti və mətnin özünün niyyəti. Bu üç niyyət bir-birindən asılı olmaya bilər, hətta asılı deyildir. Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatında ədəbi tənqidin özü tənqid hədəfidir. Tənqidçilərdən Maral Yaqubova, Nərgiz Cabbarova, Mübariz Rəhimov və adını indi xatırlaya bilmədiyim bir çox mətnşünaslar "Tarix və Tale" romanı haqqında yazdılar. Sizə deyim ki, ədəbi tənqidimiz bu gün özü-özünü saldıqı bataqlıqda çapalamaqdadır. Ya keçmişindən imtina edib dünya tənqid ölçülərini mənimsəməlidir, ya da oturub gözləməlidir ki, kimsə Balzak, yaxud Dostoyevski kimi köhnəlmiş estetika ilə bir hadisəni əsərə çevirsin ki, yazmağa əlində material olsun. Hadisəçilik, xarakterbazlıq, təsvirçilik çoxdan dünya romanında unudulub. Mən romanı bədii mətnlə elmi və fəlsəfi mətnin iç-içəliyində görürəm. Əgər yanlış yoldayamsa, bir yazıçı kimi unudulmaqdan da qorxmuram.

-

Spinozanın fəlsəfəsində təbiətlə insan qarşılaşdırılır. Bu qarşıdurmanı poeziyada sizin yaradıcılığınızda görürük. İnsan fenomeni ədəbiyyatda hansı anlamı daşıyır?

- Spinozanın fəlsəfəsində həm də təbiətlə tanrı eyniləşdirilir. Bizdən əsrlər öncə həm Şərqdə, həm Qərbdə insan ədəbiyyatda tanrının yerinə qoyulub. Özümü bu antroposentrik düşüncənin davamçısı hesab edirəm. Məsuliyyətin tanrının üzərinə qoyulması insanın əxlaqını korlayır. Nəsimi hələ Qərb maarifçilərindən, təxminən, yüz əlli il əvvəl deyirdi ki, özündən kənarda tanrı axtarma. Mən də özümü bu düşüncənin davamçısı kimi görürəm. Bir yazı adamı olaraq məqsədim insanı tanrılaşdırmaq, ona özündən kənarda məsuliyyətini daşıyan birinin olmadığını xatırlatdırmaqdır.

- Ədəbi görüşlərdən, oxucularla söhbətlərdən sanki uzaqsınız. Bu nə ilə bağlıdır?

- "Hərflərin vahiməsi"ndə yazdığım bir cümlə ilə bu suala cavab verim: Danışmaq öhdəliyi yazmaq ehtiyacını öldürür. Yazıçı bacardıqca yazdıqlarını və yazacaqlarını danışmaq istəyindən uzaq qaçmalıdır. Danışılan söz yazılacaq sözün qənimidir. Oxuculardan uzaq gəzməyimin səbəbi ildə bir dəfə qidalanan timsah sayağı yaradıcı enerjimi qorumaqdır. Kağızla dərdləşmək mənə bəs edir.

- Yeni kitabınız çap olundu, "Hərflərin vahiməsi". Gözləntiləriniz...

- Bu günlərdə bir dostumuz yarızarafat, yarıciddi mənə irad bildirdi ki, sən bu gün hər mənada ölkəmizdə zirvədə olmalıydın, amma sürünürsən. Cavabım kifayət qədər

eqoist oldu, dedim ki, məndə günah yoxdur, sənin ölkəndə mənim dırmaşmalı olduğum zirvə yoxdur. Heç bir gözləntim, filan yoxdur. Mən, sadəcə, qatar kimi özüm-özümü məhkum etdiyim yolla gedirəm, hara gedirəm, mənzilim haradır, bu məni qəti maraqlandırmır.

- Azərbaycan

ədəbiyyatı ilə bağlı görmək istədiyiniz və görmək istəmədiyiniz məqamlar...

- Yaradıcılığı ilə Avropanın qartımış əxlaqını silkələyib dağıdan, onu tabulardan, qadağalardan, gözəgörünməz qandallardan azad edən Floberi o vaxtkı Fransa hökuməti pul ayıraraq Qüdsə göndərir ki, həm müqəddəs torpaqlardan reportaj hazırlasın, həm də tövbə edib dinə-imana gəlsin. Flolber isə dövlətin pulunu Şərqdə ancaq fahişəxanalara xərcləyir. Bir gün ayılır ki, nə pul var, nə reportaj, nə də tövbə. Fikirləşir, cəhənnəm, heç olmasa, gedim Müqəddəs Qəbirdə tövbə edim, ağzıma gələnə də evdə yazıb reportaj adı ilə sıriyaram mətbuata. Fransaya qayıdır, hamını inandırır ki, daha tövbə edib, bundan sonra içməyəcək, çəkməyək, arvadbazlıq etməyəcək, namuslu, ismətli "xalq yazıçısı" olacaq. Elə ki yazı masasının arxasına keçir, qaz lələyini mürəkkəbə batıraraq Müqəddəs Qəbir kilsəsinə ziyarətini belə təsvir edir (iki yüz il əvvəl): "Müqəddəs məbədin pilləkənlərini qalxanda birini əldən qoydum, dalım yenə də öz volterliyindən qalmadı". Bu sözlər yazılıb XIX əsrin ortalarında. XXI əsrdə bizdə cəmiyyət bir yana, özünə qarşı bu qədər səmimi, azad ola bilən sənət adamları yox səviyyəsindədir. Çünki sovet sistemi bizi elə böyüdü ki, kim həm yuxarılara, həm aşağılara yaltaqlana bilirsə, ziyalı odur, aydın odur. Ona görə floberlər yetişmir cəmiyyətimizdə, Madam Bovarilərimiz də haqlı olaraq ərəblərə verirlər nömrələrini. Mən ədəbiyyatımızda bax bu Flober səmimiliyini görmək istəyirəm. Görmək istəmədiklərimdən isə danışmasam yaxşıdır.

"Bəzən istedadlı adamlar da zəif mətnlərə tərif yağdırır" - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı yazıçı, tərcüməçi Təvəkgül Boysunardır

- Xoş gördük, Təvəkgül bəy. İşlər necə gedir, yaradıcılıqla bağlı yeni nələr var?

- Xoş gördük. Düzünü desəm, son aylarda yenidən üzləşdiyim dilemma - yəni gələcəklə bağlı bütün qaygıları bir kənara ataraq zamanımı ancaq ədəbiyyata və yazmağa həsr etmək, yoxsa real dünyanın tələblərini nəzərə alıb, yazmaq istədiyim əsərləri hələlik təxirə salmaq dilemması diqqətimi yaradıcılığa yönləndirməyə çox da imkan vermir. Nəticədə son bir ildə yazdığım və aralarında yaxşı nümunələr olan təxminən iyirmiyə yaxın hekayəni neçə vaxtdır çap etdirmək istəsəm də, bir xeyli ləngiyirəm. Ancaq hiss edirəm ki, Heminqueyin sözünü, yəni "İstedadın hardadırsa, qazancın da ordan olmalıdır" devizini əsas alıb yuxarıdakı dilemma qarşısında birinci seçimi edəcəm. Çünki xoşbəxtlikdən, bəzən ürəyimdə belə bir ümid də yanıb-sönür ki, bəli, XXI əsrdə, məhz elə bu sosial şəbəkələr dövründə yaxşı hekayə, yaxşı roman yazmaqla da kütləvi oxucu tərəfindən oxunmaq və nəticədə yazdığın əsərə görə pul qazanmaq mümkündür. Əgər arabir yanıb-sönən bu ümidi bir dəfə yanılı vəziyyətdə tutub daha sönməyə qoymasam, hazırda nəzərimdə olan dörd-beş uzun hekayəni və olduqca maraqlı bir romanı, məhz həmin ümidin işığıyla yazmağı düşünürəm.

- Bədii tərcümələrin

**ədəbi mühit tərəfindən maraqla qarşılır. Ancaq tərcümələrlə bağlı
ümumi vəziyyəti qənaətbəxş hesab etmək olmaz. Bu barədə nə düşünürsən?**

- Tərcümə ilə bağlı ümumi vəziyyətin qənaətbəxş olmamasının əsas səbəbi, şübhəsiz ki, ödəniş məsələsidir. Məsələn, əgər tərcüməçinin bir kitaba görə aldığı qonorar yüksək olsa, o zaman həmin tərcüməçi o kitabın üzərində tələsik işləməyəcək, dalbadal bir neçə kitabı tezbazar bitirməyə çalışmayacaq. Nəticədə keyfiyyətsiz tərcümələr də azalacaq. Amma yüksək qonorar vermədiyinə görə nəşriyyatları da qınamaq olmur. Çünki oxucuların alıcılıq qabiliyyəti aşağıdır. Başqa bir qənaətim isə odur ki, hal-hazırkı şəraitdə bu işə sırf gəlir mənbəyi kimi baxırsansa və üstəlik, bu iş sənin yeganə gəlir mənbəyindərsə, bir müddət sonra keyfiyyətli tərcümə etmək xoşbəxtliyi ilə vidalaşmalı olursan.

- Ş.Andersonun "Vaynzburq, Ohayo", E.Heminqueyin "Səyyar Şənlik" kitablarını, Elis Manro, Zeydi Smis, Lidia Deyvis, O.Henri, Ezra Paund kimi yazıçıların müxtəlif əsərlərini, "Quran"dan və "İncil"dən parçaları tərcümə etmişən. Bu tərcümələrə görə mükafat almısan. Tərcümə işinin əsas çətinliyini və önəmini nədə görürsən?

- Bəli, 2015-ci ildə, 21 yaşında ikən Dövlət Tərcümə Mərkəzinin keçirdiyi müsabiqədə I yerə layiq görüldüm. Adını çəkdiyiniz müəllifləri tərcümə etməyimə də məhz bu qalibiyyət təkan verdi. Bunun üçün mərkəzin direktoru, Xalq yazıçısı Afaq Məsuda, "Xəzər" jurnalının baş redaktoru, dəyərli yazıçı və tərcüməçimiz Saday Budaqlıya, həm də vaxtilə tərcümə fakültəsində bizim dekanımız olmuş və ilk tərcümələrimi ürəkdən təriflərək mənə bu işə həvəsləndirən ustad tərcüməçi Vilayət Hacıyevə təşəkkür borcluyam. Tərcümə işi kifayət qədər çətinidir. Bu işə görə qazandığın maddi gəlirin yüksək olmaması bir yana, məsələnin mənəvi tərəfi də çox ürəkaçan deyil. Belə bir nümunə deyək: "Səfillər" romanını Hüqonun yazdığını bilirik, amma gəlin görək həmin romanı ana dilimizə tərcümə edən tərcüməçinin adı neçə nəfərə məlumdur? Sırf bu məqama görə yaxşı tərcümələr görəndə hətta tanımadığım əcnəbi tərcüməçilərə də ürəyimdə milyon kərə təşəkkür edirəm. Markesin hekayələrini türkcədə uğurla əks etdirən İnci Kutun, yaxud Tomas Mannın o dəhşətli cümlələrinin öhdəsindən uğurla gələn Ayşe İncekurtun, "Gözlənilən bir qətl tarixçəsini", "Tənhalığın yüz ili"ni ingiliscəyə çevirən Qriqori Rabassanın, almandilli ədəbiyyatı ingilis dilinə məharətlə tərcümə edən Con E.Vudzun adının yadımda qalması da sırf buna görədir. Tərcümənin vacibliyi məsələsinə gəldikdə isə, təbii ki, bu işin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Səhv etməməyə, Saramaqonun sözü olmalıdır. Ki, biz yazıçılar ancaq yerli ədəbiyyatları yaradıırıq, dünya ədəbiyyatını isə məhz tərcüməçilər yaradır.

-

Hekayələr də yazırsan. Kulisdə hekayə müzakirəsində müxtəlif tənqidlər səsləndirildi. Ramil Əhmədin rəyi sanki bir az qısqanclıq fonunda hiss olundu. "İlk beş-altı cümləni oxuyanda mətnin yaxşı bir redaktora ehtiyacı olduğunu hiss etdim. Ardı mənə çəkmədi. Oxumadım. Mətn özünü oxutmur..."

- Əslində, Ramil Əhmədin bu rəyinin qısqanclıqdan irəli gəldiyini düşünmürəm. O, öz səmimi fikirlərini deyib. Sadəcə problem ondadır ki, müzakirədə altı qələm adamından fikir soruşulmuşdu və onların üçü şair idi. Nəsrə tam duymaqda, hətta bəzi nasirlərimiz də çətinlik çəkir, qaldı ki, üç gənc şair, özü də, imzalarını, məsələn, Aqşın Yenisey, yaxud Qismət Rüstəmov qədər təsdiqlətməmiş gənc şairlər ola. Təbii ki, o müzakirələrə geri qayıtmaq niyyətim yoxdu. Tənqidlərə verdiyim cavabda hər şeyi ətraflı qeyd etmişdim və bu məsələylə bağlı həm Ramil Əhməd, həm də Ulucay Akiflə yüngülvari ədəbi konflikt də yaşadıq. Ancaq bu konflikt daha sonra Qubadakı ədəbiyyat festivalı zamanı dostyana söhbətlərlə, zarafatlı müzakirələrlə əvəz edildi. Qələm dostlarımızın hər birinə uğur arzulayıram.

- Ümumiyyətlə, hekayə haqqında şairin fikir söyləməsi nə qədər doğrudur?

- Məncə, elə də doğru deyil. Nəsrə tam duymaq üçün bu sahədə uzunmüddətli müşahidə lazımdır. Məsələn, mən Kafkanın "Məhkəmə"sini birinci dəfə oxuyanda onu darıxdırıcı və mənasız bir roman hesab etmişdim. İkinci dəfə oxuyanda isə böyük zövq aldım. Sonra hətta üçüncü dəfə də oxudum. Əgər bir şair güclü nəsr mütaliəsinə malikdirsə, bu zaman onun dəyərləndirməsinə güvənmək olar.

- Bir də "ədəbi çevrə"nin "amansız" rəftarı var...

- İstedadı və özünə inamı yüksək olan qələm adamı üçün bu "amansız" rəftar, məncə, katalizator rolunu oynayır. Yəni hər hansı müəllifə qarşı "amansız" davranıldıqda bu rəftar həmin müəllifin qələmini itiləyə, ona daha da ilham verə bilər. Məsələn, Heminqvey "Qoca və dəniz" romanını məhz bu cür qəddar rəftarların acığına yazmışdı. Nəticədə şedevr yaratmışdı. Təbii ki, bunun əksi də ola bilər. Belə rəftarlar istedadlı müəllifi sındıra, zəiflədə, həvəsdən sala da bilər.

-

Bəzən mütaliəsi olmayan, dil bilgisi olmayan, az da olsa istedadı olmayan, ancaq "çevik" və

"dəxlisiz" imzaların hər yerdə görüntü yaratmağını görürük. Belə hallarda hansı çıxış yollarından istifadə etmək olar?

- Məncə, belə hallarda xüsusi nəşə etmək lazım deyil. Əgər o müəlliflər, doğrudan da, istedadsızdırlarsa, zamanla özləri yoxa çıxacaq və onları xatırlayan da olmayacaq. Ancaq bu məsələylə bağlı narahatedici məqamlardan biri odur ki, bəzən istedadlı adamlar da zəif mətnlərə tərif yağdırır. "Kruq" ədəbiyyatından bəhs edən "Azərbaycan ədəbi mühitinə ötəri bir nəzər" adlı yazımda sırf bu məqamlara toxunmuşdum.

- Bir yazıda qeyd etmisən ki, Nadir Yalçının

21 yaşı var və mən bu suallara cavab vermək işini onun yox, mətnə Nadir kimi y
anaşan yetkin yazıçılar varsa, onların

çiyinə qoymaq istərdim və istərdim ki, bu suallardan sonra Nadir bəy özü də
üzünü onlara tərəf tutub, "hadi, anlat
şimdi, hadi" deyərək cavabı onlardan gözləsin. Səncə, bu yanlış bir az sərt dey
ilmi?

- Məncə, elə də sərt deyil. Nadir istedadlı oğlandır. Amma təbii ki, hər birimiz kimi onun da mətn duyumu ilə bağlı müəyyən çatışmazlıqları var. Hekayəm haqqında yazdığı tənqidi yazıda bunu bürüzə vermişdi. Əslində, mən düşünürəm ki, yazarlar arasında elə bir səmimiyyət olmalıdır ki, bir-birimizin əsərlərini rahatlıqla tənqid edə, ürək sözlərimizi tam açıq şəkildə bir-birimizə deyə bilək. Bundan inciməməyi bacaraq. Məsələn, Heminqveylə Fitzcerald çox yaxın dost olublar, amma Heminqvey Fitzceraldə yazdığı məktubda "Böyük Qetsbi" əsəri haqqında fikir bildirəndə, əsərin mənfi tərəflərini çəkinmədən, o qədər açıq-saçıq yazır ki, adam heyran olur.

- Hekayələrində intellektual yanaşma özünü yaxşı mənada göstərir. Tənqidlər daha çox dil ilə bağlıdır. Necə düşünürsən?

- Əslində, dil məsələsinə gəldikdə, uğursuz müəllif olduğumu zənn etmirəm. Əksinə, yazı dilimin maraqlı və oxunaqlı olduğu qənaətinəyəm. Rəylərini aldığım zövqlü oxucular və müəlliflər də bunu deyiblər. Amma söhbət sırf kulis-də müzakirə edilən hekayəmdən gedirsə, ordakı dilin ənənəvi yazı dilindən fərqli olduğunu deməliyəm. Yəni mənim hər zamankı yazı dilim o deyil. Sadəcə, o hekayə o üslubda yazılıb və zənnimcə, pis alınmayıb.

- Hekayənin dili necə olmalıdır ki?

- Məncə, məsələ dil yox, enerji məsələsidir. Əgər müəllif əsəri yazarkən ədəbiyyat üçün əlverişli olan ilham anındadırsa, o zaman sadə də yazsa, mürəkkəb də yazsa, ortaya gözəl bir mətn çıxacaq. Daha doğrusu, əsərin dilini məhz o ilham müəyyənləşdirəcək. Mən belə düşünürəm ki, mətnin verdiyi sosial-siyasi mesajlar yox, məhz bu enerji daha əhəmiyyətlidir. Məsələn, son vaxtlar oxuduğum mətnlərə əsasən desəm, Cavid Zeynallının "Zəmanəmizin qəhrəmanı", yaxud Orxan Saffarının "Əjdər" hekayəsinin ilk abzaslarında belə bir enerjini duymaq mümkündür. Ancaq bu enerjini, misal üçün, nə Xəyyam Rəfilinin "Görünməyən kölgələr"ində, nə də Fəridənin müsabiqədə qalib olmuş hekayəsində duya bilmədim. Halbuki Xəyyamın o hekayəsi hörmətli tənqidçimiz Cavanşir Yusifli tərəfindən də, dəyərli yazıçı Alpay Azər tərəfindən də çox tərifləndi. Yaxud Ayxan Ayvazın yeni nəşr edilmiş "Pəncərəsiz" romanının hələlik oxuduğum 80 səhifəsində də belə bir enerji yoxdur. Əvəzində Ayxanın, Orhan Pamukun toyundan yazdığı reportajda bu enerji olduqca yüksəkdir.

- Ədəbi müsabiqələrə, yarışmalara münasibətin?

- Müsabiqələrə münasibətim əladır. Bu məsələdə bəxtimin kəsdiyini də deməliyəm. Tərcümə müsabiqəsindən başqa, 2021-ci ildə Mədəniyyət Nazirliyinin keçirdiyi ədəbiyyat müsabiqəsində də qalib oldum.

- Hansısa ədəbi quruma üzlüyə necə baxırsan?

- Yaxşı baxıram. Məncə, kifayət qədər normal və hətta bəzən gərəkli bir şeydir. Mən özüm də bu il Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə üzv oldum.

- Uğurlu saydığın roman və hekayələr...

- Coysun "Dublinlilər"i, Heminquey və Şervud Andersonun hekayələri. Markesin "Tənhalığın yüz ili" və digər romanları, eləcə də hekayələri. Nabokovun "Lolita", Pamukun "Qara kitab" romanları, yaxud vaxtilə oxuyub çox zövq aldığım Moyemin "Ay və qara qəpik", Cek Londonun "Martin İden" romanları. Və sair və ilaxır.

"Əlimizdə dünyaya çıxarılacaq əsər varsa, maddiyyatdan başqa sədd düşünə bilmirəm..." - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı yazıçı Şamxal Həsənovdur

- Xoş gördük, Şamxal bəy. Necəsiniz? İşləriniz necə gedir?

- Dəvətiniz üçün təşəkkür edirəm, Tural bəy! İşlər də yaxşıdır, çox sağ olun.

- Bir romanınız çap olunub. Ədəbi tənqid tərəfindən kifayət qədər maraqla qarşılandı. Sizcə, uğurlu mətnin sirri nədir?

- Hələlik kifayət qədər dırnaq içərisinə alardım. Düzdür, romanımı Azərbaycanda son dövrlər iki il ərzində peşəkar mənada haqqında ən çox yazılan, müzakirələr yaradan roman hesab etmək olar, lakin maraqlanmaqdan, münasibət bildirməkdən çəkinən, məbədlərdə susqunluq və etinasızlıq andı içən, romanın unudulması üçün dualar edən qələm adamların olduğuna da inanıram.

Əlbəttə, "Səs və ya Qırmızı"ya kifayət edəcək maraq tədricən yaranacaq. XX əsrin hazırlıqlı, intellektual oxucularını bayağı və ya səthi əsərlərlə çox məşğul edə bilməzsiniz. Azərbaycanın təhsilində, iqtisadiyyatında az-az irəliləyişlər də olduqca, artmaqda olan tərcümələr sayəsində dünya ədəbiyyatını izləyən, onu mənimsəyən, ağıllı, doyumsuz, hətta qısqanc oxucular yetişməkdədir. Onların yerli ədəbiyyatdan (bir romandan) gözləntiləri son 60 ildə olduğundan yüksək olacaq. "Səs və ya Qırmızı"nın oxucu kütləsi ilk növbədə onlardır.

Uğurlu mətnin sirri geniş bir mövzudur. Ancaq bu söylədiklərimi də nəzərə alsaq, onun sirrini "zəka, zəhmət və zövq"də axtara bilərik. Yaxşı təhsil almadan, üzrlü və ya üzrsüz səbəblərdən ağır əsərlərin mütləq əziyyətinə qatlaşmadan, əsasən öz aralarında təqdir görmək üçün "yeniyetmə" hekayələr yazıb özünü dükətməklə, yaxud ən pisi, 3 aya, 6 aya, birnəfəsə, hətta "təblə" irihəcmli, uğurlu mətni yaratmaq çətinidir.

- Ədəbi yaradıcılığınızın mətbəxi haqda nə deyə bilərsiniz? Bir az yazı prosesi haqqında...

- Sevdiiyim, öyrəndiiyim xarici müəlliflər var. Əvvəlki müsahibədə bəzilərinin adlarını çəksəm də, diqqətli oxucuları romanın özünü oxumağa dəvət edirəm.

Yazı prosesi şəxsi və dəyişkəndir. Son bir ildir vaxtımı ikinci romanı işləməkdən daha çox müəllimə həsr etmişəm. Buna baxmayaraq, mümkün olduğu qədər də nəsnələrlə, məsələn, evdəki əşyalarla məşğul olmağa, bir sözlə, yazmaq naminə düşünməməyə, hadisələrin özü ilə arama "yaradıcı pərdə" çəkməməyə çalışıram. Yaradıcılığımın növbəti yeni sütunları qoyularkən öz "kulisimin" forlanaşdığından daha çox əmin olmaq, yəni daha çox özüm olmaq, yaxud aqlın ezoterik mənbəyindən daha çox qidalanmaq istəyirəm.

Ümumiyyətlə isə hansı fikri niyə və nə qədər ifadə etmək uğurlu mətnin "sirrini" yaxınlaşdırar, şair Rəvan Cavidin romanım haqqında yazdığı essəsində də vurğuladığı kimi, harada saf, harada "mühəndis" olmalı kimi suallarla, az qala hər cümləni on dəfələrlə işləməklə, onların təkamülünü kənardan aylarla müşahidə etməklə keçir yazı prosesim.

- Yazıçı Şərif Ağayar sizin romanınız haqqında "Azərbaycanın Prustu" adında dolğun bir yazı yazıb. Yazıda bir məqam diqqətimi çəkdi: "Saday Budaqlının yığcam hekayələrini istisna etsək, bizim ədəbiyyatda duyğuların bu müstəvisinə enən, yaxud qalxan, ən başlıcası, orda o qədər qalan yazıçı görməmişəm". Bu fikrə münasibətiniz necədi?

- Təəssüf ki, Saday Budaqlını oxumaq hələ də qismət olmayıb. Deyəsən, bir hekayələr kitabı var, ancaq kitab mağazalarında rastıma çıxmır. Şərif bəyin bədii duyumuna və ədəbi vicdanına güvənirəm.

- Duyğuların müstəvilərinə yazıçı necə enməlidir?

- İnadkarlıqla, bel ağrılarıyla. Bir də bəzi tilsimlər və iksirlər var, onları açıqlaya bilmərəm indi (*gülür*).

- Müşahidə, həyat təcrübəsi, yaşantı yoxsa?

- Bunlar nə mütləq şərt, nə də yetərli bəhanə olmalıdır. Böyük yazarlar mənə başqa dünyaların ruhları ilə əlaqə saxlamağı bacaran şaman, yaxud xəstəliklə potensial xəstə arasındakı məsafəni dəqiqliklə ölçə bilən həkim kimi gəlir.

Sizin sadaladıqlarınız yazı prosesində doğru seçilməli və qədərincə istifadə edilməli elementlərdir. Sizə mənalı gələn təcrübəniz (müşahidəniz) özlüyündə bir o qədər mənalı olmaya bilər. Deməli, siz o qədər də "maraqlı" insan olmaya bilərsiniz. Bundan dərhal depressiyaya düşmək lazım deyil. Ayaq saxlamalı, gözü götürmədiyi şagirdinə gizlin göz qoyan soyuqqanlı müəllim kimi bu müşahidənizi də müşahidə etməlisiniz. Necəsə səhifəyə düşmüş o həyat təcrübəsini "qiymətləndirən" özünü də həmişə güvənməməli, bəzən ona da ironiya etməlisiniz. Bütün bunlar həqiqətənmi maraqlıdır, dəyərdimi yazmağa, böyük bir yanılmanın içində, özünüzü alçaq dağları

yaratdığınıza inandırmissınız bəlkə? Müasir yazarlarımızın çoxu ilə tez-tez bu problemi yaşayıram: "Təəssüf ki, xəyalını qurduğun qədər maraqlı insan deyilsən, seçimlərin bayağı, formaların klişedir".

Almaniyada yaşayan dəyərli filosofumuz Ağalar Məmmədovun mənə söylədiyini illərdir unutmuram - "Maraqlı insansınızsa, maraqlı da yazacaqsınız".

- Müasir romançılıq deyəndə nəzərdə tutulan nəsnələri çox vaxt qarışdırırıq. Məsələn, dil baxımından. Romanın dili, daha doğrusu, müasir romanın dili necə olmalıdır?

- Şəxsi fikrim budur ki, istər roman olsun, istər hekayə, müasir dildə yazılmalıdır, mövcud formalar buna imkan vermirsə, yeniləri yaradılmalıdır. Süni pafosa, bəlağətli, "şirəli" ifadələrə qaçanları, bir-birilərlə "dil" yarışına girənləri anlamaqda çətinlik çəkirəm. Hətta köhnələrin təsirindən bu gün də çıxıb bilməyən gənclərə rast gəlirəm bəzən. Bu kompleksdən qurtula bilmədiyimizə təəccüblənmişdim. Hər halda, fikrimcə, psixoloq və ədəbiyyatşünaslarımız bu məsələyə fərqli aspektlərdən aydınlıq gətirə bilərlər.

Məni çox vaxt "müasir" mətnlərimizdən uzaqlaşdıran səbəblərdən biri də budur: hədsiz bər-bəzəyə görə dilin daşımağa gücü yetmədiyi mənə yükü. Üstəlik, buna zəif yumor və sönüklüyü heç cür ört-basdır edilə bilməyən zəka da əlavə olunanda, Nabokovu bir kənara qoyub bizdən kimisə oxuya bilmirəm... Daha doğrusu, çox vaxt öz şəxsi məqsədlərim üçün, enerjimdən qurbanlar verə-verə oxuyuram.

Mən romanımın öz yeni dilini yazdıqca inşa edərkən bəzən cümlələri ağımda başqa dillərə çevirməyi, buna oyun gözüylə baxıb cümlələrə fərqli intonasiyalar (tonallıqlar) qatmağı sevirəm. Bu da romanımı az qala qrammatika, izahlı lüğət kitabları ilə birlikdə oxuyanlar tərəfindən bəzən birmənalı qarşılanmır. Bilməyən dil, redaktə söhbətləri... Yorucudur, amma yəqin, lazımdır.

- Oxucular niyə fəlsəfi romanları az oxuyur, ya da heç oxumurlar?

- Oxucuları qorxutmayaq. Yaxşı romanlar deyək. Min bir əziyyətlə yazıldığı kimi, səbrlə oxunmalı olan kitablar. Çətini bir dəfə tanış olmaqdır, onsuz da sonra digərlərini, yəni "fəlsəfi" olmayanları oxumaq oxucuları da doyurmayacaq.

- Bu gün Azərbaycan nəsrində nə çatmır ki, onu görə bilmirik? Yaxud dünyaya çıxmaq üçün qarşımızda sədd olub?

- Məsələn, fərqli obrazların öz dilindən, yəni birinci şəxsdə işlənmiş roman çatışmırdı, onu bizdə də görə bilirik bu gün. Hazırda işlədiyim ikinci roman da məzmun və formasına görə bir ilk olmalıdır. Yəni ümid edirəm, ağımda qurduğum kimi yazıb bitirə biləcəyəm.

Əlimizdə dünyaya çıxarılacaq əsər varsa, maddiyyatdan başqa sədd düşünə bilmirəm. Tərcümə etdirib göndərirsiniz xarici nəşriyyatlara. Onlar da münasibət bildirirlər.

- Bəlkə tərcümələrlə bağlı nələrsə düz getmir?..

- Ola bilər. Hər halda axtarsaq yaxşı tərcüməçini də tapırıq. Fransada yaşayan türk əsilli fransız tərcüməçi çevirib romanımı. Esra Tuncer, Strasburq Universitetinin Türk Etütleri bölümündə doktorantura tələbəsidir. Tədqiqatında Türk dillərində ortaq dil məsələsini, xüsusilə də Azərbaycan və Türkiyənin dil siyasətlərini araşdırır. Tərcümədən sonra isə fransız tərcüməçi-redaktor Şirin Sayar Melikoff romanı redaktə edib. Xanım təkcə nüfuzlu Gallimard nəşriyyatı ilə 20 ilə yaxın əməkdaşlıq edib, Zülfü Livanelinin, İlber Ortaylının əsərlərini çevirdiyini bilirəm.

Həmişə belə xoş təsadüflər, bu insanları Fransada tapıb razı salan, böyük maraqla oxuduğum "Madam Floranın Rəngli Daşları" romanının müəllifi Nicat Kazımov kimi dostlar da olmur.

Yerli tərcüməçilərin xarici dilə bədii tərcüməçilik sahəsində təcrübələrinə, peşəkarlığına bələd deyiləm, araşdırmalıyam, baxmalıyam. Əminəm tapmaq olar. Hər halda düşünürəm ki, növbəti mərhələdə bədii redaktəni məhz bu işlə məşğul olan xarici redaktor etməlidir.

-

Nəşriyyatların işi müəlliflərin işini yoluna qoya bilmir. Ya qonorar az olur, ya da ümumiyyətlə olmur. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

- Azərbaycanın ən prestijli nəşriyyatı "Qanun"dan razıyam. Müqaviləmiz var, hüquq, vəzifələrimiz, qonorar məsələləri aydın yazılıb. Hətta müqaviləmizi danışıqlar aparmaqla, qarşılıqlı işləyib hazırlamışıq. Hər ay hesabat göndərilir. Təbii ki, çatışmazlıqlar və buna bağlı problemlər də var, amma bu ölkədə heç bir günahı yalnız bir nəfərin üstünə atmaq doğru deyil.

- Bəlkə dövlətin kitabla bağlı mövqeyində yeni nələrsə nəzərdə tutulmalıdır?

- Naşirlər, mətbəə və kitab satışı biznesində olan mötəbər insanlar vaxtaşırı olaraq müxtəlif platformalarda təkliflərini, iradlarını dilə gətirirlər. Zamanla dövlətin və özəl sektorun kitabın stimullaşdırılmasında daha aktiv mövqe sərgiləyəcəyinə ümid edirəm.

-

Marsel Prust haqqında nəinki yazmaq, danışmaq da asan məsələ deyil. Niyə məhz Prust?

- Razıyam sizinlə. Mənə də Prustu sevdiren onun bizə həyatı mənalandırmağı, təbiətə, insan davranışlarına, onun hisslərinə rəssam incəliyi ilə yanaşmağı, kiçik şeyləri görməyi və onlardan zövq ala bilməyi, nə qədər canlı və həssas ola biləcəyimizi,

zamanın təbiətini və xatirələri necə tədqiq etməyi öyrətməsidir. Bütün bunlardan həzz almaq üçün ədəbiyyat oxuyuruq və bunu ondan yaxşı bacaran yoxdur.

- Bəlkə bu, diqqəti özünə çəkmək üçün atılmış addımdır? Yəni intellektual mətnin yeni təqdimatı belə olmalıdır?

- "Azərbaycanın Prustu" ifadəsini nəzərdə tutursunuzsa, bu, Nicat Kazımovla Şərif Ağayarı tapıntısıdır. Əlbəttə, bütün məziyyətləri ilə, fikrimcə, insan təbiətinə hamıdan daha yaxın, onu hamıdan ən dolğun ifadə edən Prustu hər dəfə oxuyanda, mən də hər səhifədə öz-özümə "Monsieur Proust, c'est moi!" deyirəm.

- Ədəbi mükafatlara münasibətiniz necədir?

- Əldə etməli olduqlarımın qısa siyahısı var. Xüsusilə Fransada (*gülür*).

- Ədəbi qurumlara üzlüyünüz varmı?

- Xeyr. Hələlik belə bir niyyətim də yoxdur.

- Son olaraq oxuculara sözünüz...

- İzləməyənlər varsa, Stranger Things-i izləsin. Yeni sezonu da çıxdı. Netflixdə var.

"Poeziya nəsrdən daha ciddi hadisədir..." - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı şair, esseist Rəvan Caviddir

- Xoş gördük, Rəvan bəy. Gənc müəlliflərin arasında sayılan-seçilən imzalardan birisən. "Seçilmək" üçün xüsusi şərtlər varmı, yoxsa bu tamamilə fərdi məsələlərdəndi?

- Təşəkkür edirəm. Bu həm fərdi, həm də ictimai şüurdan yaranan istəkdir. Yeni dövr, yeni tendensiyalar seçilmək üçün müəyyən şərtlər təklif edir. Sosial şəbəkələr, yayım

platformaları, reklam mətnləri, piar strategiyası və s. Bu gün getdikcə məşhurlaşan və aktual peşələrdən birinə çevrilən "Creative Copywriter" sahəsi bizim seçilmək arzumuzu gerçəkləşdirən müstəvildəndi. Bu şərtlər ədəbiyyatda da keçərlidir. Çünki mətnlərin özü də əmtədir. Və onları "satmaq" lazımdır. "Satmaq" üçün isə "bazardakı"lardan fərqlənməlisən. Təəssüf ki, bizim ədəbi mühitdə bu fikirlə razılaşmayan nə qədər dünyadan xəbərsizlər var. Mənə gəldikdə isə, mən hələ ki seçilmək üçün heç nə etməmişəm. Çünki "satmaq" istədiyim bir mətn yazmamışam. Ümid edirəm, tezliklə buna nail olaram.

- Şeir yazırdın. Sonra esse, publisistika, bir sözlə, nəsrə keçdin. Bu nə ilə bağlı idi?

- Mən yenə şeir yazıram. Esse isə mənə analitik düşüncəmi ifadə etməkdə kömək olur. Şeirdən nəsrə keçmək, nəsrə kinoya keçmək və bu kimi ədəbi proseslər normaldı. Bizim gördüklərimiz, hiss etdiklərimiz bizə nəzm, nəsr və ya publisistik mətn kimi qayıda bilər. Bir sözlə, hansı stadionda oynamağın sənin həvəsindən və fiziki gücündən asılı olaraq dəyişir.

- Bəlkə poeziya daha sadə görünür, nəsr daha ciddi qəbul edilir...

- Mənə görə, poeziya nəsrədən daha ciddi hadisədir. Ancaq, bəli, nəsr, xüsusilə, roman sənəti daha aktualdır. Bunun bir çox səbəbi var. Günümüz reallığı isə əsas səbəblərdən birinin romanın daha yaxşı əmtəyə çevrildiyini pıçıldayır. Həm də nəsr fərdlərin və hadisələrin bir-birinə təsir edəcəyi ən yaxşı ədəbi nümunədir.

- Ali təhsilini yarımçıq buraxdın. Bu imtinanın səbəbi nə oldu?

- Təhsil aldığım ixtisası oxumaq istəmədim. Mən inşaat mühəndisi olacaq məsuliyyətə və səbrə malik deyiləm. Ədəbiyyat, kino məni daha çox maraqlandırırdı. O ərəfədə roman da yazırdım. Bəlkə də, onun da təsiri oldu.

- Hansı romanı?

- Yaxşı roman deyildi. Mən də üzə çıxarmadım. Bacarmamışdım. Bunu gəncliyimin körpə yaşına bağışlaya bilərəm (*gülür*).

- Müəyyən ədəbi çevrə var, el dili ilə desək "kruq". Özünü hansı çevrədə görürsən və ədəbi çevrələrin keyfiyyətini müəyyən etmək üçün hansı üsul və vasitələrin olduğunu düşünürsən?

- Mən "Kulis kruqu"ndanam (*gülür*). Dünyada ədəbi çevrələr bir-birindən üslubları, siyasi dünyagörüşləri, ətrafında toplandıqları nəşriyyatın maraqları, hətta ədəbi əcdadlara görə fərqlənirlər. Bizdə isə yeyib-içmək məclisində kimin sözü bir-birilə tutursa, onlar olur "kruq". Hər şeyimiz məişət səviyyəsində, lokal, kustar olduğu kimi, ədəbi camiəmiz də kustardı.

- Məşhur yazıçı olmaq üçün yaxşı mətnin olmalıdı, reklamın, ya qalmaqalın?

- Hər üçü. Sadəcə, qalmaqla ciddi səbəblərə söykənməlidir. Daha "mən səndən yaxşı yazıram" qalmaqla olmamalıdır. Düşünürəm ki, yazıçı ictimai fikri formalaşdırma biləndir. Hadisələrin yönünü bir manşetlik cümlə ilə yüz səksən dərəcə dəyişə bilər.

- Kitab sektorunda detektiv əsərlər daha çox satılır. Demək olar ki, eyni imzaların kitabları əsas satış sektorunu zəbt edib. Bu, oxucularla bağlı məsələdi, ya başqa nəşə mütləq həqiqət var?

- Oxucuya nə təqdim olarsa, onu da oxuyacaq. Detektiv əsərlərin çox satılması normaldır. Bunu problemə çevirmək avamlıq olar. Eyni imzaların satışının təşkili isə problemidir. Yazıçını təqdim edən qurumlar olmalıdır. Kitab sənayesi mərkəzləşdirilmiş və komisiyalı yaradılmalıdır. Bizim nəşriyyatlarda tənqidçi kollegiyası varmı? Yoxdur. Bəs necə müəyyən edirlər, hansı kitab çap olunmalıdır? Nəşriyyatları da qınamaq olmur. Onlara bu rahatlığı verən bir mədəni siyasət olmalıdır. O da ki yoxdur. Həqiqət odur ki, ədəbiyyat bütün qurumlar tərəfindən gözərdi edilir. Kimin əlində imkan varsa, özünü piar edirsə, oxucu da onu tanıyır. Mətnlərin bədii səviyyəsinin burada heç bir önəmi yoxdur.

- Qonorar məsələsi ilə bağlı düşüncələrin...

- Qonorar az verilir. Bunu təkcə mən demirəm. Eyni sualı kimə versəniz, bu cavabı alacaqsınız. Normal qonorar vermək üçün azad ədəbi, mədəni qurumlar və ya qəzetlər, jurnallar, saytlar olmalıdır. Hələ ki mənə uzaq görünür bu məsələnin həlli.

- Kitab satışı ilə məşğul olan müəlliflərin bu işdə ümidlərini nə ilə müqayisə etmək olar?

- Sənət ümiddir. Təbiidir. Mən mənfi nə ilə müqayisə edib bu ümidə ironiya eləmək istəmirəm. Müsbət şeylə də müqayisə eləmək olmur. Bax belə.

- Ümumiyyətlə, yazıçı kitabını özü satmalıdır, ya bu işi görməli olan qurumlar?

- Təbii ki, kitabı kitab mağazaları satmalıdır. Bu sistemə qurum deyib işi qəlizləşdirməyə. Məsələ çox sadədir. Gürcüstanda, Ermənistanda bu işi çözüblər. Nəşriyyat və kitab sistemi qurum dediyiniz yerlərdən dəstək alsın, özləri reysə düşəcək. Banklarla, QHT-lərlə, dərəcələrlə iş birliyi olsa, heç bir nəşriyyat maddi çətinlik çəkməz və öz müəlliflərini brendə çevirər.

- Tez-tez "gənc yazarlar" ifadəsi işlədilir. Həm də bu ifadə ilə yanaşı istedad, intellekt, zəhmət kimi anlayışlara da rast gəlmək olar. Necə düşünürsən, istedad, intellekt, zəhmət anlayışları bir yazıçı, şair üçün hansı funksionu yerinə yetirir?

- Şair üçün xüsusi intellektin və zəhmətin vacib olduğunu düşünürəm. Yazıçı üçün isə sadəcə üç məfhumun üçü də lazımdır. Roman, hekayə yazmaq haqqında yüzlərlə kitab var. Mən onları təkrarlamaq istəmirəm. Bu üçü ayrı-ayrılıqda heç bir

funksiyanı yerinə yetirə bilməz. Bir yazıçı həm ruhən, həm əqli, həm də fiziki yorulmalıdır ki, yaxşı əsər ortaya çıxsın.

- Yazmaq ya oxumaq? İlk başlanğıcda...

- Başlanğıcda oxuya-oxuya yazmaq, sonra yaza-yaza oxumaq.

- Ədəbiyyatda fəlsəfə, psixologiya, sosiologiya olan mövzularda yazılan əsərlərə münasibət birmənalı deyil. Səncə, mətnin xalis çəkisini müəyyən edən amillər nələrdi?

- İndi belə bir meyar yoxdur. Ədəbiyyatın içində istənilən mövzunu işləmək olar. Təki yaxşı və sanballı mətn olsun. Bütün əsərlər fəlsəfi və psixolojidir, istisnasız. Sosiologiyaya qalanda isə yaşadığımız coğrafiya, yaşadığımız həyat tərzini imkan verir ki, sosial çəkili əsərlərə birmənalı münasibət bəsləməyənlərə qeyri-səmimi baxım. Sən indi hansı fərdi yazırsansa yaz, onun mütləq sosial-ictimai problemləri var. Yazıçı bu problemləri görməzdən gələ bilməz. Mətnin xalis çəkisini isə onun üslubu müəyyən edir.

- Etqar Keretinin hekayələrində olan mövzu və süjet xətləri müasir dövrün hekayə mənzərəsini dəyişir. Lakin bizdə vəziyyət başqa cürdü. Yəni hekayənin mövzusu və süjet xətti hələ də ənənəvi haldadı... Bu haqda nə düşünürsən?

- Keretvari hekayələri Orxan Həsəni, Məlik Rza işləyib. Çağdaş, ən yeni nəsrimizdə müasir konturlar, məncə, görünür. Ənənəvi süjet xətti ilə yazanları da qınamaq olmaz. Bəyaz "kruq ədəbiyyatı"ndan danışırıdım. Bax o kruqlar bu kimi mövzular ətrafında yaransa, yaxşıdır.

- Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatında ədəbi prosesləri necə müşahidə edirsiniz? Gözləntilərin və gözləmədiyin məqamlar...

- Ciddi bir tənəzzül yaşayır sənət cəmiyyətimiz. Hərəkətə gətirən mexanizmin dişləri paslanmış. Mən on səkkiz ay hərbi xidmətdə oldum. Gəldim gördüm, dəyişən heç nə yoxdur. Pandemiya, müharibə, sosial rifahın olmaması buna təsir edir. Mən ümidli adamam. Yaxşı olacağına inanıram. Məsələn, son vaxtlar kinoda yaxşı canlanma var. Kino agentlikləri açılıb, aktyor-aktrisa atelyeləri var, kino saytları, səhifələri aktivdir, mənim də qoşulduğum iki ssenari müsabiqəsi elan olunub. Yəni heç olmasa, cəmiyyətin özü nəşə eləməyə çalışır.

- Ədəbi tənqidin rolunu necə qiymətləndirirsiniz?

- Məncə, ədəbi tənqid olmasa, bizim elədiyimiz bu söhbət öz mahiyyətini itirər. Proses birbaşa həm də tənqidçilərlə bağlıdır.

"Qonorar maddi gəlir olmaqla yanaşı, həm də motivasiya mənbəyidir" - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı AYB Oğuz bölməsinin sədri yazıçı Vüsal Oğuzdur

- Vüsal müəllim, hekayələriniz maraqla oxunur. Siz həm də tarix müəllimisiniz. Oğuzda yaşayırsınız. Müəllimlik fəaliyyətiniz yaradıcılığınıza mane olmur?

- Oğuzda doğulmuşam və hal-hazırda doğulduğum kənddə - Xaçmaz kəndində yaşayıram və bir zamanlar oxuduğum məktəbdə 20 ildən çoxdur ki, müəllim kimi fəaliyyətdəyəm. İxtisasca tarixçiyəm, eyni zamanda direktor müaviniyəm. Müəllimliyim ədəbi yaradıcılığımıza qətiyyətən mane olmur. Nəinki mane olmur, əksinə müəllimlik fəaliyyətim ədəbi fəaliyyətimə müsbət təsir edir deyərdim. Belə ki, müəllimlik fəaliyyətim zamanı apardığım müşahidələr, qarşılaşdığım hadisələr və maraqlı insan (şagird) tipləri mənə bəzən hekayələrimin baş qəhrəmanlarının xarakterlərini yaratmağa, "formalaşdırmağa" kömək edir. Sözsüz ki, istisnalar həmişə var. Bəzən əsərin baş qəhrəmanını özüm görmək istədiyim kimi yoğurub-yapdığım hallar da vardır. Hekayələrimin maraqla oxunduğunu eşitmək bir yazar kimi mənə də, təbii, xoşdur. Amma düşünürəm ki, daha yaxşı hekayələrimi oxucuların ixtiyarına bundan sonra verə biləcəyəm. Çünki illər keçdikcə nəsr sahəsində püxtələşdiyimi hiss edirəm və mənim üçün kəmiyyət həmişə əsasdır. Hər dəfə elə olur ki, 3-4 ay ərzində bir hekayə belə yazı bilmirəm və mən bundan qətiyyətən narahat olmuram. Ədəbiyyatda plan deyilən bir şey yoxdur. Yazar yazı bildiyi qədər yazmalıdır. Özünü yazmağa məcbur etməməlidir.

- Uzun müddətdir ki, yaradıcılıqla məşğul olursunuz. Ancaq imzanız ədəbi tənqid tərəfindən o qədər də təhlil olunmayıb. Bu nə ilə bağlı ola bilər?

- Fikrimcə, bunun bir neçə səbəbi vardır. Əvvəla əyalətdə yaşayıb-yaratmağım və daimi aktiv ədəbi mühitdə olmamağım tənqidçilərin diqqətini çəkməyə bilər. Həmçinin onu da qeyd edirəm ki, Azərbaycan ədəbi mühitinin öz reallıqları var və bu hər bir sahədə olduğu kimi, ədəbi tənqid sahəsinə də öz təsirini etməkdədir. Tənqidçilər də, daha çox şəxsən və yaxından tanıdıqlarını təhlil edir. Haqqında yazı yazırlar. Gəlin etiraf edək ki, bu, belədir. İstisnalar söz yox ki, vardır.

- Qonorar alırsınız mı?

- İlk qonorarımı 1988-ci ildə almışam. 1 manat 80 qəpik. O dövrün pulu ilə. Hal-hazırda yalnız "Ulduz" və "Azərbaycan" jurnallarında gedən yazılarıma görə qonorar alıram. Desəm ki, qonorar mənim üçün vacib deyil və ya maraqlı deyil,

səmimiyyətdən uzaq olmuş olaram. Bütün yazarlar üçün qonorar maddi gəlir olmaqla yanaşı, həm də motivasiya mənbəyidir. Üstəlik, Azərbaycan yazarının, şairinin böyük əksəriyyətinin maddi durumunun yaxşı olmadığı bir dövrlərdən keçiriksə, qonorar hamı kimi mənim üçün də maraqlıdır. Amma çox təəssüf ki, ciddi bir qonorar almıram. Kitablarımızın satışından gələn gəlir isə ən yaxşı halda nəşriyyat xərclərini və təqdimat xərcini ödəməyə çatır.

- Bəzi hekayələrinizdə kənd mühiti, təbiət təsvirləri, insan xarakterləri ümidizlik fonunda təqdim olunur. Sizcə, "ümitsizlik" nədir, yaxud niyə yazıçı ümitsiz olur?

- Fikrinizlə tam razıyam. Mən bir yazıçı kimi, insan kimi də realistəm. Hekayələrimin, həmçinin hələlik başa çatmayan romanımın əsas özəyi real kənd həyatından və bu həyatın doğurduğu çətinliklərdən, həmçinin bu çətinliklər qarşısında aciz duruma düşərək "ümitsizlik" azarına düşərək olan kənd insanı və onu bu duruma salan mühitdən bəhs edir. Həmçinin hekayələrim təbiət təsvirləri ilə də kifayət qədər zəngindir. Niyə hekayələrimdə insan xarakterləri ümitsizlik fonunda təqdim olunur? Deməzdim ki, bu, tam olaraq belədir. Amma əksərən dediyiniz kimidir. Yuxarıda qeyd etdim ki, mən realistəm. Bütün bunları hər gün və yaxından müşahidə edirəm. Nəinki müşahidə edirəm, bəzən özüm bu insanlarla tez-tez təmasda olduğum üçün reallıqlarla üz-üzə qalıram və bu məni çox düşündürür. Hələlik gücüm bu cür insanları və onların düşdüyü çətinliklər burulğanlarını, onların həyatın ağır sınaqları ilə mücadiləsini ədəbiyyatda təsvir etməyə çatır. Bir yazıçı kimi, insan kimi ümitsiz deyiləm, düşünürəm ki, hər şey yaxşılığa doğru gedəcək və dediklərim düzələcək. Amma bu cür düşünmə hamıda olmur. Və bəzən insanlar özü də bilmədən sonuncu ümidini də hansısa marketin kassasında sonuncu manatı ilə birlikdə qoyub çıxır... sonra isə, dediyiniz kimi, ümitsizlik başlayır və bu, insanı hər gün bir qədər də çox kamına çəkən bir quyudur...

- Qeyd edirsiniz ki, yazdıqlarınızı çap etdirməyə həvəsli deyilsiniz... Bu, nə ilə bağlıdır?

- Hərdən mənə elə gəlir ki, indi deyil, gələcəkdə çap etdirsəm ortaya daha sanballı nəsr nümunələri qoya bilərəm. Düz vurğuladınız, hal-hazırda əlimdə hazır hekayələr kitabı və bir roman olsa da, bu yaxınlarda onları çap etdirməyə maraqlı deyiləm və tezliklə olacağını da düşünmürəm. Bunun bir neçə səbəbi var. Birincisi maddiyyatla bağlıdır. Yuxarıda dediyim kimi, nəşriyyat xərcləri kifayət qədər yüksəkdir və ən yaxşı halda kitab satışından gələn gəlir ilə yazarın nəşriyyata borclu qalmadan qurtarması yaxşı nəticədir. Ölkədə müəllifə yaxşı qonorar verərək kitab çapı və satışı ilə məşğul olan nəşriyyat da yoxdur. Ən yaxşı halda müəllifə 10-20 kitab verməklə "söhbəti" bağlamağa çalışırlar.

Bir şeyi də qeyd edim. İndi gənc yazar və şairlərin az qala hər il "kitab" təqdimatı ilə gündəmə gəlməyə çalışdıqlarını görəndə təəccüblənirəm. Şair, yazar oxucu qarşısında məsuliyyətli olmalıdır və heç bir qələm adamının oxucunu mənasız yazıları ilə yormağa haqqı yoxdur. Kəmiyyət yox, keyfiyyət önəmlidir mənim üçün. Daha çox deyil, daha yaxşı kitab ortaya qoymaq lazımdır.

- Bəlkə ədəbi mühitdə sizi narazı salan məqamlar var?

- Qətiyyətlə deyərdim ki, ədəbi mühitdə məni narazı salan səbəblər ədəbiyyata ciddi yanaşan əksər qələm sahiblərini narazı salan səbəblərlə üst-üstə düşür. Məsələn, yerlibazlıq, "çevrəbazlıq" və tərəfkeşlik... Bundan başqa, şəxsi-qərəzliyi ədəbiyyata gətirmək. Şəxsi münasibətlərin ədəbi müstəvidə həluləməsi və s. Azərbaycanın ədəbi mühit tarixini az-çox bilənlər yaxşı bilir ki, istər 37-ci, istər 60-70-ci illərdə, lap elə post sovet dövründəki qələm adamları arasında olan soyuq münasibətlər nə ilə nəticələndi? Ədəbiyyatımızın ən yaxşı "qaymaqları" arasında vəzifə, mövqə üstündə olan davaları, şəxsi zəmində baş verən mübahisələr sonradan nələrə gətirib çıxartmadı?

Bundan başqa, istər nəsr, istərsə də şeirdə ciddi və obyektiv müsabiqələrin təşkil edilməməsi, daha doğrusu, təşkil edilə bilməməsi də məni ciddi narahat edir. Düşünün, hansısa bir sayt, qəzet və ya təşkilat müsabiqə təşkil edir. Bir çox qələm sahibləri bəri başdan burda iştirakdan imtina edir. Niyə? Səbəb gün kimi aydındır.

- Bölgələrdə ədəbi fəaliyyətlə aktiv məşğul olanlar varmı?

- AYB Oğuz Bölməsinin rəhbəri kimi 3 (İsmayılı, Qəbələ və Oğuz) rayonun ədəbi mühiti və gedən prosesə bələd olan adam kimi onu deyə bilərəm ki, hər rayonda ədəbi fəaliyyətlə aktiv məşğul olan ən azı bir neçə qələm sahibi var. Amma bu bir-iki nəfərin olması bir rayonda ədəbi mühiti formalaşdırmağa və canlandırmağa kifayət etmir. Sonda bu insanlar (əsasən gənclər) ya paytaxt mühitinə inteqrasiya olunur və ya yazdıqları əyalət mühitinin təsiri ilə "sandıq" ədəbiyyatına çevrilirlər. Nəzərə alsaq ki, paytaxt ədəbi mühitini də elə həmişə əyalətdən gələn istedadlı və həvəsli insanlar formalaşdırıb, dediklərimlə razılaşırsınız. Amma əyalətdəki ədəbi mühitlə bağlı o qədər də ümitsiz deyiləm. Müasir internet imkanlarından istifadə etməklə istər paytaxt, istərsə də dünya ədəbi mühitinə inteqrasiya olmaq mümkündür. Amma hər bir istedad xammaldır. Onu cilalamaq üçün mütləq peşəkar mühit və ustad dərslərinə ehtiyac vardır.

- Kimləri oxuyursunuz?

- Mütaliə dəyişilməz və gündəlik işimdir. İşlərimin çoxluğundan və zehni yorucu olmasından asılı olmayaraq hər gün mütaliə edirəm. Bu, bəzən 30-40 səhifə, bəzən isdə dəfələrlə çox ola bilir. İş məsələm üstünə gələn qəzet və jurnallar da gündəlik mütaliə etdiklərimin siyahısındadır. Daha çox nəsr oxumağa üstünlük verirəm. Şeirlər kitabını oxumağım ən çox ovqatımla əlaqədardır. Yaxşı əhval-ruhiyyəmə varsa

sevdiiyim şairlərin kifayət qədər şeirini oxuyuram. Bəzən də səsli dinləmələr daha çox məni cəlb edir. Nəsrə gəldikdə isə, istər yerli imzalardan, istərsə də Qərb və dünya ədəbiyyatından maraqla oxuduğum imzalar çoxdur. Xarici imzalardan Knut Hamsun, Markes, Corc Orueli, Səhər Delicani, Nəcib Məhfuz, Herman Hesse, Folkner və adını qeyd etmədiyim bir çox imzalar. Son vaxtlar Türkiyə yazarlarının əsərlərinə daha çox üstünlük verirəm. Əsasən də tarixi mövzuda yazılan əsərlərə. Yerli imzalardan əsasən əlimə keçənlərdən deyərdim. Amma bəzi imzalar var ki, onların hər yeni çıxan kitablarını əldə etməyə çalışıram. İstər XX əsr Azərbaycan nəsrinin sevdiiyim imzalarını, istərsə də müasir dövr yazarları diqqətdə saxlayıram. Əlabbas, Şərif Ağayar, Natiq Məmmədli, Cəlil Cavanşır, Kənan Hacı, Yaşar Bünyad, Varis, İlqar Fəhmi, Mübariz Ören və bir çoxlarını. Təbii ki, sadaladıqlarım müasir Azərbaycan nəsrində oxunmalı imzaları tam əhatə etmir. Yaddan çıxan, adlarını çəkmədiklərim də vardır.

- Siz ədəbi mühitdə qalmaqaldan, səs-küydən, müəyyən mübahisələrdən həmişə uzaq olmusunuz. Yazıçı və şairlər arasında olan mübahisələrə necə baxırsınız?

- Ümumiyyətlə, xaraktercə qalmaqalı, saxta pafosu və reklamı sevməyən biriyəm. Dediğinizdən uzaqda olmağımın ilk səbəbi, mənəcə, elə budur. Ədəbi mühitdəki qalmaqallardan uzaq olmağımın ikinci bir səbəbi də bəlkə də paytaxt ədəbi mühitindən uzaqda - əyalətdə fəaliyyət göstərməyimdir. Amma düşünürəm ki, qalmaqalı sevən biri üçün məsafə və mühitin fərqi yoxdur. Qalmaqalı sevən harda olmağından asılı olmayaraq özünü bu işlərin mərkəzində görməyi sevir. Mənim ədəbiyyatla bağlı düşüncələrimə və baxışıma görə ədəbiyyatda oxucunu heyrləndirəcək yazılarla yadda qalmaq daha yaxşı olar.

"Ədəbiyyat o qədər ehtirashıdır ki, bəzən xəstə olanda yarımçıq hekayəmi düşünürəm..." - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı yazıçı İlham Əzizdir

- Xoş gördük, İlham bəy! İşlər necə gedir? İsti yay günlərində nəsə yaza bilirsinizmi?

- Xoş gördük! İşlər normal, stabildir. Yay yazı baxımdan ən bəhərsiz fəsildir. Rəngarənglik sükutu pozur. Yazmağa da sükut lazımdır. Əlimdə tamamlanmamış hekayələr var, üzərində işləyirəm.

- Bu yaxınlarda yeni kitabınız çap olundu. Təqdimat da yeni formatda keçirildi. Ümumiyyətlə, təşkilati işin gedişatından razı qaldınızmi?

- Təqdimat deməzdim, format olaraq yeni idi. Sadəcə məkan düz seçilmişdi. Təşkilatçılığı da dostlar etmişdi. Əlbəttə, razı qaldım. Ədəbiyyatşünasların, şair, yazıçı və oxucuların bir yerdə olanda auraları bayram ovqatı yaradır. Kitab təqdimatlarının yazıçı üçün stimül olduğunu düşünürəm.

- Nəyə görə bizim cəmiyyətdə ədəbiyyata, musiqiyə daha çox axın var? Fizika, fəlsəfə, astronomiya elminə maraq azdı?

- Ümumən, Şərq irrasional toplumlardır. Tək biz yox, bütün Şərq aləmi ədəbiyyata, musiqiyə meyillidir. Cəmiyyətimizin yuxarıda sadaladığınız elmlərə marağını iqtisadi düşünmə və təhsilin səviyyəsi təyin edir. O elmlərin lazım olduğu sahələr yaxşı qazanc gətirsə, onda tamam fərqli vəziyyət alınar. Qaldı ədəbiyyat, musiqi sevgisinə, bunun həm tarixi kökləri var, həm də təbii istedad özü. Bir də, insan sevgiyə möhtacdır, faniyini bu yolla ovudur. Bu sahənin adamlarına da insanların sevgisi olur, bəlkə sualın cavabı da burdadır.

- Bəlkə, yazıçı və şairlərə cəmiyyət tərəfindən münasibət fərqlidi, ona görə?

- Aydındır ki, incəsənət adamına münasibət fərqli olur. Çünki o adamlar bizim içimizə, ruhumuza xitab edir. İnsanın ən böyük hissi sevgi hissidi. Musiqi də, ədəbiyyat da onu silkələyir, qabardır. Ədəbiyyat və musiqi adamı öz içiylə, özüylə danışdırır. Hamımızın özümüzlə danışmağa ehtiyacımız var.

- "Xəsil adam" hekayəsində bir rahatlıq var. Bu rahatlığı həm dildə, həm də obrazlarda görmək olar. Ancaq oxucularla bağlı sanki narahatsınız...

- Vallah, mənim yazdığım dilə köhnə deyənlər də var. Mən yazanda obrazlarıma heç nəyi qısqanmıram. O anda gələn cümlələr mənim deyil, obrazlarımdı. Hekayə alınarsa, o obrazlara minnətdaram. Mən onlarla yazı prosesində danışırım, savaşıram, küsürəm, barışıram. Oxuculardan heç bir narazılığım yoxdu. Bizim ölkədə oxucu

problemi də yoxdu. Sadəcə, materialı ona çatdırmaq lazımdır. Kitab nəşr olunandan sonra müxtəlif peşə sahiblərindən xoş sözlər eşitmişəm, bu da məni sevindirir.

- Uzun müddət maliyyə sektorunda, müxtəlif vəzifələrdə çalışmışınız. İnsanları tanımaq necədi?

- Mən tanınmış adam deyiləm. Bəziləri bir kəlmədən kimin hansı yuvanın quşu olduğunu bilir. Bu da bir istedaddır. Mən heç vaxt diaqnoz qoya bilməmişəm. Bəlkə də bu, içimdə insana olan sevginin nəticəsidir. Bir də insanları tanımağa ehtiyac duymuram. Mən onlardakı yaxşı nə varsa seçib, adekvat davranmağa çalışıram. İnsanı idarə edən ən böyük nəsnə ehtiyacdır. Maliyyə bu ehtiyacın maddi tərəfidir, sənət mənəvi. Hər iki sektora bələd olmağıma baxmayaraq yenə də heç kimi axıra qədər anlaya bilməmişəm.

- 2017-ci ildə "İlham Əziz" imzası ilə ədəbi fəaliyyətə başlamışınız. Dövri mətbuatda hekayə, resenziya, publisistik yazılar ilə çıxış edirsiniz. Bu fəaliyyətin tarixçəsini və səbəbini danışa bilərsinizmi?

- Ümumən, proses uşaqlıqdan başlayıb. Atam riyaziyyat müəllimi olmasına baxmayaraq bizim evə hər ay "Azərbaycan" jurnalı gəlirdi. Mən 80-ci illər bu jurnaldakı bütün yazıları acgözlüklə oxumuşam. O dövrlərdə ədəbiyyatın hörməti burdan bəlli olur ki, ölkənin adını məhz ədəbiyyat jurnalına veriblər. Mən həm də yaxşı oxucuyam. Azərbaycan nəsrini çox sevirəm. Yazmağa 20 il əvvəl də cəhd etmişdim. Hətta bir-iki səhifə yazmışdım. Amma mühitim o deyildi. Son illər ədəbi mühitlə qaynayıb-qarışmağım cəsarətimi artırdı. Bu mühitə doğmalaşmağım da mənim təşəbbüsüm olub. Fikirləşdim ki, bir az da keçsə gecikəcəm. *(Gülür)*

- Həyat haqqında düşüncələriniz...

- Həyat mənə görə, bizdən asılı olmayan, sürprizlərlə dolu hekayədi. Kiminə qısa danışirlar, kiminə uzun. Janrları da fərqlidi. Hamımız bu hekayənin baş qəhrəmanıyıq.

- Bəs ölüm?

- O daha ciddi anlayışdı. Ölüm qədər məni ecaza gətirən heç nə yoxdur. O qədər mübhəm, o qədər zərifdi ki, o barədə çox danışib sirrin aurasını pozmaq istəməzdim.

- Ədəbiyyatın əsas mövzularından biri olan "sevgi" müasir dövr oxucuları üçün necə təqdim olunmalıdır?

- Sevginin sovet, kommunist anlayışını birdəfəlik unutmalıyıq. Pafos sevginin qənimidir. Sevgi mübaliğəsiz, çılpaq yazılmalıdır. Sevgini nifrət və xəyanətin sərhədlərində göstərmək əsas məsələdir. Ömür boyu böyük sevgilərin qürubunu izləmişəm. Bəlkə, sevgi materiya kimi ancaq ədəbiyyatda daimi qalır. Böyük mənada kişi-qadın sevgisini qəbul etmirəm.

- Keçmiş, yoxsa gələcək?

- Əlbəttə, keçmiş. Gələcək parıltılıdır. Heç bir gələcək sevinc, kədər, nostalji hissi qədər gözəl ola bilməz. Mən keçən illərin, ayların dadını, qoxusunu tanıyıram. Arada o tam, o qoxu burnuma gəlir, mən o dəqiqələrin bitməsinə istəmirəm. Keçmişini görmək izləmək üçün çox uzaqlara getməlisən, hər halda, elm də bunu deyir. Ədəbiyyat bizi aparıb kainatın o başına atır və biz ordan keçmişə izləyib yazırıq. Yazıçı xatırlamalıdır. Xatirat özlüyündə ədəbiyyatdır.

- İntellektual mətn necə olmalıdır? Oxucunu maraqlandırсын, ancaq yormasın...

- Ədəbi mətn öyrətməyə borclu deyil. İntellektual mətn deyəndə səhv anlayırlar. Elə başa düşürlər ki, elmin, texnikanın nailiyyətlərini yazmalısən. Sadəcə yeni proseslərdən xəbərdar olmalısən. Romançının fizika, kimya dərsi deməsi absurddur. Biz bu qarğaşanın, inkişafın estetik tərəflərini yazmalıyıq. Texnoloji bumun insanın təməl hisslərinə toxunan yerlərində yaratdığı yaraları göstərməliyik.

- Yaradıcılıqlarında bəşəri qənaətdə olan yazıçılarımız kimlərdi? Onları necə müəyyən etmək olar?

- Mənim fikrimcə, Azərbaycan nəsrinin klassik saydığımız nümunələrində bəşəri qənaətlər yoxdu. Nəsrimizdə bəşəri qənaətin yaşı 60-65 ildi. Dünya haqqında, fənilik barədə yeni qənaətlər bu dövr ərzində yazılıb. Məsələn o qənaətlərin nə qədər düz və ya səhv olmasından getmir. Məsələn bunları yazmaq cəsarətindədir. İsa Hüseynov, Yusif Səmədoğlu, Kamal Abdulla, Sərdar Amində bu qənaətlərə rast gəlmişəm. Sərdardan bir sitat da gətirə bilərəm. "Su sərgisi" romanında belə deyir: "Xəyallarımız Allaha potensialımızı xatırladır".

- Yazıçı nəfəsini hardan alır və nə vaxt o nəfəsin bitdiyi məlum ola bilər?

- Yazı prosesi hərədə bir cürədir. Mən şəxsən yazanda özümü unuduram. Hər hekayəni bitirəndən sonra da elə bilirəm bitdi, bir də yaza bilməyəcəm. Amma birdən nəsə baş verir, içim qarışır, narahatlıq başlayır. Proses xaosdur, heç bir düsturu yoxdur. Ədəbiyyat o qədər ehtiraslıdır ki, bəzən xəstə olanda yarımçıq hekayəmi düşünürəm. Deyirəm birdən ölərəm yarımçıq qalar. Başqa heç nə narahat etmir. Amma elə dostum var ki, mənim hekayəmi tamamlaya bilər. Bu hiss məni rahatlaşdırır.

- Özünüzü unutduğunuz məqamlarda, yəni yazı prosesində nələri xatırlayırsınız?

- Yazı prosesi sirlərlə doludur. Səhərin aləqaranlığında kimsə məni dümsükləyib oyadır. Tamam başqa auraya düşürəm. Cümlələr navalçadan yağış süzülən kimi axıb, hər yerimi isladır. Bəzən deyirəm tam ayılıb yazaram, ərinirəm. Bir azdan heç nə xatırlamıram. Mən yazdıqlarımı görürəm. Hər şeyi görüb yazıram. Bir cümlə belə bu ab-havadan kənar yazsam, mətnin içində yamağa dönüb məni girinc edir. Yaza-yaza ağladığım vaxtlar olub. Sonra özümü gülmək tutur ki, uydurduğun şeyə niyə ağlayırsan? Mən böyük ustadların unutduqlarını yazıram, mənə elə gəlir. Onları da burdan sayqı və hörmətlə anıram...

- Feysbukda göndərilən oxucu suallarından: Vaqif İsaqoğlu: "Müəllifin bir neçə hekayəsini oxumuşam. Maraqlıdı, bizim müasir dövr yazıçılarından kimləri oxuyur?".

- Demək olar ki, hamını oxuyuram. Gənclərdən Nadir Yalçın, Məlik Rza, Orxan Həsəni, Vüqar Babazadə, Fəridə, Məhəmməd Tanhu, Rəvan Cavid. Nəsildəşlərimdən Şərif Ağayar, Mübariz Ören, Fəxrü Uğurlu, Aqşin Yenisey, Saday Budaqlı, Etimad Başkeçid, Cavid Zeynallı.

60-cılar da nə yazsa.

- Ülvi Bahadır: "Onu yazmağa vadar eləyən amillər hansılardır? Nələr baş verdi ki, yazmağa başladı?".

- Uşaq vaxtlarımda harda su görürdüm, pallı-paltarlı atılırdım. Az qala yekə kişi olanacan bu davam edib. Cəmiyyətdən utanıb suya atıla bilmədiyim gündən yazmaq istədim. Mənimçün ədəbiyyat sevdadır. O mənim sevgilimdir. Razılığın alıb ilk məktubumu yazmışam. Sirri də məndə qalsın.

- Alpaz Azər: "Roman yazmağa özünü hazır bilirmi?".

- Yazacam, Alpaz, yazacam!

“Mən az yazmaqdan deyil, çox yazmaqdan qorxmuşam həmişə...” - "Fikir bucağı" layihəsinin qonağı şair Taleh Mansurdur

- Xoş gördük, Taleh bəy. İşlər necə gedir? Yeni yaradıcılıq nümunələri varmı?

- Xoş gördük, Tural bəy, şükürlər olsun Allahın böyüklüyünə, yaxşılıqdı. Zənnimcə, şair, yazıçı yazmayanda belə, düşünürsə, yaradıcılıqla məşğul olur, deməkdir. Bilmirəm, daxili tələbatdı, ya yaradıcılıq məsuliyyətindən doğan bir haldır, amma

mən yazdıqlarımı daha çox çək-çevir edirəm. Yazı prosesi bitəndən sonra belə düşünürəm. Və nəhayətdə kəmiyyət etibarilə bu da az yazmağıma gətirib çıxarır. Kürəyimi yerə verməsəm də, çatışmayan tərəflərimi də görürəm. Yazı prosesində də, yazandan sonra da. Həm yaradıcılıqda, həm də şəxsi keyfiyyətlərimi qaydasına qoymaq üçün özümə daim mübarizə aparıram. Belə demək mümkünsə, özümü düşüncəmlə kötəkləyirəm. Tam səmimi deyirəm, mən az yazmaqdan deyil, çox yazmaqdan qorxmuşam həmişə. Və paralel olaraq da çox görünməkdən qaçmışam. Elə bir iddiam da yoxdu, amma yenə də hesab edirəm ki, mən heç tanınmağa hazır da deyiləm. Yəqin ki, sözün yaxşı mənasında, heç vaxt da buna hazır olmayacam.

- "Ulduz" jurnalında çalışırsınız. Qulu müəllimlə işləmək çətin deyil?

- Öncə deyim ki, Qulu müəllim heç vaxt bizə münasibətdə mühafizəkar davranmayıb. Həmişə bizdən biri olub. Mühafizəkar olub, qorxunun diktəsində dırnaqarası sevgi qazanmağa nə var ki? Oğulsansa, o sevgini həqiqətdə qazan, qaydalar çərçivəsində. Ümumiyyətlə, sevginin qıt vaxtında nə sevgi qazanmaq asandı, nə də sevgi vermək. Qulu müəllim sevgi qıtlığında bolluq yarada bilən şair, baş redaktordu. Öz əsgərləri ilə döyüşən komandir misalı həmişə işçiləri ilə çiyin-çiyindədir. Qulu müəllim nəyisə göstəriş verərək öyrətmir, göstərərək öyrədir. O, təkcə iş prinsipini deyil, öz müsbət insani keyfiyyətlərini də diktə etməyi sevən adamdı. Publisistikadan əlavə, mən ondan gözütoxluc, təmkinli olmaq öyrənmişəm bu illərdə. Mənim kimi tərif deməyi və eşitməyi sevməyən adam, baxın, Qulu Ağsəs haqqında nə qədər həqiqətlər dedi. Tərif yox ha... *(gülür)*.

- Yəqin, tez-tez yazılarının çap olunmasını istəyən müəlliflər olur. Ancaq istedad olmayanda vəziyyət bir qədər dəyişir...

- Günlük, həftəlik çıxan mətbu orqanlardan fərqli olaraq, bizdən daha çox inciyənlər olur. Çünki ayda bir dəfə çıxan jurnalda çap olunmaq üçün daha çox gözləmək lazım gəlir. Və bu da nəhayətdə bəzi müəlliflərlə anlaşılmazlıqlara gətirib çıxarır. Təbii ki, bizdən razılıq edənlərlə müqayisədə narazılıq edənlər daha azdı. Çap olunmağa layiq yazarlarla anlaşmağa nə var ki? Yazısını göndərir, çap olunur, qonorarını alır, vəssalam. Bizi ən çox zəif yazı müəllifləri yorur. Onların yazılarını oxuyub qiymətləndirmək daha az vaxt aparır, nəinki özlərini buna inandırmaq. Nə bilim, hələ ki dil tapıb keçinirik. Şükürlər olsun ki, əməkdaşlıq etdiyimiz dostlarımız sayı az deyil.

- Şeirlərinizdə ənənəvi poetik qayəni görmək olur. Bu nə ilə bağlıdır? Tərz olaraq bu belədir, ya ifadəlilik baxımından ənənəvi şeir yazırsınız?

- Fikir təzədirsə, lap Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeirini də təzədən yazmaq olar. Mənim şeirlərimdəki ənənəvilik köhnə deyil, təzədir. Mənim nəinki heca şeirlərimdə, hətta sərbəst şeirlərimdə belə ənənəvilik, qafiye, süjet var. Heç çəkinmədən deyirəm ki, bizim gənc yazarların çoxu postmodern-sərbəst şeirləri tənbellikdən yazırlar. Bir az yüngül desək, istedad qıtlığında yazırlar. Şair unutmamalıdır ki, ruhun və düşüncənin

tələbləri olduğu kimi, şeirin də öz tələbləri var. İstedad ona deyirəm ki, bu qarşılıqlı tələblər içərisində yeni söz desin, azad bir şeir yazsın. Üstəlik, bir çoxları unudurlar ki, ədəbiyyatımızda sərbəst şeirin əsasını qoyan şairlərimizin şeirlərində də ənənəvilik, klassik şeirdən bəhrələnmə və qafiyələnmə olub. Halbuki bizim gənclər az qala bütün bunların hamısını mənasız hesab edirlər. Amma sevindirici hal odur ki, son zamanlar bəzi postmodern-sərbəst şeirlər yazanlar dönüb qəfil heca şeirinə bənzər bir şeylər yazmaqdadırlar. Ənənədən bir müddət perik düşmək olar, əbədi ayrılmaq mümkün deyil. Gec-tez dönüş əvvələdi.

- "Bilirsənmi bu buz şəhər kəndimizdən neçə sevgi uzaqdadı?" - deyən Taleh Mansurun narahatlığı yaradıcılığına necə təsir edir?

- Bu misra "Yarımçıq vəsiyyət" şeirimdəndi. İllər öncə yazmışdım. Sonralar gördüm ki, şeirdə yazılan bəzi məqamlar tale olaraq qarşıma çıxdı. Qaldı narahatlığa, səhv eləmirəmsə, ispan yazıçısı Qrasian Baltazar deyirdi ki, əxlaqlı adamlar vicdan əzabı çəkəndə rahat olurlar. Bu fikir üzərindən çıxış edərək deyə bilərəm ki, şeir mənə görə, əxlaqlı adamın çəkdiyi vicdan əzabı sancısıdır və narahatlıqdan doğulur. Rahat olduğum vaxtlarda nəse yazdığım yadıma gəlmir. Hesab edirəm ki, şeir narahat və darıxan sözlərin bir araya gəlməsindən pərvəriş tapır. Şair yazıb ruhi rahatlığına qovuşduğu kimi, sözlər və fikirlər də şeirdə öz yerinə düşəndə şeir misalı öz zövq-səfasına yetir, mənə ömrünü yaşamağa başlayır.

- Ədəbiyyatla güzəran qurmaq olmur. İndi bu belədir. Sovet dövründə tam əksinə idi. Necə düşünürsən, söz adamının sosial durumunu müəyyənləşdirən amillər necə olmalıdı?

- Müsahibələrimin birində demişdim ki, mənə görə, ana südündən sonra ən halal şey sözdən qazanılan puldu. Təbii, indi dünyamız o qədər dəyişib, söz o qədər dəyərdən düşüb ki, indi nə sözlə mənəviyyat doyurmaq olur, nə də sözdən qazanılan pulla mədə. Amma bilmirəm niyə, mən sözün gələcəyinə nikbin baxıram. İnsan oğlu gec-tez anlayacaq ki, dünyanın xilasını təkcə elmi-texniki tərəqqidə deyil, sözün hökmündə, qüdrətindədir. Həm də görünən odur ki, elmi-texniki tərəqqi dünyamıza heç də yaxşı şeylər vəd etmir. Sözsüz, inkişaf da lazımdı. Amma yox, elə sözlü, sözlə inkişaf lazımdı dünyamıza. Dünyanın, həyatın, yaşamın mahiyyətində insan dayanır, insanın mahiyyəti isə bütövlükdə sözdür. İnsanı sözsüz, sözü insansız təsəvvür edə bilmirəm.

- Bir də görürsən ki, hər hansı bir müsabiqədə kimlərsə yer tutmasına ikrahla yanaşırlar. Burada daha çox ədalətsiz yanaşmanı görürük. Bu barədə fikirlərinizi bilmək maraqlıdı...

- Mən özüm də zamanında bir çox müsabiqələrdə qalibiyyət və yerlər qazanmışam. "Xalqın şairi" televiziya yarışmasının azsaylı finalçılarından olmuşam. Yadımdadır, həmin televiziya müsabiqəsi başlayanda anama söz verdim ki, mən bu müsabiqənin qalibi olmasam da, finalına çıxacağam. Verdiyim sözü tutdum. Düzdü, həmin müsabiqədə sonradan bir çox şeir adına yaraşmayan şeylər yaşansa da, bununla belə

diqqət, maraq yaratdı cəmiyyətdə. Nə danım, əvvəl müsabiqələri hədsiz vacib sayırdım. Zaman keçdi, fikirlərimə bəzi korrektələr etməli oldum. Və nə yaxşı ki, elədim. Ədalətli keçən yarışmalar da var, amma həqiqət budur ki, əksər ədəbiyyat yarışmaları ədalətsiz keçirilir. Bəlkə də, buna görə qalıblar bir çox hallarda ikrah və qəzəblə qarşılanır. Demirəm, söz yarışmaları gərəksizdir, amma düşünürəm ki, söz, ədəbiyyat, istedad yarışdırmamalıdır, həqiqi söz mükafatlandırılmalıdı, urvatlı, ədalətli şəkildə. Həm də sözün adına-sanına uyğun.

- Nə vaxtsa hekayə, roman yazmaq haqqında düşünmüsünüz?

- Düşünməkdən keçib, artıq yazmışam və yazmaqdayam. 2019-cu ildə "Ulduzlu nəşrlər" seriyasında "Cənnətlik günah" adlı hekayələr kitabım işıq üzü görüb. Nə qədər təəccüblü olsa da, uzun illərdi üzərində çalışdığım bir povestim də var. Misqal-misqal yazıram. Tarixi və psixoloji məqamlar var. Olur ki, qələmə almaq istədiyim məqamların zəhmli döyür düşüncəmi, daha bacarıqlı olmaq tələb edir. O üzdən bir xeyli vaxt aparır əsərin yazılması.

- Bu yaxınlarda Şuşada keçirilən Vaqif Poeziya Günlərində iştirak etdiniz. Səfəriniz necə keçdi?

- Şuşa təəssüratlarımla, ümumilikdə poeziya günləri ilə bağlı, inşallah, "Ulduz" jurnalının avqust sayında geniş bir yazım gedəcək. Sizinlə müsahibə ərəfəsində də elə həmin reportaj-yazını yazmaqdayam. Yazıda da qeyd etdiyim kimi, mən Şuşayla bağlı bütün fikirlərimi döyüşürçəsinə qələmə almışam. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin, Şuşa uğrunda o qədər müqəddəs şəhid qanları axıdılıb ki, qeyri-ixtiyari Şuşanın adı gələndə özünü yığışıdırsan, ən cılız cismdə belə əzəmətli bir ruh peyda olur. Pafosdan uzaq adamam, amma belə məqamlarda hiss, həyəcan, aşırı sevinc və qürur pafos kimi görünə bilir... Onu deyə bilərəm ki, Vaqif Poeziya Günləri mənim üçün bir şeir şölənindən daha ötədir. Şükürlər olsun Allahın böyüklüyünə, şeir, söz Vaqifin timsalında Şuşaya, layiq olduğu ən uca şəhərə qayıtdı. Mən Şuşaya doğma Salahlı kəndimizdən - şairin göz açdığı kənddən torpaq aparmışdım. Tam 225 il sonra şairin məzarı üstünə doğma kəndinin torpağını səpmək xoşbəxtliyi mənə nəsib oldu. Şuşadan 7 qızılgül gətirdim. Həmin gülləri General Polad Həşimov başqa olmaqla 7 şəhid məzarında qoydum. Beləcə, Şuşaya ayaq basmağın halallığını aldım şəhid qardaşlarımdan.

"Yaradıcı insan daxilən azad olmasa, heç nə yaza bilməz..." - "Fikir bucağı" layihəsinin yeni mövsümdə ilk qonağı şair, publisist Vaqif İsaqoğludur.

- Ədəbiyyata və həyata münasibətdə yaşamağın hansı tərəfləri yaradıcı insanı dəyişə bilir?

- Ədəbiyyat elə həyatın özüdür. Sadəcə olaraq bəzi məqamlarda ədəbiyyat həyata uduzur, çünki biz ədəbi aləmin seyrini duya bilmirik. Sözün gücünü, qüdrətini anlamırıq. "Müasir düşüncə" tərzimiz bizi özümüzə ayırır. Özümüz özümüzlə yad olmağa başlayırıq. Ədəbiyyata və həyata münasibətdə yaşamağın bütün tərəfləri yaradıcı insan üçün əzabdır. Şair əzabı ilə yazır, əzab şairin əsas istiqamətverici qüvvəsidir. Bəzən ən sadə görünən məsələlərdə çox əngələ düşmüş kimi rəftar edirik. Bu da ədəbiyyatın xilaskarlıq missiyasını anlama bilmədiyimizdən irəli gəlir. Ədəbiyyat insanları xilas etmək üçün yox, əslində necə yaşamağın daha asan olduğunu bilmək üçün lazımdır. Bunu Tolstoyun əsərlərində, xüsusilə Çexovun hekayələrində görmək mümkündür.

- İndiki cavan ədəbi nəsil sizi yaxından tanımır. Ancaq nəsildeşləriniz arasında kifayət qədər tanınan imzalar vardır. Bunun səbəbi nədir?

- Səbəb təkcə ədəbi mühitdəki soyuqluq, bədii yaradıcılığa münasibətinin öləməsində deyil, həm də mənim özümün uzun müddət ədəbiyyatdan uzaq düşməyimdir. Çünki ədəbi və ictimai titulları ilə daha çox tanınanların əksəriyyətindən fərqli addım atdım: Qarabağda müharibə başlayanda vətən uğrunda igidliliklə döyüşən vətən oğullarının döyüş şücaətindən reportajlar hazırlayırdım. Həmin dövr özümü tamamilə müharibəyə həsr etdim. İstər Qarabağda, istərsə də Tovuzda gedən döyüşlərin içindən yazılar yazıb, sonralar həmin yazıları kitab şəklində çap etdirdim. Heç vaxt şan-şöhrət haqqında düşünməmişəm. Nə də tanınmaq kimi bir istəyim, arzum olmayıb. Mən öz işimlə məşğul olmuşam, pis, yaxşı kitablarım var. Bəzilərinə imtina etmişəm. Bu da təbiidir. Özümü axtardığım yerlərdə layiq olduğum qiyməti almasam da, sözdən, ədəbiyyatdan incimədim. Əksinə, sözə, ədəbiyyata daha çox inandım və sözlə, ədəbiyyatla daha xoşbəxt oldum.

- İlk yaradıcılıq illərin necə xatırlanır?

- Orta məktəbdə oxuduğum illərdən ədəbiyyata, poeziyaya böyük həvəsim vardı. Hələ 8-ci sinifdə məktəbimizin "Günəş" adlı divar qəzetinə redaktor təyin olunmuşdum. Vaqif Məxbub imzası ilə satirik məqalələr və şeirlər yazırdım. "Məxbub" sözünün mənası dost, yoldaş deməkdir. Məktəbdə əlaçı olduğum üçün bütün müəllim və şagirdlərin dostu idim. Ona görə də bu imza ilə çıxış etdim. Həmin illərdə Tovuz rayonunun "Həqiqət" qəzetində kiçikhəcmli məqalələrim və şeirlərim çap olnurdı. 1974-cü ildə, 8-ci sinifdə oxuyarkən bizi rayon Komsomol Komitəsinə aparıb komsomola keçirirdilər. Elə həmin ərəfədə "Komsomolçu" başlığı altında məqalə yazdım. Rayon qəzetində çap olunan ilk məqaləm də məhz "Komsomolçu" olub. Dəqiq xatırlayıram, həmin məqalədən 2 manat 70 qəpik qonorar aldım və bu pulla həyatımızda alma ağacı əkdim. Bir neçə ildən sonra həmin alma ağacı bar verdi. Hər il atam bu ağacın meyvəsini aparıb bazarda satardı. Çünki ailəmiz böyük olub, 7 nəfərlik külfəti atam çətinliklə dolandırardı. Aradan illər keçəndən sonra alma ağacı qurudu. Artıq o ağacın yerində cavan bir alma ağacı böyüyür. Çox təəssüf ki, qohumlarım arasında məni duyan, anlayan adamlar olmadı. Çoxu bunu ya bilərəkdən, ya da etinasız şəkildə nümayiş edirdi. Qısqanclıqdanmı, ya nədənsə uğurlarıma sevinən ancaq öz ailəm, bir də rəhmətlik anam idi. Hərdən düşünürəm ki, taleyimə yazılan ədəbiyyat ömrünü yaşamasam necə olardı? İndi harda idim, hansı dünyanın adamı idim? Bu suallar məni çox düşündürür...

- Hekayələrinizdə bir üsyan, bir etiraz var. Həm də milli dəyərlərə söykənən bir ənənə var. Ancaq ədəbi tənqid bu barədə nədənsə susur...

- Ədəbi tənqidin durumu haqqında danışmaq istəmirəm. Ancaq onu bilirəm ki, öz imkanları çərçivəsində hərə bir cür dolanır. Ya da məcbur olub kimisə tərifləyib, bir az da öz peşələrinə xəyanət etmiş olurlar. Mən də ədəbi təhlil yazıları yazıram. Ancaq daha yorulmuşam. Səmimi olmayan bir kimsənin yaradıcılığını oxuya bilmirəm. Bəlkə də bu düzgün deyil, ancaq yazıçı və şairin şəxsiyyəti mənim üçün onun yaradıcılığında daha önəmlidir. Bu da sirr deyil ki, kifayət qədər ziddiyyətli yazıçılarımızın oxunan çox sayda əsərləri olub. Oxucunu aldatmaq üçün yazılan romanları mən bir ilbizə bənzədirəm. "Aldanış" cəhdlərinin izləri həmişə görünür. Bunu ciddi oxucu daha tez başa düşür. Milli olmayan nə varsa, mənə yaddır. Bu ənənəni mən hələ Moskvada oxuyarkən özümə təlqin etmişdim. Lomonosov adına MDU bitirən kimi Bakıya qayıtdım, qərara gəldim ki, öz Vətənimdə çalışmalıyam, faydalı vətəndaş kimi öz missiyamı yerinə yetirməliyəm. Bu da bir sınaq idi. Mən bu sınaqdan uğurla çıxdım. Büdrədiyim vaxtlar oldu, ancaq yıxılmadım. Heç kimə də bunu bildirmədim. Sonralar öz hekayələrimdə bunu qeyd elədim. Demək olar ki, bütün həyatım boyu milli kimliyimizin müdafiəsi yolunda yorulmadan çalışdım. İndi ədəbi tənqid yazsam nə dəyişəcək, yazmasam nə dəyişəcək. Gözləntilərim də yoxdu desəm, yanılmaram...

- Sanki bir dövr var ki, yaradıcı adam üçün o dövr daha məhsuldar olur... Bu haqda nə düşünürsünüz?

- Yaradıcılıq dövr baxımından məhsuldar ola da bilər, olmaya da. Mən özümü məhsuldar yazıçı hesab edirəm, ancaq bu məhsuldarlığı düşünərək həyata keçirməmişəm. Günlərlə yazı masasından ayrılmadığım vaxtlarda mən heç vaxt məhsuldarlıq haqda düşünməmişəm. İndi də bu belədir. Yazı masam mənim içimdə qurduğum planlı sistemdir. Bu sistemin əsasında bir sıra fəlsəfi aspektlər var. Fəlsəfi deyəndə ki, yəni mənim düşüncə düyünlərini açmağıma kömək edən məqamlar: "özünüdərk" "inam" və "təbiilik"... Qalan prosesləri həyatın axarına buraxmaq lazımdı. Ədəbiyyatı həyata tətbiq etmək qorxuludur... Bu bəzən yanılmalara, isterikaya və depressiyaya gətirib çıxara bilər. Ancaq yaşamaq üçün ədəbiyyatı sadəcə olaraq hobbisi kimi götürsək, elə də qorxulu olmaz. Əksinə, bəzi məqamlarda kömək də etmiş olar.

- "Boz qurd" kitabınız o dövrlərdə ən oxunan əsərlərdən sayılırdı. Bu kitab həm də böyük əks-səda doğurmuşdu. İndi belə kitablar niyə çap olunmur?

- Ona görə ki, Qarabağ müharibəsi mənim də həyatımı dəyişdi, uzun müddət ədəbiyyatdan, yaradıcılıqdan uzaq düşdüm. Yəni müharibə məni ədəbiyyatdan ayırdı və 1991-ci ildən 2003-cü illərdə mayor rütbəli zabiti kimi Müdafiə Nazirliyində çalışdım. Qarabağla yanaşı, doğulduğum Tovuz rayonunun da başı üzərini qara buludlar almışdı. Yenə qeyd edirəm, indi özlərini fədakar adlandıran və efirlərdə "mənəm-mənəm" deyib sinəsinə döyən bəzi yazarlar kimi şən-şöhrət dalınca qaçmadım. Günlərim cəbhə bölgəsində keçdiyinə görə ədəbiyyata vaxt ayıra bilmədim. Amma Qarabağ mövzusu, döyüşlərlə bağlı silsilə yazıları mətbuatda dərc olunardı. Hətta "Qarabağda izim qaldı", "Anama deyini ki...", "Ömür də bir nəğmədir", "Döyüşə gedən ana", "Alın yazısı", "Tovuz harayı" kitablarımı işıq üzü gördü. Mənim bu kitablarımdakı hər bir söz və sətir qanlı səngərlərin yadigarıdır. 1993-cü ildə "Qoy ədalət zəfər çalsın" devizi altında keçirilən respublika müsabiqəsində 1-ci yerə layiq görüldüm.

- Ədəbi hesabatınız hansı kitab və ya əsərinizdə var?

- Mən hər gün özümə hesabat verirəm, kitab və əsərlərim ruhumun azadlığını ifadə edir, hesabatım isə daxili bir prosesdir. Bir də kitablarımın ünvanı hesabat xarakterlidir. Ümumiyyətlə, yaradıcı insan daxilən azad olmasa, heç nə yazı bilməz. Yazsa da, alınmaz, öz yerini tutu bilməz. Maddi çətinlik və qayğılar nə qədər yaradıcı prosesə mane olsa da, bu, yazıçı və şairi ruhdan salmamalıdır. Ruhdan düşmək öz mətninə arxa çevirməkdir. Öz sözünə xəyanət etməkdir. Sözün ömrünü sürənlərin gileyi səssiz olmalıdır. Sükut əsl həqiqəti ortaya çıxarmalıdır. Ancaq indi bu mümkün deyil. Necə deyirlər, "ağlamayana pəpə yoxdu"...

- "Ney səsiyəm" mahnısının sözlərinin müəllifisiniz. Ancaq efirlərdə bu mahnının müəlliflərini qeyd etmirlər. Səbəb nədir?

- Görünür, mən özüm bu barədə laqeyd olmuşam. 1993-cü ildə rəhmətlik Razim Paşayev "Aldada bilmərəm özümü daha" kitabımdan bu şeiri oxuyub bəyənmişdi.

Bunu mən çox sonralar bildim. Bu mahnı mənə populyarlıq gətirə bilərdi, ancaq mən o populyarlıq sevdasına düşmədim. İndi qeyd edirlər, çünki müəlliflər haqqında məlumat verilib. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda müəllif hüquqları ilə bağlı bir sıra problemlər mövcuddur. Müəyyən qədər irəliləyişlər var. Ancaq bir də görürsən yenə də mübahisəli məsələlərə rast gəlirsən. Ya da olur ki, plagiat məsələsi ortaya çıxır və s.

- Son olaraq qeyd etmək istədiyiniz məsələlər nələrdi?

- Qeyd həmişə var. Təşəkkür edirəm ki, mənə də yer ayırdınız. Düzü, bunu gözləməirdim. Həm də düşünürdüm ki, nə ehtiyac var. Ancaq sağ olun ki, çoxdandı danışmayan məni danışdırırdınız. Mən həyatımda cəmi bir, ya iki dəfə müsahibə vermişəm. Heç tarixlərini də bilmirəm. Ancaq "Ədəbiyyat qəzeti"ndə dərc olunacaq müsahibəmi heç vaxt unutmayacam. Qəzetin bütün əməkdaşlarına təşəkkürümü bildirirəm. Sənə də "sağ ol" deyirəm, Tural, atanı suallarınla sevindirdin. Ümid edirəm ki, mən də cavablarımla səni və oxucuları sevindirə bildim.

"Mənim üçün yazmağın qayəsi narahatlıqdır..." - "Fikir bucağı" layihəsinin növbəti qonağı gənc yazıçı Nihat Pirdir

- Xoş gördük, Nihat bəy. Yay necə keçdi? Yaradıcılıq baxımından yeni nəşə varmı?

- Xoş gördük. Yay fəslindən heç də xoşum gəlmir. Ümumiyyətlə, isti ilə aram yoxdur. Odur ki, mənim üçün çox darıxdırıcı keçdiyini deyə bilərəm. Bir neçə hekayə yazmışam, amma qəzet və saytlara verməmişəm. Ümumiyyətlə, hekayələri xüsusi hallar xaric sayt və qəzetlərdə dərc eləməmək qərarına gəlmişəm. Yəqin ki, kitab barəsində düşünürəm deyə belədir.

- Nə vaxta düşünürsən?

- Vallah, bilmirəm. Bəzən ümumiyyətlə kitab çap etməyi mənasız hesab edirəm, bəzən isə kitaba çox acıram. Hələlik yekdil bir qənaətim yoxdur.

- Köşə yazıları (bura esselər də daxildir) və hekayə. Özünü hansı sahədə daha rahat hiss edirsən?

- İstənilən halda, hər ikisi yaradıcılıq tələb edir və hər ikisi mətnin yaradıcı təzahürüdür. Köşə yazıları daha çox operativlik tələb edir, hekayə isə zamanla yaranan bir şeydir. Bu gün hər hansısa bir mövzu aktualdırsa, gündəmdirsə, ona uyğun köşələr yazıram. Düzdür, bəzən köşə yazıları adamı xərcləyir, amma hər gün də oturub hekayə yazmaq olmur axı. Hekayə yazmaq mənim üçün çox ciddi prosesdir. Özümü tam hazır hiss eləmədən bir cümlə belə yaza bilmərəm.

- Yazmaq sənə nə verir? Sözüün əsl mənasında, yazı işi ilə məşğul olan bir gənc üçün gələcək necə görünür?

- Yazmaq mənə, birinci növbədə, stimül verir. Mən yazılarımda özümü görürəm, özümü hiss edirəm. Bu məni rahatladır, xoşbəxt edir. Gələcəyi görmək məsələsinə gəlincə, bizim yaşadığımız şərtlər yaradıcı adam üçün çox qəddardır. Gələcəyimi düşünəndə, sözün düzü, məyus oluram. Çünki adam çox oxumaq, çox yazmaq istəyir. Amma işimiz bizi yorur, xərcləyir, ruhdan salır. Bu isə sadəcə dəhşətdir.

- Özünü yazı prosesinə hazırlamaq üçün nə edirsən? Ya bu prosesin hər hansı bir hazırlığı olmamalıdır? Necə düşünürsən?

- Yazı prosesinə aparan birinci yol, mənə görə, narahat olmağımdır. Narahatlıq adamı yazmağa məcbur edir. Söhbət hər hansısa bir mövzunun sənə verdiyi narahatlıqdan gedir. Kurt Vonnequtun dediyi kimi, o şey ki məni narahat edir, mən onu hekayəyə, yazıya çevirə bilərəm. Yəni mənim üçün yazmağın qayəsi narahatlıqdır. Xoşbəxt olanda, arxayın olanda heç nə yaza bilmərəm. Allaha şükür ki, xoşbəxt olmaq kimi bir problemimiz yoxdur. *(gülür)*

- Yazılarının birində Vaqif Bayatlının təpədən-dırnağa hönkürtü olduğunu bildirmisən. Ümumiyyətlə, nədir poeziyada hönkürtü və kədərə axının səbəbi?

- Vaqif müəllimlə müsahibə üçün zəngləşirdik, indi də aramızda zəng edirəm. Bir az naxoşdur deyə, hələlik müsahibəmiz alınmır. Ona müsahibə məsələsini "Sizinlə oturub ağlamaq istəyirəm" kimi demişdim. O da gələrsən, ağlayarıq demişdi. Ümumiyyətlə, Vaqif Bayatlı mənim üçün ədəbiyyatımızın kədər və nisgil mərhələsidir. Onun kədəri hamının kədəridir, onun nisgili hamının nisgilidir. Bu baxımdan, yazmışdım ki, o, təpədən-dırnağa hönkürtüdür. Poeziyamızda kədər motivlərinin çoxluğunda isə qərribə nəşə görmürəm. Dostumuz Cəlil Cavanşirin belə bir misrası var: insan dərdi, kədəri bölüşər, sevinci bölüşmək nədir? Doğrudan da, niyə xoşbəxtliyə şeir yazılsın ki? Niyə sevinc adlı hiss vəsf edilsin ki? Şeir, birmənalı olaraq, kədərin bətnində formalaşır. Bayaqqı sualda da dedim ki, xoşbəxt olanda, nə

bilim, arxayın olanda nəşə yazmaq hissi gəlir. Yazmaq kədərliyə bir başqa formasıdır, bəlkə də.

- Amma sanki ümid yoxdu... Hamı ümitsizlikdən yazır...

- Yox, ümitsizlik deməzdim. Sadəcə dediyim kimi, poeziya kədərliyə bətnində yetişir. Onun pozitiv notla doğrulmasını gözləmək absurddur. Mən şeir yazmıram, poeziya mənə, loru dillə desək, bir köynək uzaqdır. Amma nəşədə də eyni fikirdəyəm: kədər hissi mətn üçün stimullaşdırıcı faktordur.

- Müharibə ərəfəsində yazdığın "Artıq gecdir", yaxud "Zəng Xədicədən gəlirdi" hekayələrin real hadisələr üzərində qurulub. Amma "Bir kəndin manifesti"ndə bir az absurd situasiya var. Hansı sənə daha yaxındır?

- Vallah, bu sual mənim özümə də maraqlıdır. Məncə, hələlik hansının daha yaxın olduğunu deyə bilməyəcəyəm. Hazırda absurd situasiyada olan bir başqa hekayə də yazıram. Eyni zamanda, "Bir kəndin manifesti"ni tam olaraq utopik, absurd mövzu da demək olmaz, məncə. O biri adlarını çəkdiyiniz hekayələrdə isə həyat var, həyatın özü var, bizim yaşadığımız reallıqlar var. Bax indi onlardan danışdım, niyə o səpki, o xətt mənə daha doğma gəldi. Nə bilim?

- Məsələn, indi kino deyəndə Tarkovskini, ədəbiyyatda Kafkanı demək sanki dəb halını alıb. Ancaq o müəllifləri çoxu heç oxumadan, tanımadan danışır. Buna münasibətin necədi?

- Vallah, təki elə Tarkovskinin filmlərinə baxaq, təki elə Kafkanı başa düşək. Elə bir dövrə gəlib çıxmışıq ki, əksinə Tarkovskini tanıyan, Kafkadan sitat gətirən adam görəndə, eşidəndə tutub alından öpmək istəyirsən. Ona görə də demək xətrinə olsa belə, dəyməyə, qoy desinlər. *(gülür)*

- İddia... Gənclər iddialıdır, ancaq kasası boş olanların iddiaları çox yuxarıdan dəm vurur elə bil. Sənin iddian varmı? Varsa, nəyə iddialısan?

- Ümumiyyətlə, iddia olmadan nəinki yazmağın, heç yaşamağın da mənası yoxdur. İnsan nəyə isə iddia etməlidir. Mənim iddiam həyatdakı ən böyük qorxumdan doğub: mən unudulmaqdan, yox olub getməkdən çox qorxuram. Oruelin məşhur bir ifadəsi var: adını xatırlayan son şəxs öldükdə sən heç yaşamamış olacaqsan. Bax mənim iddiam adımın daim xatırlanmasıdır. Hər daim. Məndən sonra da. Demək olmaz ki, bu gün sırf yadda qalım deyə yazıram, yox, amma mən yadda qalmaq istəyirəm. Bunu gün ərzində, bəlkə, on dəfə özüm özümə deyirəm: mən xatırlanmaq, mən yadda qalmaq istəyirəm.

- "Ölümün ədəbi tərfi" yazında belə bir hissə var: "Əgər biz ölümü həyatın fonunda təsəvvür ediriksə (yaxud da bunu "qəbul ediriksə" də deyə bilərik), ədəbi müstəvidə bu iki anlayış paralel şəkildə təhlil və tədqiq edilir. Ən əsası isə

ədəbiyyat bizə həyatın bitməsi anlayışını, eyni zamanda, tükənəcəyi kimi qavratdırır. Həyat və insanlıq bir gün varsa, bir gün də mütləq şəkildə yox olmağa məcburdur. Var olan heç bir şey əbədiliyə məhkum deyil, amma yox olmağa, məhv olmağa - hər ikisinin cəmi kimi ölməyə məhkumdur. Həmin ölümə gedən yol isə tükənməkdən doğur. İnsan tükənir, zaman tükənir və həyat tükənir. Nəticənin adı "ölüm"dür." Ölümün fəlsəfəsini ədəbiyyatın içində başqa cür necə sezmək olar?

- Hə, o ərəfələrdə ölüm haqqında çox düşünürdüm. Məncə, ölümü dərk etmək üçün, birinci növbədə, onunla üz-üzə gəlməlisən. Bu qarşılaşma ölümün nə olduğunu bütün çıpaqlığı ilə sənə dərk etdirir. Odur ki, gözünü yum və düşün: nə vaxt ölümlə üz-üzə gəlmisən? Cavabı tapdınsa, ölümü dərk edəcəksən. Mən yoxlamışam və dərk eləmişəm. Dəfələrlə. (gülür)

- "Bir kəndin manifesti" hekayəsi maraqla qarşılandı. Gözləntilərin və gözləmədiklərin nə oldu bu hekayə ilə bağlı?

- Hekayənin sonluğunu başqa cür də düşünmüşdüm. Bilmirəm, hansı daha uğurlu olardı, amma, fikrimcə, hazırkı variant da kifayət qədər uğurludur. Hekayədə intriqa sona qədər qorunub, bu az şey deyil. Müsəbiqədə ilk üçlüyə ən iddialı hekayələrdən idi, onluğa girdi, xüsusi mükafatı qazandı, münisflər heyəti bəyəndi, xatırladı. Bunlar da həmçinin az şey deyil.

- Səncə, bu gün ədəbi mühit öz funksiyasını nə dərəcədə yerinə yetirə bilir?

- Düzü, ədəbi mühitin nə olduğunu hələlik tam dərk edə bilməmişəm. Mühit deyəndə ədəbi cəmiyyət, onların fikir mübadiləsi və digər bu kimi proseslər nəzərdə tutulursa, məncə, qənaətbəxşdir. Sadəcə biz ədəbiyyatı özümüz üçün yaradıırıq, özümüz yazırıq, özümüz alırıq, özümüz də oxuyuruq. Amma proses (bilavasitə mühit) həm də dünyaya çıxmaq üçün nələrsə yardımçı olmalıdır. Olurmu? Olmur.

- İstedadlı mətn və uğursuz imza... Düşüncələrin...

- İstedadlı mətn... Maraqlı ifadədir, əslində. Məncə, mətnin istedadı müəllif, oxucu və mətn arasındakı əlaqələrin nəticəsindən asılıdır. Müəllif mətni yazır, o mətn oxucuda hansı təəssüratı doğurur? Əgər müəllifin istədiyi təəssüratdırsa, onda siz deyən kimi mətnə istedadlı demək olar. Uğursuz imza haqqında isə danışmaq istəmirəm. Ümumiyyətlə, adamın hər suala cavabı ola bilməz. Məncə, aradır "Bu suala cavab verə bilmərəm" də demək lazımdır. Mən bu suala cavab verə bilməyəcəyəm.

- Ədəbi tənqidin durumu haqda nə deyə bilərsiniz?

- Ölkədə kifayət qədər ədəbiyyatşünas və ədəbi tənqidçi var. Onların fəaliyyətini də məhsuldar hesab edirəm. Cavanşir müəllimin qəzetinizdəki mütəmadi çıxışlarını izləyirəm. Düzdür, müəllim bir az qəliz yazır, qətiyyənlə anlamadığım məqamlar da olur. Məsələn, mən tələbə olanda Cavanşir müəllim hekayələrim haqqında "Azərbaycan" jurnalında yazı yazmışdı. O yazıda bir neçə məqam oldu ki, heç nə başa düşə bilmədim. Amma sonralar anladım ki, bu, tənqidin xammalından doğan təbii

prosesdir. Elnarə xanımın, Maral xanımın, Nərgiz xanımın, Əsəd Cahangirin sırf ədəbi-bədii təhlillərini çalışıram ki, izləyim. Özüm də hazırda ədəbi tənqid üzrə magistr təhsili alıram. Düzdür, təhsil haqqında o qədər də xoş sözlər deyə bilməyəcəyəm, amma alıram. (*gülür*). İstənilən halda, bu cür yazılar, təhlil və tənqidlər biz gənclər üçün stimuldur. Yaxşı ki, ədəbiyyat var!

"Ümid etməyə daha çox haqqımız var..." - "Fikir bucağı" layihəsinin növbəti qonağı yazıçı, esseist Hədiyyə Şəfaqətdir

- Xoş gördük, Hədiyyə xanım. İşləriniz necə gedir? Ədəbi yaradıcılığınızla bağlı nə yeniliklər var?

- Xoş gördük, Tural bəy. İşlər əvvəlki son bir neçə ildir dəyişməyən yolunu tutub gedir. Tərcümə, redaktə, yazılar. Yorulanda qaçıram çöllərə, şəkil çəkməyə. Sonra yenə hücrəmə çəkilib işləyirəm, nəse oxuyuram, nəyəsə baxlayıram, nələrsə öyrənməyə çalışıram. Ədəbi yaradıcılıqla bağlı elə böyük yenilik yoxdur, qəzet üçün bəzən silsilə, bəzən eləcə yazmaq istədiyim mövzularda esselər yazıram. Arabir də kitab üçün mətnlərimi bir yerə yığmaq barədə fikirləşib bundan uzağa getmirəm. Roman tamamlanıb, redaktə edirəm, türklərdən təklif gəlib, amma hələ tərcümə məsələsində ilişib qalmışam.

- Bu yaxınlarda bir yazınızı oxudum: "Minalanmış ərazilər: Allah, söz, müəllif..." "İnsan və Yaradan" anlayışları üzərində düşüncələriniz maraqlı gəldi. Daha çox aqnostik yanaşmanı sezdim. Bu belədirmi?

- Bəli, son silsiləm belə adlanır. Diqqətinizi çəkdiyini bilmək xoşdur. Əvvəl başlayanda bir yazı olacağını fikirləşmişdim, yazının sonunda başa düşdüm ki, əslində yazmaq istədiyim mövzuda başqa bir yazı yazmışam, ona görə birinci yazı adlandırdım, ikinci yazı da nəzərdə tutduğum mövzuda olmadı, başqa bir mövzuya yönəldim, belə olan halda üçüncü yazı yazılmalı oldu. Belə baxıram, hələ davam

edəcək. Bu daha çox fikirləşib heç yazmadığım mövzu idi. Mənə elə gəlirdi, fikirləşmək, daxili dialoq, daxili duyum bəs edir. Amma sonra bunu yazılarda ifadə etmək ehtiyacı hiss etdim. Şübhəsiz, ədəbiyyat Yaradan barədə fikirləşmək və nəse demək üçün ən doğru ünvandırsa susmamağa cəsarət etmək olar. Hərçənd, Yaradanla münasibəti məhrəm hesab edirəm, başqalarının O-nunla münasibətinə müdaxilə etmərəm, öz münasibətimə də müdaxilə edilməsini qəbul etmirəm. Özüm də bəzən yanaşmamın daha çox aqnostik göründüyünün fərqi deyəm, lakin mən deistəm və O-nu Dost hesab edirəm.

- Ümumiyyətlə, yaradıcı prosesin özəyində "mütləq həqiqət" deyəndə nə başa düşülür?

- Mənə görə heç nə başa düşülə bilməz. Mütləq həqiqət hardadır? Mütləq deyilən heç nə yoxdur, hələ ola həqiqət. Əvvəlki sualı da buraya daxil etsək, hətta mütləq Tanrı belə yoxdur. Dünyanı yaşanmalı yerə çevirən də budur. Mütləqlik axtarışı rədd edir. Axtarış yoxdursa, - tapıntı barədə danışmırıq, məhz axtarışın özü, - hansı həyatdan, yaradıcılıqdan, sevgidən, ümumiyyətlə nədən danışa bilərdik? Bir tərəfdən kimsə klişə sualla etiraz edə bilər: bəs ölüm? Aydın məsələdir, düşüncənin dolanbaclarında ölümün mütləqliyi nisbiliyinə udur, bu məsələ də beləcə həll edilmiş olur.

- Qorxu... Nə daha çox qorxuludur: "Yalan", yoxsa "Həqiqət"?

- Hər ikisi də ola bilər, heç biri olmaya da bilər. Deyəsən, bu daha çox həyatımıza yaxından-uzaqdan təsir etmiş insanları əhatə edən yaddaşla, onlardan qalan xatirələrlə, zədələrlə, gözəl və ya pis hadisələrlə bağlıdır. Ümumiləşdirmək olmaz, individual məsələdir, digər tərəfdən, qorxu hissi verən "həqiqətin" də, "yalanın" da arxasında "hədə" dayanırsa nə fərqi qalır? Lakin burda da ədəbiyyat köməyə gəlir, çünki yazıçı, müəllif başqalarından məhz qorxusuna mətnlə meydan oxumağıyla fərqlənən kəsidir. Qorxunun içində yazan kəsidir. Adi insan ən ələcsiz hallarda dizini yerə atıb əllərini Tanrıya uzadırsa, müəllif bunu yazmaqla ifadə edir. Adi insanlar səbəbkarları Tanrıya tapşırırsa, müəllif mətnə tapşırır. Çünki mətnin də Tanrıdan gəldiyinə hətta inanclı insanlardan çox inanmaq cəsarətinə sahibdir.

- "Quyu" adlı yazınızda isə belə bir məqam var: "Mifik yaddaşın əsas nöqtələrində həmişə bir (minlərlə) quyu dayanır". Yazıçı üçün mifologiyayı bilmək nə qədər vacib məsələdir?

- Məncə, nəinki yazıçı, hamı üçün vacib məsələdir. Məsələn, miflərlə tanış olmadan yaxşı oxucu inamı bilməzsiniz. Miflərlə tanış olmayan inanclı insanın Tanrı sevgisinə şübhəm var. Əlbəttə, kölgəsində dayandığınız ağacın kökünün varlığı haqqında düşünən insan deyilsinizsə, mifologiya barədə nəse bilməməkdə heç bir problem yoxdur. Amma mifsiz bir dünya da yoxdur və nə zamansa başqa bir dünyaya ayaq

basana kimi bunun mümkün olub-olmayacağını deyə bilmərik. Mifsiz başlanğıc, mifsiz dünya, mifsiz mətn nə deməkdir? Belə bir şey yoxdur axı? Minlərlə ifadənin, inamın, sualın, sınamanın, duanın, ənənənin, adətin, ayinin, ritualın kökündə mif dayanmırmı? Mən gözümlü açandan anamın əfsanələri ilə böyümüşəm. O zamanlar anlamasam da, sonradan heç yerdə həmin əfsanələrə rast gəlməyəndə başa düşdüm ki, anam onları özündən danışmış, lakin eyni zamanda dərinə getdikcə hər birinin mifoloji köklərini aşkar etdim. Miflər, əfsanələr, nağıllar... Boşuna deyil. Nəhəng bir divar, ədəbiyyat həmin divarın o tayında, mif həmin üzə açılan qapı kimi bir şey. Doğrudur, ədəbiyyat o nəhəng divarın həm o üzü, həm bu üzü, həm də o divarın özüdür, onun istənilən üzündə dayanmış ola bilərsən, amma ifadə etməyə gələndə mifoloji düşüncə işə düşəcək. Yoxdursa nə işə düşəcək? - Üst qat. Səth. Mifologiya barədə heç olmasa elementar məlumatlara sahib olmadan, miflərlə tanış olmadan yazılmış mətn ayağını boşluğa atmaq kimidir. Razıyam, hər yazıçının öz oxucuları, hər oxucunun öz müəllifləri var, yanaşmam etiraz doğura bilər. Amma bağışlayın, dünyanın gəlib-keçmiş və hazırda mövcud olan bütün dinlərinin olduğu kimi, ən ciddi mətnlərinin də kökündə mifologiya dayanıb.

- Poetik təfəkkürün nəsrə keçidi haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Poetik təfəkkür çox vacibdir. Bu barədə fikir ayrılıqları olsa da, adam dünyanı poetikasız təsəvvür edə bilmir. Amma mən eyni zamanda şairin riyazi, fiziki, hətta biokimyəvi biliklərə vəqif olmasa da, maraqlanmalı olduğunu fikirləşirəm. Nəsr isə... Nəhəng nəsr! Nəhəng məlumat, təfəkkür, müşahidə, araşdırma, dərk, şübhə, sual-cavabların cəmləşdiyi mətn. Dünyanın ən qısa hekayəsindən tutmuş, ən böyük cildlərinə kimi poetikaya qalib gəlməyə çalışan, lakin onu istəsə də, istəməsə də canından, nəfəsindən, səsindən, ruhundan çıxarıb ata bilməyən nəsr. Şeir ciddi məsələdir, nəsr də ciddi məsələdir, lakin poetik təfəkkürə qarışmış nəsrin təsiri nəsrə qarışmış poetik təfəkkürün təsiri qarşısında təslim olub və olacaq. Hətta burada "keçid" ifadəsindən imtina etməli oluruq, çünki o həm orda, həm burdadır. Ayağını yerə möhkəm basmış nəsrin sirri bilirsinizmi nədədir? Poetik təfəkkürü ustalıqla daxilində əridib özünə qarışdırmasıyla mübahisəsiz nəsr adlandırılmasına nail olmasında.

- Ağır fəlsəfi terminlərlə yüklənmiş əsərləri oxumaq daha çətin, ya bunu yazmaq? Yəni bu kimi fəlsəfi əsərlərə son vaxtlar tez-tez rast gəlirik. Aqşın Yeniseyin "Tarix və tale" romanı kimi...

- Asan mətnlərdən söhbət gedərkən hər mətnin öz oxucusu olduğuyla razılaşırsaq, "çətin" mətnlərin də öz oxucuları olduğunu qəbul etməliyik. İlk növbədə deməliyəm: Heç biri çətin deyil. Yazmaq alt-şüur məsələsidersə heç çətin deyil. Əvvəli bir qədər

məşəqqətdir, çox şeydən imtina edib oxumalı, düşünməli, araşdırmalısan. Bəzən bir cümlənin altında illərin fəlsəfi təfəkkür formalaşdırılması dayanır. Ədəbiyyat zorakı təlim deyil, hər bir oxucunun "oxuya bilmədiyi" mətnlər var. Həmçinin hər yazıçının da əslində yazı bildiyi deyil, "yaza bilmədiyi" mətnlər var və bəzi müəlliflər sadəcə sadə mətnlər yazı bilmirlər. Təkcə fəlsəfədən söhbət getmir, hətta bu mənada fəlsəfə oxucunun da, yazıçının da komfort sahəsidir. Bəzən mətn fəlsəfəylə doludur, adam yorulur, hətta sanki kimsə öz fikirlərini, bəzən hətta dayaz fikirlərini fəlsəfə adıyla sənə yedirməyə çalışır. Əlbəttə, belə çox asan və gülünc görünür, əslində bu cür mətnlərdən söhbət getmir. Fəlsəfə mətnin səthindən qışqırmır, mətn iki qatlı, hətta daha çox qatlı olur, fəlsəfə isə Allah bilir hansı dərinlikdə heç üzə çıxmadan gizlənir. Eyni mətnə hər oxucu öz mətnini tapır. Lakin bu, sadə olduğu qədər də mürəkkəb prosesdir. Bu cür mətnlər oxucunu ruhdan sala, çaşdır, təəccübləndirə, qorxuda, hətta qəzəbləndirə bilər. Buna təbii baxmaq lazımdır, mətn istənilən tərzilə istənilən fikir ayrılıqlarının fəvqündə öz həyatını özü qazanan yaşayır.

- Kimləri oxuyursunuz? Həm xarici, həm də yeri müəlliflər arasında...

- Öz müəlliflərimizə qarşı çox həssasam, demək olar bütün yeni imzalarla tanışam, imkan tapdıqca da yola necə davam etdiklərini gözdən qaçırmamağa çalışıram, təəccübləndirən mətnlərə sevinirəm, bəzən ümidimi yazılarımla ifadə etməyə çalışıram. Digər müəlliflərə gələndə, sadəcə hər gün ən azı 35-50 səhifə oxuduğumu deyə bilərəm, lakin oxuyub çatdırı bilməyəcəyim kitabları fikirləşəndə gözümə qaranlıq çökür.

- Oxuduğunuz müəlliflərin mətbəxində hansı ədəbi təamlar çatmır? Yəni əsərin duzunu və dadını hansı kriteriyalarla müəyyən edirsiniz?

- Dəqiq kriteriyalar hamıya xas, ümumi kriteriyalardır, sonra şəxsi dəyərləndirmələr gəlir. Bunu bir cümlə ilə aydın ifadə edə bilmirəm, qısaca desək fəhm məsələsidir. Mətn həm də yol, həm də axtarış sahəsidir. Mən heyran axtarıram. Bir kəlmə, bir ifadə, bir cümlə, misra, onların altında nələrin gizləndiyini təsəvvür edə bilməyim, duya bilməyim, səhnəni görə bilməyim, səsləri eşidə bilməyim. "Odur!" deyə bilməyim. Bir də şübhəsiz - mesaj.

- Tərcümələrlə bağlı fikirləriniz...

- Uzun müddət tərcümə redaktoru kimi "Qanun" nəşriyyatı ilə əməkdaşlıq etmişəm. Hazırda eyni nəşriyyat üçün həm də tərcümələr edirəm. Əvvəllər də pərakəndə tərcümələr olurdu, amma indi sisteməlik hal alıb. Söz düşəndə xam tərcüməçilərin əlindən tərcüməyə keçdiyimi deyirəm, sağ olsunlar. Əlbəttə, bu məsələnin zərəfat tərəfidir. Son illərdə Azərbaycanda tərcüməylə bağlı ciddi işlər həyata keçirilib, ciddi mətnlər oxucuya çatdırılıb. Olduqca peşəkar tərcüməçilərimiz də var, qeyri-peşəkarlara da rast gəlinir. Lakin istənilən halda proses gedirsə həm də məktəb, necə deyirlər, "ecole" vəzifəsini də üstünə götürüb. Ümid etməyə daha çox haqqımız var.

- Daha çox türk ədəbiyyatı ilə maraqlandığınızı müşahidə etmək olar. Bu nə ilə bağlıdır? Silsilə şəklində yazdığınız Əziz Nesin, Oğuz Atay və s.

- Çox güman, "Türkcə və mənə" silsiləsindən yazılmış esselərə və tərcümə etdiyim türk romanlarına görə belə fikir yaranıb. Həmçinin sosial şəbəkələrdə daha çox türk dilində ədəbiyyat söhbətləri paylaşırıam ki, bu da daha çox insanların bu dildə söhbətləri asanlıqla başa düşməsi ilə bağlıdır. Lakin mən müxtəlif müəlliflər və əsərlər haqqında yazmışam, başqa müəlliflərdən də tərcümələr etmişəm. "Ədəbiyyat qəzeti"-nin ərköyün qızı kimi silsilədən silsiləyə, mövzudan mövzuya dönüş etməyim həmişə səbrlə qarşılanıb. Mənim üçün ədəbiyyatın harda yaranması və ya hansı xalqın nümayəndəsi, həmçinin hansı ölkəyə yaxşı bələd olan müəllif tərəfindən yaradılması məhz baxışlarını bu sadaladıqlarımın necə istiqamətləndirdiyi baxımından maraqlıdır. Yaxşı əsərlər heç zaman məhəlli deyil, lakin eyni zamanda spesifik ruh daşıyır. Həmin ruhu duymaq, insanı həyatın müxtəlif coğrafi, siyasi, dini, milli taleyi fonunda hiss etmək mənim üçün əsasdır. Ayrı-seçkiliyi daha çox klassikayla müasir ədəbiyyat baxımından aparmış ola bilərəm, indi daha çox müasir dünyada nələrin yazıldığı ilə tanış olmağa can atıram. Bu prosesin daxilində türk müəlliflərin yaxşı əsərlər yazması isə danılmazdır.

- Mütləq oxumağa vacib bildiyiniz yerli və xarici əsərlər...

- Bununla bağlı məsləhət verməyi doğru hesab etmirəm. Bu sualın cavabı yaxşı oxucunu maraqlandıra bilər, onlar isə çox güman bununla bağlı kifayət qədər məlumatlıdırlar. Bəzən mən özüm həmin o yaxşı oxuculardan bəhrələnirəm. Lakin valideynlərdən xahiş edirəm, övladlarınızı mütaliəyə alışdırın, hər gün onlara kitabı xatırladın, kitab almağa aparın. Onlara kiçikkən nağıl danışın, hekayələr oxuyun, şeirlər oxuyun, dünyanın gözəl uşaq əsərləri kitabxananızda olsun, bayramlarda kitab hədiyyə edin, gələcəyin səviyyəli oxucularını yetişdirməklə dünyaya yaxşılıq etmiş olursunuz. Digər tərəfdən, övladlarınızın kitab və mətn cəhənnəmində gərəksiz cızmaqaraların arasında həvəsdən düşməməsi və zövqsüzlüyə yuvarlanmaması üçün bələdçilik edin, sağlam düşüncəli bələdçilərin köməyindən istifadə edin. Ölkəsinin ədəbiyyatını sevdin, dilini sevdin, lakin dünyaya açılan pəncərələrini də bağlamayın. Ümidimiz ancaq sizədir.

- Ədəbiyyatdan və həyatdan gözləntiləriniz...

- Həyatdan nə gözlədiyimi bilmirəm, belə bir gözləntim olub-olmadığını da bilmirəm. Həyat mənim üçün elə ədəbiyyatdır. Çoxlu kitablar var oxunacaq, çoxlu filmlər var baxılacaq, çoxlu söhbətlər var dinlənəcək. Amma bunlar həyatdan və ədəbiyyatdan gözləniləcək şeylər deyil, özümüzdən asılıdır. Mənə, həyat və ədəbiyyat məndən nəse gözləmir, aramızda səssiz bir razılaşma hökm sürür.